

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Diplomski rad

EUFRAZIJEVA BAZILIKA U POREČU: PROJEKTNASTAVA
IZ LIKOVNE UMJETNOSTI

Ljiljana Tadić

ZAGREB, 2016.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

EUFRAZIJEVA BAZILIKA U POREČU: PROJEKTNASTAVA IZ
LIKOVNE UMJETNOSTI

Ljiljana Tadić

Mentor: dr. sc. Josipa Alviž, viša asist.

Komentor: dr. sc. Nikolina Maraković, doc.

ZAGREB, 2016.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

EUFRAZIJEVA BAZILIKA U POREČU: PROJEKTNASTAVA IZ LIKOVNE UMJETNOSTI

Ljiljana Tadić

U ovom diplomskom radu predstavljen je prijedlog srednjoškolske projektne nastave iz likovne umjetnosti posvećene Eufrazijevoj bazilici u Poreču. Predloženi projekt uključuje učioničku i terensku nastavu te predstavljanje rezultata projekta. Učenike se tijekom cijele projektne nastave potiče na aktivno sudjelovanje i istraživanje pomoću raznih metoda i oblika rada, kako na nastavi tako i na terenu. Tijekom učioničke nastave učenici se kroz izlaganja i rješavanja zadataka osvrću na kulturno-povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike. Terenska nastava predviđena je za iscrpnu analizu porečkoga biskupskog kompleksa, a uključuje samostalna izlaganja učenika, rješavanje pripremljenih radnih zadataka i izradu fotomaterijala. Glavni cilj predloženog projekta je upoznati učenike s vrijednostima domaće umjetničke baštine te kroz istraživački rad poticati njihovu samostalnost, razvijati analitičnost i kritičko mišljenje.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Ključne riječi: *Eufrazijeva bazilika, srednjoškolski predmet Likovna umjetnost, projektna nastava, ranobizantska umjetnost*

Mentor: dr. sc. Josipa Alviž, viša asist.

Komentor: dr.sc. Nikolina Maraković, doc.

Povjerenstvo: dr. sc. Frano Dulibić, red. prof.

dr.sc. Nikolina Maraković, doc.

dr. sc. Josipa Alviž, viša asist.

Datum prijave rada: 10.02.2015.

Datum obrane rada: 28.09.2016.

Ocjena: odličan (5)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi likovne umjetnosti	2
3. Struktura, ciljevi i metode rada projektne nastave.....	5
4. Učionička nastava: istraživanje, zapisivanje i izlaganje	8
4.1. Prvi nastavni sat: uvod u projekt	8
4.2. Drugi nastavni sat: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njen utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami.....	10
4.2.1. Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njen utjecaj na umjetnost VI. stoljeća	11
4.2.2. Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo i kiparstvo)	13
4.2.3. Ranokršćanski simboli i monogrami.....	17
4.3. Treći nastavni sat: Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike i Faze gradnje Eufrazijeve bazilike	20
5. Terenska nastava	25
5.1. Katedralni kompleks.....	26
5.1.1. Atrij	27
5.1.2. Krstionica	28
5.1.3. Biskupska palača	30
5.1.4. Arheološko nalazište	33
5.1.5. Memorijalna kapela i sakristija	34
5.2. Unutrašnjost bazilike	34
5.2.1. Zidni mozaici.....	37
5.2.2. Ciborij.....	42
5.2.3. Podni mozaici.....	43
6. Predstavljane i vrjednovanje projekta.....	44
7. Zaključak.....	45
8. Prilozi.....	46
8.1. Vremenik	46
8.2. Radni materijal 1: Eufrazijeva bazilika u Poreču	47

8.3.	Prezentacija 1: Uvodno predavanje.....	48
8.4.	Popis literature za teme: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami.....	52
8.5.	Radni materijal: Predviđena učionička nastava.....	55
8.6.	Prezentacija 2: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami.....	59
8.7.	Radni materijal: Povijest istraživanja Eufrazijeve bazilike.....	69
8.8.	Radni materijal: Predviđena učionička nastava za temu Faze gradnje Eufrazijeve bazilike.....	70
8.9.	Popis literature za temu Faze gradnje Eufrazijeve bazilike.....	73
8.10.	Prezentacija 3: Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike i Faze gradnje Eufrazijeve bazilike.....	74
8.11.	Popis literature za teme izlaganja na terenu.....	79
8.12.	Fotografski materijal.....	80
8.13.	Radni materijal za terensku nastavu, I. dio.....	82
8.14.	Radni materijal za terensku nastavu, II. dio.....	91
8.15.	Ključ za odgovore.....	102
8.16.	Vrjednovanje.....	111
8.17.	Potvrda.....	113
9.	Sažetak.....	114
10.	Slikovni materijal.....	116
11.	Popis reprodukcija.....	128
11.1.	Popis reprodukcija u random materijalu.....	133
12.	Popis literature.....	137

1. Uvod

Eufrazijeva bazilika u Poreču uvrštena je na popis svjetske kulturne baštine 1997. godine, zbog svoje iznimne arhitektonske i umjetničke vrijednosti.¹ Porečki katedralni kompleks predstavlja jednu od najbolje sačuvanih cjelina ranobizantske arhitekture i umjetnosti u svijetu. Prvorazredno je svjedočanstvo arhitekture i umjetnosti VI. stoljeća te istovremeno spomenik iznimne slojevitosti na kojemu se mogu pratiti sukcesivne transformacije porečke ranokršćanske katedrale tijekom stoljeća koja su prethodila izgradnji Eufrazijeve bazilike, kao i one kasnije, srednjovjekovne nadogradnje. Iako na temelju sačuvanih ostataka nije moguće potpuno rekonstruirati izgled svake od pojedinih faza kompleksa, jer su mnogi dijelovi građevina uništeni za vrijeme kasnijih obnova i proširenja ili pak uklopljeni u novije strukture, istraživači su u posljednjih desetak godina napravili veliki korak u rasvjetljavanju njegova razvoja tijekom kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih stoljeća te njegova smještaja, odnosno uklapanja u urbanističku strukturu antičkog grada.²

Projektna nastava jedan je od načina upoznavanja učenika s vrijednostima i značenjem domaće umjetničke baštine. Ovaj oblik nastave učenicima nudi veće mogućnosti samostalnoga istraživačkog rada, potiče intenzivniji razvoj učeničkih sposobnosti te doprinosi trajnijem usvajanju znanja kao i višoj razini osposobljenosti učenika.³

Projekt predložen u ovom radu namijenjen je prvenstveno učenicima drugoga razreda gimnazija s četverogodišnjim i dvogodišnjim programom Likovne umjetnosti. Nastavno gradivo kojim projekt korelira je *Umjetnost ranobizantskoga razdoblja*.⁴

Cilj ovog diplomskog rada je dati prijedlog projektne nastave koja bi bila primjenjiva u stvarnoj nastavnoj praksi te na taj način ponuditi drugačije nastavne pristupe koji bi pridonijeli kreativnijem i iscrpnijem obrađivanju Eufrazijeve bazilike u Poreču.

---

¹ Usp. Antun Milovan, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Pula: Sv. German, 1998., str. 22.

² Usp. Ivan Matejčić, *Eufrazijana - katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014., str. 15.

³ Usp. Vesna Fabijanić, *Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika*, u: *Educatio Biologiae*, <http://www.hbd-sbc.hr/wordpress/wp-content/uploads/2013/05/10-Fabijanic.pdf>, 2014. (posjećena 9. lipnja 2015.).

⁴ Usp. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, *Nastavni plan i program za Likovnu umjetnost*, u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, broj 1. Zagreb: Školske novine, 1994. http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (posjećena 9. lipnja 2015.). (Dalje: *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Likovna umjetnost*).

2. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi likovne umjetnosti

U *Nastavnome planu i programu za Likovnu umjetnost* obrađivanje Eufrazijeve bazilike je predviđeno za učenike drugih razreda gimnazija s dvogodišnjim i četverogodišnjim programom Likovne umjetnosti.⁵ U dvogodišnjemu nastavnom programu mozaici Eufrazijeve bazilike navode se kao primjeri za analizu bizantskoga slikarstva. Neke od zadaća ovoga programa koje su istaknute u njegovu uvodu mogu se primijeniti i u ovom projektu. To su sljedeće zadaće:

»[...] razvijati učenikove mogućnosti da dožive umjetnička djela i time obogate svoj emotivni život, upoznavati učenike s najvažnijim djelima likovne baštine, svjetske, europske i hrvatske, razvijati potrebe u učenika da na putovanjima u zemlji i inozemstvu upoznaju spomenike, da obilaze muzeje i galerije, uzdizati likovnu kulturu kao dio opće kulture, uključivati učenike u pozitivno djelovanje glede likovne kulture i razine likovnosti u svojoj sredini, razvijati razumijevanje i djelatan odnos prema zaštiti spomenika i očuvanju okoline, naučiti učenike doživljavati arhitekturu, skulpturu i slike.«⁶

U *Nastavnome planu i programu za drugi razred s četverogodišnjim programom*, Eufrazijeva bazilika navodi se pod nastavnom temom *Kasnoantička (ranokršćanska) i ranobizantska umjetnost*. U okviru ove nastavne teme predviđeno je obrađivanje procesa preobrazbe grada, zatim upoznavanje sa zahtjevima novoga kulta te različitih faza transformacije antičke umjetnosti, a od likovnih, arhitektonskih i urbanističkih primjera u Hrvatskoj navodi se »od Salone do Eufrazijeve bazilike u Poreču«.⁷ U *Nastavnome planu i programu za četverogodišnji program* brojne su zadaće koje bi se trebale ostvariti, a neke od njih koje možemo primijeniti na ovu temu jesu:

»[...] upoznavati učenike s povijesnim ulogama i preobrazbama likovne umjetnosti, upoznati učenike s međudjelovanjima likovne umjetnosti drugih umjetničkih, znanstvenih i društvenih pojava te razvijati djelatno promatranje i mogućnosti prepoznavanja i interpretiranja stilskih osobitosti djela.«⁸

---

⁵ Usp. Isto.

⁶ Usp. Isto.

⁷ Usp. Isto.

⁸ Usp. Isto.

Dakle, tema *Eufrazijeva bazilika u Poreču* zastupljena je u *Nastavnome planu i programu* za učenike gimnazija s četverogodišnjim kao i za učenike s dvogodišnjim programom s čime je istaknuta njezina važnost u domaćoj umjetničkoj baštini.

U *Ispitnome katalogu za državnu maturu u školskoj godini 2015./2016. za Likovnu umjetnost* navedeni su sljedeći odgojno-obrazovni ishodi vezani za *Ranobizantsku umjetnost*:

»[...] odrediti povijesno-kulturne utjecaje na ranobizantsku umjetnost, odrediti najvažnija središta ranobizantske umjetnosti, analizirati slikarstvo ranoga Bizanta (stilske karakteristike ranobizantskog slikarstva), analizirati arhitekturu ranoga Bizanta (tipovi ranobizantskih građevina prema namjeni, kompozicijska načela i karakteristike tlocrta, unutrašnjost i vanjštine ranobizantske arhitekture, konstruktivni i prostorni elementi raščlambe zida te dekorativni elementi) te analizirati urbanizam ranoga Bizanta (karakteristike, načela komponiranja i oblikovanja ranobizantskoga urbanizma, dijelovi ranobizantskoga urbanog prostora i njihova namjena).«⁹

U drugome dijelu *Ispitnoga kataloga za državnu mature u školskoj godini 2015./2016. za Likovnu umjetnost*, Eufrazijeva bazilika navodi se pod temama *Slikarstvo ranog Bizanta* te *Arhitektura ranog Bizanta*, pri čemu se provjerava usvojeno znanje iz sljedećih obrazovnih ishoda:

»[...] imenovati, odrediti, opisati, objasniti i crtežom označiti karakteristike ranobizantskoga slikarstva (plošnost, statičnost, frontalnost, stiliziranost, jednoličan ritam, usklađenost s kadrom, horizontalnost, izduženost proporcija, izokefalija, negiranje tjelesnosti i naglašavanje duhovnosti likova, zlatna pozadina, hijerarhijska, obrnuta i vertikalna perspektiva); prepoznati i imenovati tipove ranobizantskih građevina prema namjeni (bazilika, baptisterij/krstionica, memorijalna kapela, biskupski dvor); imenovati, prepoznati, opisati, objasniti i crtežom označiti kompozicijska načela i karakteristike tlocrta, unutrašnjosti i vanjštine ranobizantske arhitekture (monumentalnost, negiranje masivnosti konstrukcije, stupnjevanje volumena, konstruktivno rasterećenje, ekspanzija središnjega prostora, preglednost, uravnoteženost, igra svjetlosti, longitudinalnost, centralnost, sinteza/kombinacija centralnoga i longitudinalnoga tlocrta, simetrija, asimetrija); prepoznati, odrediti, imenovati, opisati, objasniti i crtežom označiti konstruktivne i prostorne elemente i elemente raščlambe zida te dekorativne elemente ranobizantskih građevina (stup, stub, perforirani kapiteli, arkade, pandantivi, kupola,

---

⁹ Usp. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2015./2016. Likovna umjetnost*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalogi_15-16/Hrvatski/LIK_IK_16.pdf (posjećena 23. kolovoza 2016.), str. 9. (Dalje: *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016. Likovna umjetnost*).

polukupola, prozorski otvori, atrij, narteks, brodovi, niše, galerije, apsida: polukružna i poligonalna, bogatstvo materijala: mramorne oplata, mozaici).«¹⁰

Uz teme *Slikarstvo ranog Bizanta* i *Arhitektura ranog Bizanta* navedeno je mnoštvo likovnih primjera koje učenici također trebaju obraditi, a neki od njih će biti spomenuti i u okviru ovoga diplomskoga rada kao važni komparativni primjeri pri istraživanju porečkoga biskupskoga kompleksa.¹¹

Obrađivanje Eufrazijeve bazilike u okviru nastave likovne umjetnosti predviđeno je za druge razrede gimnazijskoga programa te je ova nastavna tema zastupljena u sljedećim udžbenicima odobrenim od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta za školsku godinu 2015./2016.: Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik za drugi razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2014. [1983.], str. 84.; Radovan Ivančević, *Stilovi razdoblja život 1: od paleolita do predromanike: udžbenik za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2008. [1997.], str. 163 – 167.; Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s četverogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2009., str. 90 – 91.; Natalija Stipetić Ćus, Zrinka Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir i Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014. [2010.], str. 113 – 115.

U udžbeniku Jadranke Damjanov Eufrazijeva bazilika obrađena je u poglavlju *Bizantska umjetnost*. Reproducirani su tlocrt kompleksa i tri fotografska snimka s prikazom pročelja bazilike, krstionice i zvonika iz atrija te unutrašnjosti bazilike. Uz kratku analizu unutrašnjega prostora bazilike navedeni su godina izgradnje i imenovani dijelovi katedralnoga kompleksa.¹²

Radovan Ivančević je Eufrazijanu obradio u poglavlju *Ranobizantska arhitektura* posvetivši joj pola stranice teksta uz reprodukciju koja prikazuje katedralni kompleks iz zraka. U tekstu se naglašava vrijeme nastanka i važnost kompleksa, dekoracije i mozaikā. Pitanja i vježbe koje autor navodi na kraju poglavlja, a vezani su uz Eufrazijevu baziliku, jesu: »Koji su spomenici Justinijanova doba u Hrvatskoj prikazani na slikama u *Likovnom govoru* te opiši kako izgleda biskup Eufrazije, a kako njegov arhiđakon na porečkom mozaiku?«¹³

---

¹⁰ Usp. Isto.

¹¹ Navedeni su sljedeći komparativni primjeri: car Justinijan s pratnjom, carica Teodora s pratnjom, crkva San Vitale, Ravenna; Povorka mučenica i mučenika, crkva Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna; mozaik u apsidi crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna; Antemije iz Trala i Izidor iz Mileta, Hagia Sophia, Istanbul; crkva San Vitale, Ravenna.

¹² Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik za drugi, treći i četvrti razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2007, str. 84.

¹³ Usp. Radovan Ivančević, *Stilovi razdoblja život 1 – od paleolitika do predromanike: udžbenik za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2008, str. 163 – 167.

Antun Karaman spominje Eufrazijevu baziliku u sklopu poglavlja *Ranokršćanska i bizantska umjetnost* gdje joj posvećuje jednu rečenicu.¹⁴ Međutim, pod naslovom *Bizantska umjetnost u Hrvatskoj*, Karaman na dvije stranice opisuje katedralni kompleks u Poreču te su date reprodukcije koje prikazuju dio mozaičkoga prikaza u konhi apside, pogled na krstionicu i zvonik iz atrija, medaljone s prikazima svetica i prikaz Navještenja na ciboriju te unutrašnjost bazilike. U tekstu se navode dijelovi katedralnoga kompleksa, godina gradnje, naručitelj, faze gradnje te se analiziraju prostor bazilike i mozaici uz isticanje važnosti katedralnoga kompleksa.¹⁵

U udžbeniku Natalije Stipetić Ćus, Zrinke Jurić Avmedoski, Blanke Petrincec Fulir i Elen Zubek Eufrazijeva bazilika obrađena je u poglavlju naslovljenom *Ranobizantska umjetnost*. Slikovni materijal uključuje pet reprodukcija koje prikazuju tlocrt kompleksa, unutrašnjost bazilike, pogled na kompleks iz zraka, detalj mozaika s prikazom biskupa Eufrazija i mozaik u konhi apside. U tekstu se navodi stoljeće nastanka, dijelovi kompleksa i analiza mozaika, a pitanje vezano uz temu je: »Od kojih se zdanja sastoji kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču?«¹⁶

Može se zaključiti da je tema Eufrazijeva bazilika u Poreču najzastupljenija u udžbeniku Antuna Karamana kao i u udžbeniku Natalije Stipetić Ćus, Zrinke Jurić Avmedoski, Blanke Petrincec Fulir i Elen Zubek. Također se može zaključiti da se od učenika očekuje da upamte vrijeme nastanka, dijelove kompleksa te važnost kompleksa i mozaičkoga prikaza u kontekstu umjetničkog stvaralaštva na našem prostoru.

3. Struktura, ciljevi i metode rada projektne nastave

Projekt opisan u radu zamišljen je tako da se odvija tijekom drugoga polugodišta školske godine, kao dodatna nastava iz predmeta Likovna umjetnost, u vremenskome trajanju od četiri tjedna. Nastavnik projekt najavljuje svim učenicima drugih razreda gimnazije na početku drugog polugodišta za vrijeme redovite nastave iz likovne umjetnosti i na likovnoj radionici. Projekt se također najavljuje i na internetskoj stranici škole kao i na oglasnoj ploči. Na uvodnom satu iz

---

¹⁴ Usp. Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s četverogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2009, str. 80.

¹⁵ Usp. Isto, str. 90 – 91..

¹⁶ Usp. Natalija Stipetić Ćus, Zrinka Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 113 – 115.

Likovne umjetnosti učenicima se ukratko predstavlja projekt. Zainteresirani učenici mogu se javiti do 1. veljače predstavniku razreda koji će sastaviti popis učenika zainteresiranih za projektnu nastavu. Učenici će nakon predstavljanja projekta dobiti i potvrdu o sudjelovanju na projektnoj nastavi (Prilog: Potvrda). Maksimalan broj učenika nije ograničen, međutim, savjetuje se da samo najzainteresiraniji učenici zaista i pristupe tom projektu.

Projektna nastava sastoji se od učioničke i terenske nastave. Prvi dio, odnosno, učionička nastava uključuje samostalno i grupno istraživanje, zapisivanje bitnih informacija i pojmova te izlaganje učenika. Nastava se održava tri tjedna u dogovorenim izvannastavnim terminima, a služi kao uvod u projektnu nastavu, ali i za obradu sadržaja koji nije vidljiv na terenu. Prvi sastanak zamišljen je kao uvodno upoznavanje s projektom: učenicima se objašnjava vremenik (Prilog: Vremenik) te im se dodjeljuju prvi zadatci i upute za idući susret.

Učenici se svrstavaju u tri grupe ovisno o temi grupnog i/ili samostalnog istraživanja. Teme su: *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća*, *Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo)* te *Ranokršćanski simboli i monogrami*. Rezultate svojih istraživanja učenici će u iduća dva školska sata usmeno izložiti uz pomoć PowerPoint prezentacije te će pripremiti radni materijal namijenjen drugim učenicima. Za što uspješnije izlaganje, nastavnik im daje popis literature i oglednih internetskih stranica.

Tema *Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike* i *Faze gradnje Eufrazijeve bazilike* obrađuje se na temelju literature i izvora koje zadaje nastavnik. Učenici grupno i/ili samostalno drže usmeno izlaganje o pojedinoj fazi gradnje Eufrazijeve bazilike uz popratnu PowerPoint prezentaciju i radni materijal koji su pripremili za ostale učenike.

Nakon obrađene cjeline, učenicima se dijele teme za izlaganje na terenu. Svaki učenik dobit će jednu temu te popis referentne literature i internetskih izvora. Učenici će se za izlaganje pripremiti tako što će uz konzultacije nastavnika izraditi kratak seminarski rad koji će na terenu usmeno izložiti ostalim učenicima. Na taj će način učenici voditi jedni druge kroz kompleks uz eventualnu pomoć nastavnika. Također, učenike se upozorava na izradu fotografskoga materijala. Očekuje se da učenici ovisno o temama svojih izlaganja izrade fotomaterijal i fotodokumentaciju projekta.

Drugi dio projekta predviđen je za terensku nastavu u Poreču. Terenska nastava zamišljena je u trajanju od jednoga dana kada će se obraditi katedralni kompleks (atrij, krstionica, memorijalna kapela i biskupska palača) te unutrašnjost Eufrazijeve bazilike (zidni i podni mozaik, kapiteli, štukatura i ciborij). Dakle, učenici se prije odlaska na teren moraju dobro pripremiti kako bi što samostalnije mogli voditi jedni druge kroz kompleks. Također, očekuje se

da tijekom razgledavanja učenici rješavaju zadatke u radnim materijalima. Do predstavljanja rezultata projekta, učenici također trebaju izraditi i pojmovnik u kojemu će navesti sve obrađene pojmove vezane uz Eufrazijevu baziliku.

Radni materijal u nastavi služi kao sastavni dio didaktičkih pomagala koji imaju za cilj pomoći učenicima u stjecanju određenih znanja i vještina. Kvalitetno osmišljenim i pripremljenim radnim materijalom kod učenika se može potaknuti razvijanje kritičkoga mišljenja, osposobljava ga se za primjenu različitih strategija u rješavanju pojedinog problema te za povezivanje teorijskog znanja s praktičnim radom. Stoga su radni materijali složeni na način da sadržavaju razne vrste zadataka koji omogućavaju učeniku lakše upoznavanje, razumijevanje, usvajanje i primjenu ključnih sadržaja, pojmova i obilježja.

Radni materijal sastoji se od pitanja otvorenoga tipa. Pri ispunjavanju radnih materijala od učenika se očekuje da će označiti ili ucrtati traženi sadržaj na likovnom primjeru (zadaci dopunjavanja), da će odgovoriti kratkim odgovorom s jednom ili nekoliko riječi (zadaci kratkoga odgovora) ili odgovoriti s nekoliko rečenica (zadaci produženoga odgovora).¹⁷ Uz svaki zadatak data je i uputa za pravilno ispunjavanje. Učenici samostalno analiziraju likovne primjere, provjeravaju usvojenost obrađenog nastavnog sadržaja te uče o najvažnijim karakteristikama vremenskoga razdoblja kojemu likovni primjer pripada.

Završnu fazu projekta čini predstavljanje rezultata istraživanja i prikupljenog radnog materijala prigodom *Dana povijesti umjetnosti* 27. ožujka.

Glavni cilj ovog projekta jest korištenjem prikladnih metodičko-didaktičkih načina probuditi interes učenika za ranobizantsku arhitekturu, skulpturu i slikarstvo u Poreču. To se nastoji ostvariti raznovrsnim metodama i oblicima rada, od individualnoga preko grupnoga do frontalnoga rada. Ovim se projektom kod učenika želi potaknuti suradničko istraživanje, otkrivanje i zaključivanje. Nadalje, nastoji se doprinijeti razvijanju istraživačke radoznalosti i podizanju samopouzdanja učenika te razvijanju njihovih komunikacijskih vještina. Stečene vještine i znanja učenici bi trebali moći primjenjivati u svojoj svakodnevnicu. Od učenika se očekuje da će čitati, slušati, pisati, pokazivati, zapažati, uspoređivati, zaključivati, povezivati. Sudjelovanjem na ovom projektu od učenika će se očekivati izrada sinopsisa istraživanja, samostalno analiziranje i uspoređivanje arhitektonskih i likovnih djela te izrada kvalitetnoga fotografskog materijala.

Nastava ovakve vrste razvija istraživačku znatiželju, suradnju među učenicima, potiče kreativno mišljenje i uvelike pomaže u oslobađanju straha od javnoga nastupa. Valja naglasiti

---

¹⁷ Usp. *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Likovna umjetnost.*

kako je za predmet Likovna umjetnost od iznimne važnosti da se učenici tijekom terenske nastave neposredno upoznaju sa spomenikom, odnosno likovnim ostvarenjima koja se obrađuju.

4. Učionička nastava: istraživanje, zapisivanje i izlaganje

Učionička nastava održava se tri tjedna u izvannastavnom terminu. Svakom nastavnom satu prethodi samostalni i/ili grupni istraživački rad učenika te pisanje seminarskih radova. Na samom satu učenici usmeno izlažu rezultate svojih istraživanja uz pomoć PowerPoint prezentacije te izvode metodičke vježbe. Nakon svake obrađene cjeline, učenicima se dijeli novi zadatak za idući susret.

Svrha podjele gradiva na dvije cjeline je da se učenici upoznaju s kulturno-povijesnim kontekstom i fazama gradnje Eufrazijeve bazilike.

4.1. Prvi nastavni sat: uvod u projekt

Prvi nastavni sat održava se u prvom tjednu veljače. Zamišljen je kao uvodni sat, što znači da se učenicima objašnjavaju sadržaj i ciljevi projektne nastave te im se zadaju prvi zadatci.

Sat započinje PowerPoint prezentacijom (Prilog: Prezentacija 1). Učenicima se postavlja pitanje *Jeste li upoznati s Eufrazijevom bazilikom i jeste li je kada posjetili?* Nakon njihovih odgovora, nastavnik pokazuje nekoliko slajdova s prikazom vanjštine i unutrašnjosti bazilike. Naglašava se da je Eufrazijeva bazilika uvrštena u popis svjetske baštine 1997. godine kao primjer jedne od najbolje sačuvanih cjelina ranobizantske arhitekture u svijetu.

Učenicima se dijele fotokopije s reprodukcijama prikazanim u prezentaciji, a njihov je zadatak, da na radni listić (Prilog: Radni materijal 1) na kojemu je tlocrt današnjeg stanja Eufrazijeve bazilike, ucrtaju smjer od kuda je usnimljena fotografija.

Nakon ovih nekoliko kratkih uvodnih napomena i opisa, učenicima se objašnjavaju njihove obaveze te tijekom, način prijave i teme odnosno sadržaj projektne nastave. Teme koje će se obrađivati na nastavi su: *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami; Povijest*

istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike; Faze gradnje Eufrazijeve bazilike. Teme su odabrane radi njihove važnosti za razumijevanje povijesti i vrijednosti porečkoga kompleksa.

Učionički dio nastave temelji se prije svega na samostalnom istraživanju i izlaganju učenika uz mentorsku pomoć nastavnika, a teme koje učenici trebaju za idući sat istražiti i prezentirati su:

1. Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća
2. Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo)
3. Ranokršćanski simboli i monogrami

Osim pomoći oko literature i internetskih izvora, nastavnik učenike upućuje na podatke na koje moraju obratiti veću pozornost pri samostalnome ili grupnome istraživanju smisleno ih uvrštavajući u analizu i predstavljanje pojedine teme.

Za prvu temu to su sljedeći podaci: kada i zašto dolazi do podjele Rimskoga Carstva; zbog čega se početak razvoja umjetnosti Istočnoga Rimskog Carstva veže uz cara Justinijana; što znači »zlatno doba« ranobizantske umjetnosti; navesti dvije najznačajnije građevine izgrađene za vrijeme cara Justinijana (jednu na Istoku, jednu na Zapadu); što znači *rekonkvista* i kako se odrazila na umjetnost Justinijanovog doba.

Prilikom istraživanja drugih spomenika istoga razdoblja, učenici trebaju analizirati pet građevina, a to su: Sv. Sofija u Carigradu, San Vitale, Sant'Apollinare in Classe i Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni. Uz kratki povijesni kontekst izgradnje navedenih građevina, od učenika se traži da objasne inovativnost arhitektonskih rješenja crkve sv. Sofije u kontekstu arhitekture Istočnoga Rimskog Carstva. Zatim trebaju moći objasniti tlocrtnu i prostornu organizaciju te važnost mozaika i reljefnih ukrasa u crkvi San Vitale, Sant'Apollinare in Classe i Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni.

Grupa učenika koja će se baviti istraživanjem ranokršćanskih simbola i monograma, trebat će obratiti pozornost na značenje križa, sidra, srca, ribe, dupina, janjeta, grimizne i zlatne boje te monograma u razdoblju ranoga kršćanstva.

Popis referentne literature i internetskih izvora za teme *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća*, *Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo)* te *Ranokršćanski simboli i monogrami* nalazi se u Prilogu (Prilog: Popis literature za teme Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća, Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo) te Ranokršćanski simboli i monogrami).

Dakle, učenici sami trebaju održati izlaganje na zadanu temu pri čemu se svaka grupa opredjeljuje za jednu temu. Nastavnik je samo u ulozi mentora predlažući popis literature i usmjeravajući učenike tijekom konzultacija. Učenici trebaju kritički proučiti predloženu literaturu te na temelju nje pripremiti izlaganje, PowerPoint prezentacije i radne materijale za druge učenike.

Učenike se upozorava da nakon svakog nastavnog sata izrađuju pojmovnik koji će predstaviti na dan izlaganja. Svaki učenik izrađuje vlastiti pojmovnik tako što će navesti pojam i zatim definiciju. Pojmovi se u konačnici slažu prema abecednome redu.

4.2. Drugi nastavni sat: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike:

Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo);

Ranokršćanski simboli i monogrami

Za drugi nastavni sat učenici su morali u grupama obraditi teme: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami. Za ovaj sat učenici su također trebali pripremiti i kratke seminarske radove, popratne PowerPoint prezentacije te radne materijale za druge učenike.

Učenici drže izlaganja na odabranu temu i rješavaju pripremljene zadatke. Izlaganje učenika je popraćeno PowerPoint prezentacijom (Prilog: Prezentacija 2).

Odgojno-obrazovni ciljevi ove nastavne jedinice su poticanje kritičkoga i analitičkoga mišljenja učenika kroz samostalni i grupni istraživački rad, razvijanje pismenosti i komunikacije izradom seminarskih radova i usmenim izlaganjem, njegovanje kulture dijaloga i uvažavanje tuđeg mišljenja raspravljanjem o pojedinim istraživačkim temama vezanim uz projekt.

Odgojno-obrazovni ishodi ove nastavne jedinice su određivanje, opisivanje i razumijevanje kulturno-povijesnoga konteksta izgradnje Eufrazijeve bazilike, razumijevanje kronologije i usvajanje ključnih pojmova vezanih uz ranobizantsku umjetnost, analiziranje najvažnijih spomenika istoga razdoblja te upoznavanje i tumačenje kršćanskih simbola i monograma.

4.2.1. Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća

Predavanje započinje izlaganjem prve teme *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća*.

Učenik započinje s izlaganjem: *Sjećate li se iz nastave povijesti cara Konstantina I. Velikog? Možete li njegovu vladavinu smjestiti u odgovarajući vremenski okvir?*¹⁸ Car Konstantin I. Veliki (272. – 337.) rimski je car iz IV. stoljeća. *Znate li zbog čega je ostao zapamćen? Koje odluke donosi vezano za kršćanstvo?* Car Konstantin I. Veliki dao je kršćanima pravo na vjeroispovijest unutar Rimskoga Carstva te je prijestolnicu preselio iz Rima u Bizant. *Može li netko objasniti gdje se nalazi Bizant?* Bizant je zauzeo važan strateški položaj između dva kontinenta – zapadni dio grada je na europskom kontinentu, dok je istočni u Aziji. Učenik izlagač nastavlja. Prema caru Konstantinu I. grad dobiva ime Konstantinopol, a poznajemo ga i pod slavenskim nazivom Carigrad. *Znate li koji je to današnji grad?* To je današnji Istanbul.¹⁹

Sada vas molim da odgovorite na prvo pitanje pod oznakom a) u vašim radnim materijalima (Radni materijal: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća: *Pozorno promotrite kartu Rimskoga Carstva iz 476. godine te označite Konstantinopol i Rim*). Zatim se proziva učenik koji će pred ostatkom razreda na PowerPoint prezentaciji pokazati odgovor.

Učenik nastavlja s izlaganjem. Careve su odluke imale dalekosežne posljedice. *Da li se sjećate što će se dogoditi sa Carstvom 395. godine?* Carstvo će se rascijepiti na Zapadno i Istočno Rimsko Carstvo (slika 1). *Znate li za vrijeme kojega cara je došlo do podjele?* Za vrijeme cara Teodozija I. Velikog (347. – 395.).²⁰

Sjećate li se iz nastave povijesti cara Justinijana I. Velikog? Možete li mi reći u kojem je stoljeću vladao? Car Justinijan I. Veliki (527. – 565.) vladao je u VI. stoljeću. *Da li je car Justinijan I. Veliki vladao Zapadnim ili Istočnim Rimskim Carstvom?* Car Justinijan I. Veliki

---

¹⁸ Povijest Bizanta se prema Nastavnom planu i programu za Povijest uči u 2. razredu. Usp. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Povijest*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/povijest.pdf, (posjećena 03. srpnja 2016.), str. 165. (Dalje: *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Povijest*). Usp. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2015./2016. Povijest*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_15-16/Hrvatski/POV_IK_16.pdf, (posjećena 13. lipnja 2016.), str. 19. (Dalje: *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016. Povijest*). Povijest Bizanta se prema Nastavnom planu i programu za Povijest za osnovnu školu uči u 6. razredu. Usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2006., preuzeto s mrežne stranice MZOS-a <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662> (posjećena 23. kolovoza 2016.), str. 487. (Dalje: *Nastavni plan i program za osnovnu školu*).

¹⁹ O kratkoj povijesti Bizanta i preseljenju prijestolnice Rimskoga Carstva usp. Natalija Ćus Stipetić, Zrinka Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, *nav. dj.* 2014., str. 109.

²⁰ Usp. Isto.

vladao je Istočnim Rimskim Carstvom. *Po čemu je car ostao zapamćen?* Poznat nam je kao vješt diplomat zbog čega je uspio proširiti utjecaj Carstva i izvan njegovih granica. Učenik izlagač nastavlja. Car Justinijan I. Veliki ostao je zapamćen i kao veliki pokrovitelj umjetnosti jer je ista imala svrhu veličanja državne moći. On je bio zaslužan za procvat umjetnosti Istočnoga Rimskoga Carstva. Za vrijeme njegove vladavine Konstantinopol postaje duhovno i političko središte svijeta. U VI. stoljeću izgrađena su neka od najvažnijih arhitektonskih remek-djela bizantske umjetnosti zbog čega se ovo doba još naziva i »zlatnim dobom« bizantske umjetnosti.²¹

U želji da ponovno ujedini nekadašnje carstvo car Justinijan kreće u vojni pohod. Tada je osvojena i istočna obala Jadrana s velikim antičkim gradovima Salonom, Zadrom, Osorom, Pulom, Porečom i Trstom. Taj vojni pohod se naziva još i *rekonkvista*.²²

Sada vas molim da popunite prvo pitanje pod b) u vašim radnim materijalima. (Radni materijal: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća: na prazne linije navedite nazive antičkih gradova na istočnoj obali Jadrana koji su pripojeni Istočnom Rimskom Carstvu za vrijeme Justinijanove rekonkviste).

Car Justinijan je pomorsku luku Ravennu odredio za novo upravno središte zapadnoga dijela Carstva. *Ako je umjetnost služila u svrhu veličanja državne moći, što mislite, zbog čega nam je onda važan grad Ravenna?* Ona postaje i glavno središte bizantske umjetnosti na Zapadu. *Zbog čega nam je važna Ravenna u pogledu povijesti umjetnosti?* Zbog toga što u Ravenni nalazimo bogatu skupinu spomenika koji datiraju iz Justinijanova doba.²³

Sada vas molim da odgovorite na prvo pitanje pod c) u radnim materijalima. (Radni materijal: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća: na prazne linije navedite naziv upravnoga središta Istočnoga Rimskog Carstva na zapadnoj obali Jadrana te ga označite na karti). Moli se jedan učenik da na PowerPoint prezentaciji pokaže pred ostatkom razreda odgovor.

Najznačajniji sačuvani primjeri arhitektonskih spomenika izgrađenih za vrijeme vladavine cara Justinijana I. Velikog su crkva Sv. Sofije u Istanbulu (532. – 537.) te San Vitale u Ravenni (540. – 547.).²⁴

---

²¹ Usp. Isto, str. 110.

²² Usp. Isto, str. 113.

²³ Usp. Isto.

²⁴ Usp. Isto.

Učenik izlagač nastavlja. To je stoljeće obilježeno primjenom različitih građevnih oblika. Zapadno kršćanstvo razvija bazilikalni način gradnje, dok se istočna rješenja temelje na centralnom tlocrtu s vrlo dominantnom kupolom.²⁵

4.2.2. Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo i kiparstvo)

Iduća grupa predstavlja temu *Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo i kiparstvo)*.

Prije nego započnem s izlaganjem, zamolio/la bih vas da odgovorite na pitanja u vašim radnim materijalima. Tijekom predavanja zajedno ćemo doći do ispravnoga rješenja, no za svako pitanje potreban je jedan dobrovoljac koji će pred ostatkom razreda pokazati točne odgovore.

Možete li ponoviti koju je ulogu imala arhitektura za vrijeme vladavine cara Justinijana I. Velikog? Arhitektura za vrijeme vladavine cara Justinijana I. Velikog imala je ulogu impresionirati narod i simbolički ujediniti teritorij carstva. Učenik izlagač nastavlja. To vrijeme označava prekretnicu u povijesti gradnje. Pred vama su prikazana dva tlocrta i dva presjeka. Možete li mi ih opisati? Što mislite, koja reprodukcija odgovara stilu gradnje na Zapadu, a koja stilu gradnje na Istoku? Prva reprodukcija predstavlja trobrodnu longitudinalnu građevinu nadstvođenu drvenim gređem što je tipično za zapadnu graditeljsku tradiciju, dok je druga centralna građevina s kupolom te je primjer arhitekture Istoka. Učenik izlagač nastavlja. Iako se tip gradnje centralne građevine s kupolom javlja još od IV. stoljeća, za vrijeme Justinijana ono postaje standard.²⁶

Najznačajniji arhitektonski spomenik Justinijanovoga doba koji se nalazi u Istanbulu je crkva Sv. Sofije (slika 3), sagrađena 360. godine i preuređena od 404. do 415. godine. Nakon požara 532. godine car Justinijan odlučio je izgraditi novu crkvu neviđenih razmjera i raskoši. Projekt je bio povjeren grčkim matematičarima i arhitektima Antemiju iz Trala i Izidoru iz Mileta koji su došli iz Male Azije. U konačnici su izgradili zdanje koje je ne samo po veličini već i po ljepoti arhitekture i savršenstvu tehnike jedno od najvažnijih arhitektonskih ostvarenja onoga vremena.²⁷

---

²⁵ Usp. Natalija Ćus Stipetić, Zrinka Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, *nav. dj.* 2014., str. 111.

²⁶ Usp. Richard Krautheimer, *Early Christian and Byzantine architecture*, London: Yale University Press, 1986., str. 203.

²⁷ O crkvi sv. Sofije usp. Richard Krautheimer, *nav. dj.*, 1986., str. 206.

Da li mi možete opisati njezin tlocrt? Tlocrt građevine (slika 4) temelji se na kombinaciji centralnoga oblika i uzdužne trobrodne građevine s kupolom u središtu. Kupolu nose snažni potpornji, a prijelaz na kupolu riješen je pandantivima te su s obje strane kupole nadodane i manje polukupole, tako da se glavni brod u konačnici doima kao veliki oval. Učenik izlagač sada citira Prokopija iz Cezareje (kr. V./ poč. VI. st. – oko 565. g.) bizantskoga pisca koji opisuje tu kupolu: »[...] čini se da ne počiva na čvrstome zdanju, već da naprotiv visi s neba na zlatnome lancu i nadsvođuje prostor«.²⁸

Učenik izlagač sada moli dobrovoljca da pred ostatkom razreda pokaže rješenje zadatka iz radnoga materijala (Radni materijal: Drugi važni spomenici Justinijanovog doba arhitektura, slikarstvo, kiparstvo: *na poprečnom presjeku crkve zaokružite i brojevima označite sljedeće arhitektonske elemente: kupolu, pandantive i polukupole*).

Učenik nastavlja s izlaganjem. *Možete li objasniti na koji je način riješeno osvjetljenje crkve?* Ispod ove monumentalne kupole nalazi se niz prozora koji omogućuju prodor svjetlosti u crkvu. *Promatrajući reprodukciju recite mi gdje nalazimo skulpturu?* Skulptura je vezana uz arhitekturu u obliku reljefa.²⁹ Učenik izlagač nastavlja. Godine 1453. sv. Sofija pretvorena je u muslimansku džamiju. *Promatrajući njezin eksterijer na koji se način uočava da je riječ o džamiji?* Izvana su dodani četiri tornja odnosno minareta.³⁰ Učenik izlagač nastavlja. U XX. stoljeću pretvorena je u muzej (slika 5).³¹

Idući učenik započinje izlaganje o crkvi San Vitale u Ravenni (slika 6). *Može li netko opisati tlocrt crkve San Vitale u Ravenni (slika 7)?* San Vitale je primjer centralne građevine nadsvedene kupolom. *Kakvog je oblika središnji prostor?* Središnji prostor ima oblik osmerolista dobiven pomoću osam jakih nosača i rastvorenih polukružnih niša. *Opišite mi ophod broda.* Ophod broda kružnog je oblika u koji ulaze polukružne niše te se sastoji od dviju etaža. *Što mislite, čemu je služila gornja etaža ili galerija?* Jedna je pretpostavka da je gornja etaža ili galerija bila namijenjena ženama. *Kako se naziva cilindrični arhitektonski element postavljen na nosače koji podržava kupolu?* Taj se element naziva tambur.³²

²⁸ Usp. Christa Schug Wille, *nav. dj.*, 1970., str. 113.

²⁹ Usp. Isto.

³⁰ Minaret je naziv za toranj uz džamiju. Pojam minaret se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnom cjelinom Arhitektura islama. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s Velikom džamijom u Damasku u Siriji, Omarovom džamijom u Jeruzalemu, Velikom džamijom u Samari u Iraku, Velikom džamijom u Cordobi, Kraljevskom džamijom u Isfahanu te džamijom Selima II. u Sinanu. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016. Likovna umjetnost*, str. 45.

³¹ Usp. Christa Schug Wille, *nav. dj.*, 1970., str. 110.

³² O crkvi San Vitale usp. Penelope J. E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek, 2008., str. 253.

Učenik izlagač nastavlja s analizom. Crkva San Vitale primjer je jedine sačuvane oktogonalne građevine s bizantskim obilježjem na zapadnome tlu. Na istočnoj se strani nalazi apsida. *Što je neobično na zapadnom dijelu građevine?* Na zapadu je asimetrično postavljeno predvorje odnosno narteks. *Čime je omogućena dobra osvjetljenost unutrašnjosti crkve?* Fasada crkve je rastvorena velikim prozorima koji omogućuju jaku osvjetljenost. *Opišite mi unutrašnjost.* Unutrašnjosti građevine je bogato dekorirana mozaicima i štukaturama s raznim geometrijskim, biljnim i životinjskim motivima.³³

Tko će pokazati odgovore na prvo pitanje pod b) u vašim radnim materijalima (Radni materijal: Drugi važni spomenici Justinijanovog doba arhitektura, slikarstvo, kiparstvo: *na fotografskom snimku crvenom bojom zaokružite životinjske motive, zelenom bojom biljne motive i plavom bojom geometrijske motive*). Učenik pred ostatkom razreda pokazuje životinjske, biljne i geometrijske motive na likovnom primjeru arkada iz crkve San Vitale u Ravenni.

Učenik nastavlja s izlaganjem. Pred vama je prikazan mozaik s prikazom carskih povorki u crkvi San Vitale. *Može li netko analizirati prikazano? Kako izgledaju figure?* Na mozaicima su prikazane visoke, izdužene figure sitnih, ovalnih lica s naglašenim velikim, bademastim očima. Ispod odjeće nema nagovještaja anatomije. *Kakvi su njihovi pokreti? Kako je prikazana pozadina?* Nema ni pokreta ni iluzije prostora. To su svečani frontalni likovi smješteni ispred zlatne pozadine.³⁴

Idući učenik pred razredom predstavlja crkvu Sant'Apollinare in Classe u Ravenni (532. – 549.) (slika 8). Crkva Sant'Apollinare in Classe građena je od oko 532. do 549. godine i nalazi se u nekadašnjoj ravenskoj luci Classe. *Može li netko analizirati unutrašnjost?* Učenik započinje s analizom unutrašnjosti bazilike koja je trobrodna, odijeljena kolonadom stupova. Sa zapadne strane nalazi se narteks, dok je s istočne strane središnja apsida, izvana poligonalna i flankirana dvjema pravokutnim prostorijama.³⁵

Učenik izlagač nastavlja. U crkvi Sant'Apollinare in Classe glavni je naglasak na bogatom apsidalnom mozaičkom ukrasu koji potječe iz VI. stoljeća. Mozaik metaforički prikazuje scenu Preobraženja. *Zbog čega nam je važan trenutak Kristova Preobraženja?*³⁶ Na taj je način dokazana njegova božanska narav. *Da li možete pretpostaviti koji je svetac prikazan na mozaiku ispod križa? Kojemu je svecu posvećena crkva?* Prikazan je sv. Apolinar. Učenik

³³ Usp. Penelope J. E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek, 2008., str. 253.

³⁴ O mozaiku s prikazom carske povorke u crkvi San Vitale u Ravenni usp. Natalija Čus Stipetić, Zrinka Jurić Avmedoski, Blanka Petrinc Fulir, Elen Zubek, *nav. dj.*, 2014., str. 112.

³⁵ O crkvi Sant'Apollinare in Classe u Ravenni usp. John Beckwith, *Early christian and byzantine art*, London: Penguin Books, 1970., str. 119.

³⁶ Ikonografija i ikonologija se prema Nastavnom planu i programu za Likovnu umjetnost uči u 1. razredu. Usp. *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Likovna umjetnost*.

nastavlja s izlaganjem. On je u stavu oranta okružen janjadima na idealiziranoj pozadini.³⁷ Iznad sv. Apolinara nalazi se veliki križ postavljen između Mojsije i Ilije i triju apostola Petra, Jakova i Ivana prikazanih zoomorfnim simbolima janjadi.

Promatrajući fotografsku snimku, odgovorite na pitanje c) u radnim materijalima te mi recite, na koji je način prikazan Krist? (Radni materijal: Drugi važni spomenici Justinijanovog doba arhitektura, slikarstvo, kiparstvo: Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te na njemu zaokružite simbol Krista). Krist je prikazan simbolom križa u mandorli.³⁸

Posljednju građevinu koju će učenici ove grupe predstaviti je crkva Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni (493. – 526.) (slika 9) koja je istog građevnog tipa kao i Sant'Apollinare in Classe. *Da li crkva slijedi zapadnu ili istočnu graditeljsku tradiciju? Po čemu se to očituje?* Crkva Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni slijedi zapadni bazilikalni model što se očituje po tlocrtu. Učenik izlagač nastavlja. Crkva je izgrađena od opeke te je obložena i dekorirana mramorom što je karakteristično za to područje.³⁹

Za vrijeme kralja Teodorika koji je vladao iz Ravenne bila je sagrađena, smatra se, kao dvorska (palatinska) crkva. Tada je bila ukrašena i mozaicima, koji su samo djelomično sačuvani, a velikim dijelom prerađeni u Justinijanovo doba (povorka mučenika i mučenica prema Kristu i Bogorodici na prijestolju). *Promotrite unutrašnjost crkve Sant'Apollinare in Classe i Sant'Apollinare Nuovo. Koju razliku uočavate u mozaičkoj dekoraciji?* Dok Sant'Apollinare in Classe ima potpun apsidalni mozaik, ovdje nalazimo mozaičku dekoraciju u prostoru glavnoga broda. Učenik izlagač nastavlja. Od ulaznoga zida s prikazima Teodorikove palače i lučkoga grada kreću se povorke mučenika i mučenica prema Kristu odnosno prema Bogorodici na prijestolju.⁴⁰

Može li mi netko opisati likove mučenica? Kako su prikazane? To su visoke i izdužene figure s ovalnim licima i bademastim očima, izduženih tankih nosova, malih, ali punih usana i malih stopala. *Kakvi su njihovi pokreti?* Pokreti likova su istovjetni. *Po čemu se razlikuju?*

³⁷ Orant je naziv za ljudski lik s rukama uzdignutima u molitvu. Pojam orant se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnom cjelinom Ranokršćansko slikarstvo. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s mozaicima na svodu ophoda sv. Constanze u Rimu i s podnim mozaikom u Akvileji. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 41.

³⁸ Mandorla je naziv za elipsoidnu aureolu. Pojam mandorla se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnom cjelinom Kiparstvo romanike. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s portalom crkve St. Lazare u Autunu i portalom crkve St. Pierre u Moisaccu. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 51; Usp. John Beckwith, *Early christian and byzantine art*, London: Penguin Books, 1970., str. 119.

³⁹ O crkvi Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni usp. John Beckwith, *nav. dj.*, 1970., str. 107.

⁴⁰ O mozaičkoj dekoraciji u crkvi Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni usp. Christa Schug Wille, *nav. dj.*, 1970., str. 104.

Razlikuju se po ploham draperija. *Kako biste opisali motive tih draperija?* Draperija oblikovana uvijek novim ornamentalnim motivima.⁴¹

Učenik izlagač zadaje pitanje d) u radnim materijalima. (Radni materijal: Drugi važni spomenici Justinijanovog doba arhitektura, slikarstvo, kiparstvo: *pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te navedite na koji su način oblikovani prikazani likovi*).

4.2.3. Ranokršćanski simboli i monogrami

Posljednja tema koju će učenici izlagati jesu *Ranokršćanski simboli i monogrami*.

U počecima povijesti kršćanstva ne postoji definirana kršćanska umjetnost. *No, što mislite, na koji su način kršćani obilježavali svoja mjesta okupljanja?* Kršćani su koristili niz dogovorenih znakova koji su bili prepoznatljivi samo iniciranima. Zna li *gdje su se okupljali prvi kršćani?* Okupljali su se u privatnim kućama.⁴²

Koji je temeljni simbol kršćanstva? Temeljni grafički simbol kršćanstva je križ. Zna li *što označava križ?* Za upućene, znak križa označava onaj križ na kojemu je Krist bio mučen i razapet.⁴³ Učenik izlagač nastavlja. Na apsidalnom mozaiku u crkvi Sant' Apollinare in Classe u Ravenni (slika 10) prikazan je križ u znaku Kristova preobraženja.⁴⁴ Međutim to nije jedina varijanta toga oblika. Znak križa postojao je i prije kršćanstva. Primjerice, tu je još svastika ili kukasti križ. Zna li *značenje svastike?* Svastika je od najranijih vremena simbolizirala pozitivan princip, a taj je simbol tek u XX. stoljeću zloupotrijebljen. Zna li *razliku između latinskoga i grčkoga križa?* Latinski križ ima dužu vertikalnu gredu, dok grčki ima jednakoduge grede. *Gdje u arhitekturi možemo pronaći oblik križa?* Oblik križa nalazimo u tlocrtima brojnih bazilika s transeptom i centralnih građevina križnoga oblika.⁴⁵

⁴¹ O prikazu mučenica u crkvi Sant' Apollinare Nuovo u Ravenni usp. Jadranka Damjanov, *nav. dj.*, 1972., str. 89.

⁴² O najranijoj kršćanskoj umjetnosti usp. Richard Krautheimer, *nav. dj.*, 1986., str. 24.; Razdoblje ranoga kršćanstva se prema Nastavnom planu i programu za Povijest uči u 1. razredu. Usp. Nacionalni *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Povijest*, str. 165.; Razdoblje ranoga kršćanstva se prema Nastavnom planu i programu za Vjeronauk uči u 1. razredu. Usp. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Vjeronauk*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/izborni/vjeronauk.pdf (posjećena 03. srpnja 2016.), str. 8, (Dalje: *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Vjeronauk*). Kršćanski se simboli prema Nastavnom planu i programu za Povijest za osnovnu školu uči u 5. razredu. Usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, str. 485.

⁴³ Usp. Radovan Ivančević, *Uvod u ikonologiju*, u: Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 60.

⁴⁴ Usp. Christa Schug Wille, *nav. dj.*, 1970., str. 102.

⁴⁵ Usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2000., str. 60.

Uz križ tu su još i druga dva simbola kršćanskih vrlina, a to su simbol nade i simbol ljubavi. *Znate li kojim znakovima kršćani označavaju ova dva simbola?* Simbol nade označavaju u obliku sidra, a simbol ljubavi u obliku srca.⁴⁶

Osobit znak kojim su se kršćani služili u doba progona, bio je crtež jedne životinje. *Znate li možda koje? Crtežom ribe. Da li možda netko zna zbog čega?* Početna slova riječi riba na grčkom označavaju frazu Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj. Učenik izlagač nastavlja. U tom smislu simbol ribe često se upotrebljava u ranoj kršćanskoj umjetnosti, a lijep primjer nalazimo i u Eufrazijevoj bazilici u Poreču.⁴⁷

Nadalje, u kršćanskoj se umjetnosti jedna vodena životinja pojavljuje kao simbol uskrsnuća i spasenja. *Znate li možda koja je to životinja?* Kao pomoć, prikazuje se reprodukcija na PowerPoint prezentaciji. To je dupin.⁴⁸ Učenik izlagač nastavlja s likovnim primjerom podnoga mozaika u južnoj bazilici u Akvileji (slika 11, 12) iz IV. stoljeća na kojemu je prikazana legenda o Joni, a javljaju se i razne vrste riba te dupin.⁴⁹

Još se jedna životinja često prikazuje u kršćanskoj umjetnosti, a danas smo je imali prilike vidjeti na apsidalnome mozaiku u crkvi Sant'Apollinare in Classe. Kao pomoć, prikazuje se reprodukcija na PowerPoint prezentaciji. *Možete li mi reći koja je to životinja?* To je janje. *Poznajete li simboliku janjeta?* Ono je simbol Krista i njegove žrtve. Učenik izlagač nastavlja. Janje kao simbol Krista je najomiljeniji i najčešće upotrebljavan simbol svih razdoblja kršćanske umjetnosti.⁵⁰ Janje Božje nad četiri rajskim rijekama je uobičajen prikaz u ranokršćanskim bazilikama, označava ulogu kršćanstva u spasenju i izbavljenju, a jedan takav prikaz nalazi se na sarkofagu iz V. stoljeća koji se nalazi u mauzoleju Gale Placidije (slika 13).⁵¹

Važno mjesto u tumačenju ikonografije zauzima i boja. *Što mislite koja se dva tona najčešće primjenjuju?* Kao pomoć, učenicima se na PowerPoint prezentaciji pokazuje scena Kristova čuda iz crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni. Modri i crveni tonovi.⁵² *Promotrite reprodukcije pa mi recite koja bi mogla biti simbolika grimizne boje?* Simbolika vrhovništva. Učenik izlagač naglašava kako se grimizna boja povezuje sa carskim dostojanstvom, ali se

---

⁴⁶ Usp. Isto, str. 60; Razdoblje ranoga kršćanstva se prema Nastavnom planu i programu za Povijest uči u 1. razredu. Usp. *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Povijest*. Razdoblje ranoga kršćanstva se prema Nastavnom planu i programu za Vjeronauk uči u 1. razredu. Usp. *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Vjeronauk*, str. 8.

⁴⁷ Usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2000., str. 65.

⁴⁸ O simbolici dupina usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 2000., Marijan Grgić *sub voce* Pliskavica, str. 493.

⁴⁹ O spomenutim podnim mozaicima u Akvileji usp. Fridrih Gerke, *Kasna antika i rano hrišćanstvo*, Novi Sad: Bratstvo jedinstvo, 1973., 81.

⁵⁰ Usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2000., str. 63.

⁵¹ Četiri rajske rijeke su: Pišon, Gihon, Tigris i Eufrat. O mauzoleju Gale Placidije usp. Christa Schug-Wille, *nav. dj.*, 1970., str. 92.

⁵² O simbolici modre i crvene usp. Ania Skliar, *nav. dj.*, 2005., str. 28.

koristi i kao simbol Boga Oca. *Da li se netko sjeća boje pozadine mozaičkoga prikaza iz crkve Sant'Apollinare Nuovo na kojima su prikazane figure mučenica?* Kao pomoć, prikazuje se reprodukcija na PowerPoint prezentaciji. Pozadina je zlatne boje. *Što mislite koja je simbolika zlatne boje?* Zlatna boja je simbol svjetla. Učenik izlagač naglašava kako se zlatna boja uzima i kao mjesto u kojem živi Bog.⁵³ Mozaička dekoracija u svetištu crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni posvećena je Kristu Spasitelju smještenog na zlatnu pozadinu te odjevenog u tuniku grimizne boje.⁵⁴

Osim navedenih simbola valja također naglasiti kako su se za vrijeme progona, kršćani služili i Kristovim monogramom,⁵⁵ kojega zapravo čini kombinacija slova Kristova imena. *Promotrite sljedeći Kristov monogram. Tko će ga analizirati?* Prikazane su dvije dijagonalno ukrštene dužine (X) s jednom vertikalnom linijom (I) koja prolazi kroz sredinu. Učenik izlagač objašnjava da na taj način nastaje monogram koji znači Isus Krist.⁵⁶ Nadalje, Sarkofag Teodora iz Ravenne (slika 14) potječe iz VI. stoljeća i pripada bizantskoj umjetnosti. *Može li netko opisati poklopac sarkofaga Teodora?* Na njegovu zaobljenu poklopcu prikazana su tri lovorova vijenca u kojima se nalazi Kristov monogram i slova alfa (A) i omega (Ω). *Što mislite koja je simbolika tih slova? Koje je prvo slovo grčkoga pisma? Alfa. Koje je posljednje slovo grčkoga pisma? Omega. Prema tome, koju simboliku imaju ta dva slova u Kristovom monogramu?* Alfa i omega su simboli početka i kraja.⁵⁷

Slijedi popunjavanje radnog materijala i zajednička analiza. (Radni materijal: Ranokršćanski simboli i monogrami: *Na donja dva likovna primjera zaokružite i povežite značenja s odgovarajućim simbolima*).

Na kraju sata, učenicima se objašnjava tema i zadatak za idući susret. Tema je *Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike*, a zadatak učenika je da istraže literaturu i internetske izvore te da na radni materijal 2 (Prilog: Radni materijal: *Povijest istraživanja Eufrazijeve bazilike*), na kojem su navedena imena vodećih istraživača porečkoga kompleksa, u pisanom obliku istaknu zaključke njihovih istraživanja. Na radnom materijalu nalazi se i popis referentne

---

⁵³ Usp. Isto, str. 626.

⁵⁴ Usp. isto, str. 29.

⁵⁵ Monogram je ime nekog čovjeka ili kratka formula napisana tako da su sva slova među sobom povezana u jedinstven znak. Pojam monogram se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnom cjelinom Ranokršćansko slikarstvo i Ranokršćansko kiparstvo. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s Teodorovim sarkofagom iz Ravenne. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 41.

⁵⁶ O Kristovom monogramu usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2000., str. 60.

⁵⁷ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost II. dio, Povijesni pregled, Umjetnost jugoslavenskih naroda, Moderna umjetnost*, Zagreb:Školska knjiga, 1972, str. 71.

literature. Učenicima se također napominje da obrate pozornost na sintagmu *domus ecclesia* i što izvori govore o ovoj graditeljskoj fazi.⁵⁸

Sat završava tako da se učenici svrstavaju u tri grupe te im se dijele teme za idući susret kada će se obraditi faze gradnje Eufrazijeve bazilike prema zaključcima Ivana Matejčića (2014.). Učenici za taj sat moraju pripremiti usmeno izlaganje popraćeno PowerPoint prezentacijom te radni materijal za ostale učenike. Također ih se podsjeća na izradu pojmovnika.

Teme za nastavnu jedinicu *Faze gradnje Eufrazijeve bazilike* su:

1. Najstarija crkva
2. Predeufrazijana
3. Eufrazijeva bazilika

4.3. Treći nastavni sat: Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike i Faze gradnje Eufrazijeve bazilike

Posljednji sat predviđen je za obradu nastavnih jedinica *Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike* i *Faze gradnje Eufrazijeve bazilike*.

Odgojno-obrazovni ishodi ove nastavne jedinice su uočiti i analizirati pojedine faze gradnje katedralnoga kompleksa te primijeniti stručnu terminologiju koristeći se konzultiranom literaturom i internetskim izvorima (Prilog: Popis literature za temu Faze gradnje Eufrazijeve bazilike).

Prvi dio trećeg nastavnog sata predviđen je za temu *Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike*. Nastava je koncipirana na način da nastavnik pitanjima potiče raspravu o rezultatima istraživanja istaknutih istraživača povijesti gradnje porečkoga biskupskoga kompleksa. Učenici su za nastavnu jedinicu u natuknicama morali zabilježiti zaključke istraživanja pojedinih istraživača koje će im za vrijeme rasprave poslužiti kao podsjetnik.

Nastavnik predavanje započinje mons. Paolom Deperisom koji je od 1888. do 1889. godine provodio prva velika iskapanja na području porečkog katedralnog kompleksa. Pitanje koje postavlja učenicima je *Do kojega je zaključka došao mons. Paolo Deperis?* Iz njegovih istraživanja proizašla je slika o dvjema fazama crkvenih građevina koje su prethodile gradnji kompleksa Eufrazijane. *Može li to netko pojasniti?* Po njemu, to su pravokutna dvorana s dodanim oratorijem iz II. stoljeća ili ranog III. stoljeća te predeufrazijanski kompleks sastavljen

---

⁵⁸ Domus ecclesia je u ranokršćanskom razdoblju kuća u kojoj se održava liturgija. Te su kuće bile prva kršćanska kulturna mjesta, a njihovi su vlasnici često stavljali prostorije na trajno raspolaganje kršćanskoj zajednici. Pojam domus ecclesia se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost.

od bazilike, krstionice, episkopija i pomoćnih prostorija iz IV. ili V. stoljeća.⁵⁹ Nastavnik naglašava da kasniji istraživači navode kako su mnogi detalji Deperisove rekonstrukcije bili netočni, ali je osnovni obris bio dobar.⁶⁰

Nastavnik nastavlja. Idući znanstvenik koji se bavio bazilikom bio je Orazio Marucchie, talijanski arheolog. *Recite mi koliko je faza prepoznao?* Orazio Marucchie prepoznao je tri faze. *Koje su to faze?* To su *casa romana*, *ecclesia domestica* i *prima basilica*.⁶¹ Fazu *casa romana* povezao je sa sv. Mauro. *Na koji način?* Tako što ju je poistovjetio s mjestom njegova svećeništva (*ecclesia domestica*) i mučeništvom. Nastavnik nastavlja. Ipak, i iz njegovih su istraživanja proizašli i krivi i nepouzdana zaključci.⁶²

U XX. stoljeću dolazi do oprečnih mišljenja. *Može li netko reći tko je na početku stoljeća istraživao bazilikalni kompleks te do kojih je zaključaka došao?* Kompleks je 1901. godine istraživao francuski arheolog i povjesničar Gabriel Millet, a u istraživanjima su mu pomogli arhitekt Giuseppe Pagano Pogatschnig i istarske vlasti. Pogatschnig se nadovezao na Marucchijeva razmišljanja (slijed četiri faze gradnje), ali je jasnije definirao predeufrazijevsku fazu.⁶³ *Koji su njegovi zaključci?* Točno je identificirao oblik začelja Predeufrazijane, a oktogonalnu krstionicu i atrij označio kao pripadajuće toj fazi. *Može li netko navesti i objasniti njegov zaključak o slijedu gradnje?* Prihvaćen je slijed gradnje koji počinje Maurovom antičkom kućom, adaptiranom u *domus ecclesiae*, a čiji su dijelovi sačuvani u Prvoj bazilici, koja je kasnije zamijenjena Predeufrazijanom i konačno Eufrazijanom.⁶⁴

Za vrijeme austrijske vladavine područje porečkoga kompleksa istraživali su Dagobert Frey, povjesničar arhitekture, zatim kanonik Joseph Wiesinger (1913. g.) te konzervator Anton Gnirs (1915. g.).⁶⁵ *Po čemu se razlikuju zaključci u prvom desetljeću od zaključaka donesenih u drugome desetljeću?* Gnirs je zaključio da je zamisao o *domus ecclesiae* samo mit i sugerirao da Eufrazijani prethode samo dvije faze.⁶⁶

---

⁵⁹ Izvor: Paolo Deperis, *Il Duomo di Parenzo e dei suoi mosaici*, Poreč, 1895., 1-35.; Orazio Marucchie, *Le recenti scoperte nel Duomo di Parenzo*, u: Nuovo bullettino di archeologia cristiana, Rim, 1896., str. 122.-138. Preuzeto iz: Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *Retrieving the Record: A Century of Archaeology at Poreč (1847-1947)*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2001., str. 173.

⁶⁰ Usp. Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001., str. 173.

⁶¹ Izvor: Orazio Marucchie, *Le recenti scoperte nel Duomo di Parenzo*, u: Nuovo bullettino di archeologia cristiana, Rim, 1896., str. 122.-138. Preuzeto iz: Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001., str. 173.

⁶² Usp. Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001., str. 173.

⁶³ Usp. Isto, str. 173.

⁶⁴ Izvor: Antonio Pogatschnig, *Dalle origini sino all'imperatore Giustiniano*, u: Atti e memorie della Societa Istriana di Archeologica, Poreč, 1901., str. 1.-79. Preuzeto iz: Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001., str. 173.

⁶⁵ Usp. Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001., str. 173.

⁶⁶ Izvor: Izabrani arheološki tekstovi Antona Gnirsa, Pula, Žminj: Arheološki muzej Istre, Društvo za povijest i kulturni razvitak Istre, 2009. Preuzeto iz: Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001., str. 173.

Nastavnik naglašava kako se već za vrijeme talijanske vlasti, njihove zamisli više ne spominju. Pitanja o kojima se raspravlja tiču se postojanja *domus ecclesiae*, broja faza građevine te opsega i datacije svake faze, a monografija talijanskog povjesničara umjetnosti Bruna Molaiolija (1940. g.) donosi ideje talijanske istraživačke tradicije među jugoslavenske znanstvenike nakon drugog svjetskog rata.⁶⁷ Ann Terry i Ffiona Gilmore-Eaves zaključuju da je stoljeće arheoloških istraživanja na području Eufrazijeve bazilike donijelo ozbiljne dileme po pitanju kronologije gradnje kompleksa te da su arheološka istraživanja bila u mnogim aspektima nedostatna, a dokumentacija manjkava.⁶⁸

Posljednjih nekoliko desetljeća porečki episkopalni sklop istražuju povjesničar umjetnosti Ivan Matejčić i arheologinja Pascale Chevalier, što je rezultiralo nizom znanstvenih publikacija.⁶⁹ *Zbog čega su nam zanimljiva razmišljanja Ivana Matejčića te po čemu se njegove teze razlikuju od tradicionalnih tumačenja?* Za razliku od tradicionalnih tumačenja prema kojima je na mjestu današnje bazilike, u jednoj od stambenih kuća bio organiziran tajni oratorij, Matejčić je uvjerenja da predložena rekonstrukcija prije odgovara građevini gospodarske namjene te da tradicionalna tumačenja nemaju ni arheoloških ni drugih dokaza za tu tezu.⁷⁰ Matejčić se slaže da se tijekom svih razdoblja građevinskog razvoja kontinuirano gradilo te da je svaka nova faza uključivala i ponovnu uporabu određenih starijih struktura koje su umetnute u novu arhitekturu.⁷¹

Može li netko iznijeti zaključak prvoga dijela nastavnoga sata? Iako do danas nije razriješeno pitanje vezano uz gradnju bazilike na mjestu starije *domus ecclesiae*, važno je zapamtiti činjenicu da kronologija gradnje kompleksa Eufrazijane još uvijek predmet interesa istraživača, da su starija su istraživanja bila u mnogočemu manjkava te da novija istraživanja ukazuju na nepostojanje ili drugačije tumačenje *domus ecclesiae*.

Drugi dio trećeg nastavnog sata započinje ponavljanjem o rezultatima novijih istraživanja i arheoloških iskapanja. *Tko može ponoviti koje su rezultate iznijela novija istraživanja i iskapanja na području biskupskog kompleksa u Poreču?* Novija istraživanja i iskapanja dovela su do prepoznavanja sljedećih povijesnih slojeva: predcrkvena građevina, najstarija crkva ili

---

⁶⁷ Izvor: Bruno Molaioli, *La basilica Eufrasiana di Parenzo*, Poreč, 1940., str. 1.- 65. Preuzeto iz: Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001. str. 173.

⁶⁸ Autorice knjige *Retrieving the Record: A Century of Archaeology at Poreč (1847-1947)*. Usp. Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001. str. 174.

⁶⁹ Ivan Matejčić, Pascale Chevalier: *L'episcopium de Poreč*, u: *Des „Domus ecclesia“ aux palais episcopaux*, 2008. Preuzeto iz: Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *nav. dj.*, 2001. str. 174.

⁷⁰ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 19.

⁷¹ Usp. Isto, str. 19.

Prva crkva, veliki kompleks dvojne bazilike, odnosno Predeufrazijane te bazilika biskupa Eufrazija.⁷²

Izlaganja učenika temelje se prije svega na rezultatima istraživanja Ivana Matejčića te su predstavljena PowerPoint prezentacijom (Prilog: Prezentacija 3) s reprodukcijama određenih dijelova porečkoga biskupskoga kompleksa. Učenici također za vrijeme izlaganja popunjavaju radni materijal (Prilog: Predviđena učionička nastava). Učenici se uključuju u izlaganja tako što im izlagači ili nastavnici postavljaju podpitanja.

Učenik izlagač dijeli radni materijal. (Radni materijal: Predviđena učionička nastava: Prva crkva: *Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte. Na tlocrtu strelicama označite i navedite cardo i decumanus.*)

Prvo učeničko izlaganje posvećeno je analizi tlocrta Prve crkve (slika 15). Izgled Prve crkve moguće je rekonstruirati na temelju sačuvanih polja podnog mozaika i velikih ulomaka njezinih zidova. *Može li netko analizirati tlocrt?* Ta se građevina sastojala od tri usporedne četvrtaste dvorane nejednake veličine. Južna je dvorana nešto uža od srednje. Sjeverna je dvorana podijeljena tako da je dobivena jedna kraća prostorija. Učenik izlagač nadodaje da je u toj prostoriji moguće bila krstionica, dok je svrha većeg prostora ostala nepoznata. Učenik nastavlja s analizom. Narteks se protezao cijelom širinom crkve te je na sjevernoj strani zaključen polukružnom apsidom. Učenik izlagač nastavlja. Pod te apside izrađen je od keramičkih pločica sličnih značajki kao u sjevernoj dvorani koje datiraju s kraja IV. stoljeća.⁷³

Idući tlocrt analizira drugi učenik. Učenik izlagač dijeli radni materijal (Radni materijal: Predviđena učionička nastava: Predeufrazijana: *Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte. Na tlocrtu strelicama označite i napišite dvojnu crkvu, narteks i krstionicu.*)

Prva crkva je tijekom V. stoljeća monumentalizirana tako što su izgrađene dvije paralelne trobrodne bazilike, od kojih se ona sjeverna nalazi točno iznad prostora stare crkve. Nastavnik postavlja pitanje *Zbog čega su izgrađene dvije crkve jedna neposredno uz drugu?* U literaturi postoji više tumačenja uzroka za podizanje dviju crkava jedne uz drugu. Danas prevladava mišljenje da je jedna od tih crkava nastala iz težnje da se u njoj čuvaju relikvije mučenika, a druga kao mjesto za okupljanje vjernika i za molitvu.⁷⁴

Učenik izlagač nastavlja s analizom. Južna bazilika predeufrazijane (usp. slika 16, 17) nalazi se potpuno ispod sadašnje Eufrazijeve bazilike, s kojom ima istovjetni sjevernu, južnu i

---

⁷² Usp. Isto, str. 15.

⁷³ Usp. Isto, str. 25.

⁷⁴ Usp. Milan Prelog, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb, Poreč: Bivina, Laurana, 1994., str. 12.

zapadnu stranu. Ta je bazilika imala ravan začeljni zid i slobodno stojeći subselij.⁷⁵ *Može li netko objasniti pojam subselij?* To je kamena klupa za svećenike i đakone koja teče uza zid apside. Učenik izlagač nastavlja. Južna se crkva prema jugu protezala iznad i preko prostora pretpostavljenog *decumanusa*, dok su sa zapadne strane *carda* sagrađeni atrij i krstionica.⁷⁶ Narteks se protezao duž oba crkvena pročelja te je bio širok koliko i *cardo*, ali je na sjevernoj strani završavao ravnim zidom. Kompleksu predeufrazijane pripada i osmerostrana krstionica smještena u osi veće bazilike. Ta je krstionica ostala u funkciji i tijekom kasnijeg razdoblja.⁷⁷

Posljednji tlocrt predstavlja treći učenik. Prije izlaganja učenik dijeli radni materijal (Radni materijal: Predviđena učionička nastava: Eufrazijeva bazilika: *Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte. Na tlocrtu strelicama označite i navedite atrij, biskupsku palaču i memorijalnu kapelu*).

No prije same analize, kako bi se započela diskusija, postavlja im se pitanje *Tko je bio Eufrazije?* Eufrazije je bio porečki biskup u vrijeme uspostave justinijanske vlasti u zapadnom dijelu Carstva. Učenik izlagač nastavlja. Eufrazije je u Istru došao kao predstavnik bizantske vlasti. *Zbog čega se Eufrazije odlučuje na gradnju nove crkve?* Nova je vlast trebala pokazati svoju snagu i osvojiti simpatije stanovništva.⁷⁸ Učenik izlagač nastavlja. Biskup Eufrazije zabilježio je svoj graditeljski pothvat natpisom u glavnoj apsidi i nizom monograma na kapitelima, vratima i ukrasnim pločama. Svi ti podaci govore da je vrijeme gradnje približno sredina VI. stoljeća.

Učenik izlagač postavlja pitanje *Što je to Eufrazije promijenio na već postojećoj građevini?* Promjene su vidljive na velikoj južnoj bazilici. Učenik izlagač nastavlja. Eufrazijeva bazilika (slika 17) se oblikom nadovezuje na stariju južnu baziliku, od koje koristi temelje i dijelove zidova s triju strana. *Usporedite tlocrt predeufrazijane te recite što predstavlja potpunu novogradnju?* Potpunu novogradnju predstavljaju velika središnja poligonalna apsida i polukružne upisane apside bočnih brodova. Učenik izlagač nadodaje da se potpuno mijenja i crkvena oprema. Postavljena je kolonada s kapitelima od prokoneškoga mramora, oltarna ograda, propovjedaonica, a površine apsida prekrivene su figuralnim i dekorativnim mozaicima

---

⁷⁵ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 29.

⁷⁶ Usp. Isto, str. 31.

⁷⁷ Usp. Isto, str. 29.

⁷⁸ O porečkoj biskupiji za vrijeme justinijanske vlasti usp. Stanko Josip Škunca, *Prošlost Crkve u Istri*, Pazin: Državni arhiv, 2014., str. 37.

te ornamentom u tehnici raznobojne kamene inkrustacije (*opus sectile*).⁷⁹ Sjeverna bazilika Predeufrazijane ostaje neizmjenjena u funkciji u doba Eufrazija.⁸⁰

Biskup Eufrazije dao je izgraditi atrij, memorijalnu kapelu te biskupsku palaču. *Uspoređujući tlocrt, možete li opisati na kojemu se mjestu nalazi atrij i navesti njegovu funkciju u prostoru?* Ispred bazilike nalazi se atrij koji povezuje baziliku s već postojećim baptisterijem. *Gdje se nalazi trolisna memorijalna kapela?* Uz svetište bazilike smještena je trolisna memorijalna kapela. *Opišite položaj biskupske palače.* U sjeverozapadnome dijelu kompleksa nalazi se biskupska palača.⁸¹

Nastavnik zatim dijeli teme za izlaganje na terenskoj nastavi. Kako bi se učenici što bolje pripremili za izlaganje na terenu, nastavnik im daje popis referentne literature i internetskih izvora (Prilog: Popis literature za teme izlaganja na terenu). Izlaganje na terenu podijeljeno je na sljedeće cjeline:

1. Urbanizam Poreča i mjesto Eufrazijeve bazilike u njemu
2. Atrij
3. Krstionica i zvonik
4. Biskupska palača i lapidarij
5. Arheološko nalazište, memorijalna kapela i sakristija
6. Eufrazijeva bazilika: arhitektonska plastika
7. Eufrazijeva bazilika: zidni mozaici
8. Eufrazijeva bazilika: ciborij
9. Eufrazijeva bazilika: podni mozaici i ranosrednjovjekovni sloj

Na kraju sata, učenike se podsjeća na izradu pojmovnika u kojemu trebaju biti navedeni svi pojmovi vezani uz kompleks Eufrazijeve bazilike. Na terenu učenici također imaju zadatak usnimiti fotografski materijal vezan za temu njihova izlaganja (Prilog: Fotografski materijal).

5. Terenska nastava

Nakon što je u sklopu nastave obrađen teorijski dio, slijedi jednodnevna terenska nastava u Poreču. Najprije će se obraditi dio kompleksa koji uključuje atrij, krstionicu, memorijalnu

---

⁷⁹ Opus sectile je naziv za skupocjenu dekorativnu tehniku od raznobojnog kamena. Pojam opus sectile se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god.2015./2016., Likovna umjetnost.*

⁸⁰ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 35.

⁸¹ Obnovu je vodio Konzervatorski odjel u Puli na čelu s tadašnjim pročelnikom dr. sc. Ivanom Matejčićem.

kapelu i biskupsku palaču, dok će se drugi dio dana posvetiti isključivo unutrašnjosti bazilike. Učenici su se prije odlaska na teren morali dobro pripremiti za što samostalnije vodstvo kroz spomenik te su morali izraditi radni materijal i pojmovnik.

Odgojno-obrazovni ciljevi terenske nastave su: neposredno upoznavanje učenika s porečkim biskupskim kompleksom, iskustveno učenje otkrivanjem u neposrednoj stvarnosti, razvijanje svijesti i odgovornosti prema kulturnoj i umjetničkoj baštini, razvijanje navike posjeta kulturnih spomenika, razvijanje snalaženja u prostoru, poticanje na aktivno sudjelovanje učenika, donošenje samostalnih zaključaka i samostalna izrada fotodokumentacije, razvijanje sposobnosti promatranja i zapažanja, poticanje razvoja socio-emocionalnih iskustava te poticanje timskoga rada.

5.1. Katedralni kompleks

Nakon dolaska u Poreč nastavnik dijeli popis dijelova Eufrazijeva kompleksa koje će učenici morati samostalno fotografirati (Prilog: Fotografski materijal). Zatim započinje vodstvo učeničkim izlaganjem o povijesti i urbanizmu Poreča i mjestu Eufrazijeve bazilike u njemu.

Učenik izlaganje započinje pitanjem *Promotrite zračnu snimku Poreča na radnim materijalima* (Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 1. zadatak) *te recite kakav je raster ulica?* Raster ulica u Poreču je pravilan. *Po kojemu je obrascu grad Poreč građen?* Građen je po tipičnom obrascu antičkoga grada. *Kako se nazivaju dvije glavne ulice koje se sijeku u antičkim gradovima?* *Cardo i decumanus.* Učenik izlagač nastavlja. Poreč je kroz povijest sačuvao pravilnu mrežu ulica. Ulica koja se danas naziva »Dekuman« nekoć je bila glavna ulica *decumanusa* koja je vodila iz grada u ager, dok je *cardo* postavljen duž kraće strane foruma.⁸²

U vrijeme bizantske vladavine, za vrijeme biskupa Eufrazija, grad se snažno razvija. *Što mislite koje je najvrijednije starokršćansko arhitektonsko ostvarenje u Poreču?* Katedralni kompleks. Učenik izlagač podsjeća učenike da je dolaskom Eufrazija na mjestu dvojne crkve sagrađena nova, raskošnija crkva i uz nju čitav organizirani kompleks koji je u svojoj osnovi ostao sačuvan do danas.⁸³

Učenik izlagač zadaje prvi zadatak u radnim materijalima gdje se od učenika traži da na zračnoj snimci Poreča zaokruže kompleks Eufrazijeve bazilike (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 1. zadatak).

Dolaskom pred baziliku, vodstvo započinje u atriju.

---

⁸² Usp. Mate Suić, *nav. dj.*, 1976., str. 130.

⁸³ Usp. Isto, str. 245.

5.1.1. Atrij

Krećući se *decumanusom* (slika 19) i dolaskom pred ulaz u katedralni kompleks, nastavnik učenicima usmjerava pozornost prema portalu (slika 20) izgrađenom 1902. godine. Niz prolaz koji je u smjeru *carda* (slika 21) ulazi se u atrij. Učenik izlagač upozorava ostale učenike na drugi i treći zadatak u radnim materijalima (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 2. i 3. zadatak). Zadatak učenika je na prikazanom tlocrtu linijom označiti kretanje kroz katedralni kompleks te na vremenskoj lenti označiti navedene događaje.

Učenik izlagač započinje s pitanjem *Možete li mi reći u kojemu se dijelu katedralnoga kompleksa nalazimo?* U atriju. *Možete li ga definirati?* Atrij (slika 22) je unutrašnje dvorište iz kojeg se zalazi u sve ostale dijelove kompleksa. *Sjećate li se uz koju kulturu ga još vezujemo?* Vezujemo ga uz rimsku kulturu. *Što je bio atrij u rimskoj kulturi?* Atrij je bila pravokutna središnja prostorija tipična za rimsku obiteljsku kuću. *Što se nalazilo u atriju rimske kuće?* Nalazio se plitki bazen koji je skupljao kišnicu. *Znate li odakle potječe takva vrsta kuće?* Ovakva vrsta kuće potječe od etrurskih nastambi. *Sjećate li se što se čuvalo u etrurskom atriju?* To je bilo tradicionalno mjesto za čuvanje portreta predaka.⁸⁴

Može li netko analizirati prostor u kojemu se nalazimo? Prostor je kvadratičnog oblika dijelom otkriven, dijelom natkriven. *Opišite mi natkriveni dio, odnosno trijem atrija.* Natkriveni dio atrija formiran je ugaonim križnim pilastrima i parovima stupova, koji nose po tri nejednaka luka. Učenik izlagač naglašava kako je sadašnji izgled atrija rezultat popravka iz 1866. godine, kada je podignut porušeni zapadni trijem i postavljen novi par stupova s kapitelima.⁸⁵

Učenik sada pozornost usmjerava na četvrti zadatak u radnim materijalima gdje se od učenika traži naziv dijela biskupskoga kompleksa prikazanoga na fotografskom snimku i nazive označenih arhitektonskih elemenata (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 4. zadatak).

Učenik izlagač nastavlja. Prostor atrija se može smatrati lapidarijem jer je na zidovima uzidano više kamenih spomenika te su u uglovima posloženi cjeloviti i fragmentarni mramorni stupovi (slika 23).⁸⁶ Ti su se mramorni stupovi nalazili u oltarnoj ogradi bazilike. Na nekim se od tih stupova mogu zapaziti isklesana mala grčka slova. *Što mislite što to znači? Da li je to*

⁸⁴ Usp. Penelope J. E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *nav. dj.*, 2008., str. 213. Umjetnost i kultura Rima se prema Nastavnom planu i programu za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s tlocrtom tipičnog rimskog doma. Usp. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Likovna umjetnost*.

⁸⁵ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 57.

⁸⁶ Lapidarij je naziv za zbirku radova u kamenu, kao što su skulpture i arheološki spomenici. Pojam lapidarij se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*.

monogram, potpis majstora ili nešto treće? To su potpisi majstora. Pomoću tih znakova moguće je prepoznati pojedine radionice. *Mislite li da je riječ o lokalnoj radionici ili su to djela stranih majstora?* Učenik izlagač nadopunjuje da je riječ o carigradskoj radionici. Također napominje kako su ti stupovi sredinom XIX. stoljeća bili preuređeni u nosače propovjedaonice koju je dao izraditi biskup Antonio Peteani (1827. – 1828.).⁸⁷

Učenik izlagač usmjerava pozornost drugih učenika prema ulazu u Eufrazijevu baziliku. *Može li netko analizirati ulaz u Eufrazijevu baziliku?* U Eufrazijevu baziliku ulazi se kroz tri simetrično postavljena portala. Srednja su vrata dvostruko veća od bočnih. Učenik izlagač napominje kako svi portali imaju sačuvane izvorne mramorne okvire od prokoneškoga mramora. Učenik im sada usmjerava pozornost na nadvratnik glavnih vrata (slika 24) te postavlja pitanje *Što vidite?* Nadvratnik glavnih vrata s isklesanim okruglim medaljonom unutar kojega su grčka slova. *Da li je to monogram, potpis majstora ili nešto treće?* To je monogram. *Čiji bi mogao biti?* To je monogram biskupa Eufrazija. *Što mislite zbog čega se monogram biskupa Eufrazija nalazi na samome ulazu u crkvu?* Na taj je način istaknuo svoju inicijativu za gradnju crkve na samom ulazu.⁸⁸

Učenik koji izlaže usmjerava pozornost drugih učenika prema zapadnoj strani crkve odakle se vidi gornji dio pročelnog zida Eufrazijeve bazilike (slika 25). *Recite mi što vidite?* Vide se sačuvani ostaci zidnoga mozaika. *Što mislite na što nam to ukazuje?* Ukazuje nam na to da je mozaikom bila opremljena i vanjšina crkve.⁸⁹

Učenik nastavlja. Gornji dio pročelja bazilike, iznad trijema, bio je sav obložen mozaikom koji je u donjem dijelu restauriran 1896. godine, dok je u gornjem dijelu gotovo posve izgubljen, tek su sačuvani slabi tragovi. *Može li netko analizirati mozaik?* Ono što se vidi je prikaz četiriju svetaca i sedam gorućih svijeća. Učenik izlagač nastavlja. Na vanjskim rubovima je lisnat ukras, u trokutu zabata je nekoć bio prikazan Krist kako sjedi na okrugloj sferi, postavljenoj na kamenu stijenu iz koje istječu četiri mlaza vode (četiri rajske rijeke), dok su s lijeve strane bila po četiri apostola, a uglovi trokuta bili su ispunjeni cvijećem.⁹⁰

5.1.2. Krstionica

Grupa koja je prethodno istražila ranokršćanske krstionice, obrede i liturgiju krštenja u VI. stoljeću nastavlja vodstvo. Krstionica (slika 26) se nalazi uz zapadnu stranu atrija. Ona je

⁸⁷ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 63.

⁸⁸ Usp. Isto, str. 67.

⁸⁹ Usp. Isto, str. 59.

⁹⁰ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 18.

jedna od najbolje sačuvanih krstionica iz ranokršćanskog razdoblja. Gornji dio krstionice (slika 27) je rekonstrukcija iz XIX. stoljeća. *Može li netko analizirati prostor krstionice?* Krstionica ima osmerostrani oblik, a pri vrhu svakog zida nalazi se veliki prozor. U zidovima u unutrašnjosti su polukružne i četvrtaste niše, dok je u središtu šesterostrana *piscina* (slika 28) ukopana u zemlju.⁹¹

Kroz povijest, obred krštenja doživio je niz promjena. *Znate li na koji se način vršilo krštenje u prvim stoljećima? Da li se krštenje vršilo uranjanjem ili polijevanjem?* U prvim stoljećima krštenje se vršilo uranjanjem dok se od razdoblja srednjega vijeka krštenje vrši polijevanjem. *Da li su se u prvom razdoblju kršćanstva krstili odrasli ili djeca?* U prvom razdoblju kršćanstva krstili su se uglavnom odrasli. Učenik izlagač nadodaje da se djeca krste tek od VI. stoljeća.⁹²

Učenik izlagač tumači obred krštenja. U III. i početkom IV. stoljeća obred krštenja vršio se tako da se katekumeni u jednoj prostoriji ispred krstionice svuku, ulaze u krstionicu, gdje ih biskup najprije maže uljem i traži katekumena da se odrekne Sotone. Zatim katekumen zajedno s đakonom ulazi u vodu i po njegovim uputama ispovijeda pravu vjeru, a biskup ga istovremeno trostrukim uranjanjem krsti. Nakon toga krštenik prelazi iz krstionice u susjednu prostoriju gdje oblači bijelu haljinu i ulazi u crkvu. Tu su haljinu novokrštenici nosili osam dana od Uskrsa, uoči kojega se krštenje obavljalo. Od IV. do VI. stoljeća katekumene se dijeli na dvije skupine, na one koji tek slušaju i na one koji su spremni za krštenje. Pouka se održavala u posebnoj prostoriji gdje su kroz nekoliko faza bili uvedeni u »kršćanske misterije«.⁹³ Oni koji su prošli poduku, krste se u noći pred Uskrs, na prethodno navedeni način.⁹⁴

Promotrite prostor. Što primjećujete na zidovima? Na zidove je postavljeno nekoliko mramornih i kamenih ulomaka s reljefima. Učenik izlagač usmjerava pozornost ostalih prema mramornu ulomku s prikazom pauna (slika 29) koji je bio sastavni dio ambona u Eufrazijevoj bazilici.⁹⁵

---

⁹¹ Piscina je naziv za udubljenje u krstionici s izvorom vode. Pojam piscina se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*. Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 2000., Anđelko Badurina *sub voce* Krštenje, str. 393.

⁹² Usp. Isto; Sakramente kršćanske inicijacije se prema Nastavnom planu i programu za Vjeronauk uči u 2. razredu. Usp. Usp. *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Vjeronauk*, str. 9. Sakramente kršćanske inicijacije se prema Nastavnom planu i programu katoličkoga vjeronauka za osnovnu školu uči u 6. razredu. Usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, str. 604.

⁹³ Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 2000., Anđelko Badurina *sub voce* Krštenje, str. 393.

⁹⁴ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 71.

⁹⁵ Usp. Isto.

Slijedi popunjavanje radnih materijala (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 5. zadatak). Zadatak učenika je navesti naziv dijela biskupskoga kompleksa prikazanog na fotografskom snimku te imenovati označene arhitektonske elemente.

Nakon razgledavanja krstionice i popunjavanja radnoga materijala, kreće se prema zvoniku (slika 30) koji je prislonjen na zapadnu stranu krstionice. Njegova gradnja započeta je u XI. stoljeću i taj najstariji dio seže u visinu od samo nekoliko metara. Gradnja je dovršena u XVI. stoljeću.⁹⁶

5.1.3. Biskupska palača

Slijedi izlaganje učenika o biskupskoj palači (slika 31) koja se nalazi na prostoru između atrija i morske obale. Radi se velikoj dvoetažnoj palači zaključenoj s tri apside.

Učenik započinje s iznošenjem povijesnih podataka. Dvorište biskupske palače je sadašnji izgled dobilo krajem XVII. stoljeća, u vrijeme biskupa Alessandra Adelasija (1671. – 1711.), koji je dao izgraditi stubište i preuredio trijem na prvom katu. O tome nam svjedoče njegov grb i tekst uklesan na nadvratniku.⁹⁷ Kada se uđe u prizemlje biskupske palače (slika 32), stupa se u prostor iz VI. stoljeća. Tu se može vidjeti izvorni prag, koji nam govori o prvotnoj razini poda u tim prostorima.⁹⁸

Učenik sada skreće pozornost na masivni kameni luk iznad trijema. *Što vidite?* Vidi se kameni luk na kojemu je s jedne strane isklesan križ proširenih krakova, a s druge Kristov monogram. *Tko će analizirati monogram?* U stiliziranome vijencu uklesana su slova grčkoga alfabeta X , P i Ω . Prisjetite se predavanja na temu *Ranokršćanski simboli i monogrami* pa mi recite *što označavaju ta slova?* Slova X i P označavaju Isusa Krista, dok je slovo Ω posljednje slovo alfabeta zbog čega označava kraj. Učenik izlagač citira Ivana Matejčića (2014.) koji je ovaj mali rebus pročitao na sljedeći način: »*Slavimo (vijenac) Krista (monogram) koji je bio razapet na križu i koji će suditi na koncu svijeta (omega)*«. ⁹⁹

Učenik traži da se pronade Kristov monogram u prizemlju biskupije. *Gdje je još isklesan Kristov monogram?* Kristov monogram isklesan je i na nadvratniku ulaza u glavne prostore prizemlja biskupije.¹⁰⁰

---

⁹⁶ Usp. Isto, str. 75.

⁹⁷ Tekst s nadvratnika glasi: *ALEXANDERADELASIOEPIS:PAR:PATRITIVSBERGO:MDCXCIV.*

⁹⁸ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 81.

⁹⁹ Usp. Isto, str. 81.

¹⁰⁰ Usp. Isto, str. 83.

Razgledavanje se nastavlja u lapidariju biskupske palače (slika 33). Učenik izlagač objašnjava da su potpornji obojani u bijelo zato što su ugrađeni tek u XIX. stoljeću, dok svi ostali zidovi pripadaju izvornoj gradnji iz sredine VI. stoljeća.¹⁰¹

Nastavlja se s analizom prostora. *Može li netko analizirati prostor u kojemu se nalazimo?* Razizemlje biskupije podijeljeno je u nekoliko prostorija. U sredini je velika četvrtasta dvorana, a sa strane su manje prostorije. Učenik izlagač nastavlja. U sjeverozapadnoj prostoriji mogu se vidjeti ostaci polukružne apside, a u još većoj dubini arheološki ostaci onoga što je preostalo od starijih građevina, koje su se ovdje nalazile prije zgrade biskupije.¹⁰²

Učenik izlagač pozornost usmjerava na prostor ograđen rešetkom u kojem se čuva izvorni ulomak podnoga mozaika bazilike iz IV. stoljeća s prikazom ribe (slika 34). Prisjetite se predavanja na temu *Ranokršćanski simboli i monogrami* pa mi recite *Koja je simbolika ribe?* Početna slova grčke riječi za ribu prvi su kršćani prepoznavali kao frazu Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj, te su lik ribe koristili kao tajni znak. Učenik nastavlja s tumačenjem mozaika koji je često interpretiran kao simbol progonjene porečke zajednice kršćana, pronađen na podu dvorane gradske stambene kuće u kojoj se ona okupljala. Također naglašava tezu Ivana Matejčića (2014.) koji opovrgava tradicionalno shvaćanje ovog ulomka i činjenicu da se ovakav simbol Krista prikazivao i u kasnijim stoljećima, kada je bilo popuno slobodno ispovijedati kršćanstvo.¹⁰³

Pozornost sada skreće na antependij odnosno na prednju stranu Eufrazijevog oltara (slika 35) i traži od učenika da ga opišu.¹⁰⁴ Na mramornoj ploči u plitkom reljefu su isklesane simbolične životinje, dupini i golubice, a u donjem dijelu vratašca. Učenik izlagač objašnjava da se kroz njih moglo proviriti u prostor u kojem se čuvala relikvija. Nastavlja tumačenjem natpisa isklesanog na antependiju koji govori da je Eufrazije dao načiniti oltar jedanaest godina nakon što je zaređen za porečkoga biskupa.¹⁰⁵

U istočnoj apsidi i pokrajnjoj prostoriji izloženi su predmeti koji potječu iz ranog srednjega vijeka. U središtu apside položena je monolitna kamena biskupska katedra (slika 36). Njezine su stranice ukrašene pleternim i drugim plitkoreljevnim ukrasima. Oblici dekoracije govore da potječe iz VIII. stoljeća.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ Usp. Isto, str. 85.

¹⁰² Usp. Isto.

¹⁰³ Usp. Isto, str. 86.

¹⁰⁴ Antependij je naziv za prednju stranu oltara. Pojam antependij se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*. Tekst s antependija glasi: *MVLDI·EVFRASIVSANTISTEMPORIE·SVIS·ACAN·XI·AFONDAMENDO·IOBANT·SCE·AECL·CATHOLEC·HVNC·COND.*

¹⁰⁵ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 87.

¹⁰⁶ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 89.

U čitavom prizemlju biskupije rasporedno je desetak ulomaka izvornog mozaika s podova starijih crkava iz IV. ili V. stoljeća. Ritmizirani su sustavom trobojnih ornamenata, a najzanimljiviji su oni koji sadrže natpise iz kojih se čita o pobožnim darovateljima (slika 37) koji su dali zabilježiti kolika je površina mozaika izrađena njihovom donacijom.¹⁰⁷

Učenik sada zadaje šesti zadatak iz radnog materijala gdje se od učenika traži da objasne važnost mramorne ploče s Eufrazijeva oltara (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 6. zadatak).

Potom se nastavnik i učenici vraćaju prema stubištu biskupske palače koje vodi do prvog kata.

Prostor trijema prvoga kata služi za izlaganje brojnih kamenih spomenika koji uglavnom potječu od raskošne mramorne opreme iz Eufrazijeva razdoblja.¹⁰⁸ Sada se upućuju prema središnjoj dvorani biskupske palače (slika 38). *Čemu služi biskupska palača?* To je svečana, prijestolna dvorana, dvorana za prijeme. Učenik izlagač nadodaje da je to mjesto iz kojeg je biskup upravljao dijecezom, ali i gradskim područjem. Slijedi analiza prostora. *Opišite prostor.* Radi se o gotovo pravilnoj kvadratičnoj prostoriji, koja sa sjeverne strane ima prostranu polukružnu apsidu. *Opišite mi osvjetljenje prostorije.* Glavni prostor osvjetljavaju prozori postavljeni pri samom vrhu zidova. Učenik izlagač usmjerava pažnju na prozor na kojemu je sačuvana *in situ* kamena prošupljena tranzena. *Promotrite prostor pa mi recite koji je dio prostora najistaknutiji.* Prostor apside je najistaknutiji. *Zbog čega?* Zbog intenzivnog osvjetljenja koje je postignuto prostranim prozorima i malim povišenjem, a poseban mu značaj daje impozantan trijumfalni luk. *Tko će analizirati trijumfalni luk?* Sastoji se od dva stupa koji nose tri luka od kojih je srednji puno veći.¹⁰⁹

Učenik izlagač sada napominje da se na središnju dvoranu nadovezuje barokna prostorija (slika 39) i nekoliko prostorija u kojima su izložene vrijedne crkvene umjetnine. Učenicima se daje slobodno vrijeme za razgledavanje izložbenih prostorija u kojima se nalaze slike i kipovi iz XV. i XVI. stoljeća poput poliptiha Antonija Vivarinija (1415. – 1480.) s Bogorodicom sa svecima izrađen u Veneciji 1440. godine (slika 40). Nasuprot raskošnom poliptihu nalazi se triptih Antuna iz Padove iz 1529. godine.¹¹⁰ Izložena su također i tri monumentalna romanička raspela. Jedno je nađeno u Motovunu, a potječe iz XIII. stoljeća. Vjerovatno je nešto starije raspelo ono iz Galizane, koje je potpuno izgubilo oslik pa je vidljiva samo drvena jezgra, dok je treće raspelo iz porečke katedrale (slika 41) i također potječe iz XIII. stoljeća koje je onda

¹⁰⁷ Usp. Isto, str. 93. Tekst s jednog od ulomka glasi: *CVIVSNVMINDSNVVETPROVOTOSVOFCPD XIII.*

¹⁰⁸ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 97.

¹⁰⁹ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 101.

¹¹⁰ Usp. Isto, str. 107.

vjerovatno u XIV. ili XV. stoljeću transformirano radi prilagodbe novoj, gotičkoj ikonografskoj »modi«.¹¹¹

5.1.4. Arheološko nalazište

Na izlazu iz biskupske palače, vodstvo se nastavlja u vanjskom prostoru. *Promotrite prostor te mi recite što vidite.* Vide se tri mozaička polja nejednake veličine. S južne strane nalazi se Eufrazijeva bazilika, sa zapadne strane zgrada biskupije, sa sjeverne strane gradske zidine, a na istočnoj strani memorijalna kapela i sakristija. Učenik izlagač napominje da se nalaze na arheološkom nalazištu (slika 42) s kopijama podnoga mozaika iz prve polovice XX. stoljeća na mjestu izvornih mozaičkih podova najstarije crkve.¹¹²

Prisjetite se predavanja o fazama gradnje porečkoga biskupskoga sklopa. *Prostor koje crkve se nalazio na današnjem arheološkom nalazištu?* Tu se nalazio prostor bazilike iz IV. stoljeća.¹¹³

Učenik izlagač nastavlja. *Promotrite mozaički pod na istočnoj strani te ga opišite. Kako se naziva ornament u obliku neprekinute trake koja se pravokutno lomi?*¹¹⁴ Taj se element naziva meandar.¹¹⁵ *Koji figuralni motiv vidite na istom mozaičkom polju?* Likove riba umetnute u dva manja mozaička kvadrata. *Opišite mi iduće, veće polje.* Sljedeće, mnogo veće polje, obuhvaća unutar spleta meandra paralelogram u kojemu je posuda s dvjema ručkama. Nastavnik nastavlja. Posuda s dvjema ručkama naziva se kantaros te je karakteristična za antičko razdoblje, a u ranokršćanskoj umjetnosti simbolizira „Izvor života“.¹¹⁶ Učenik izlagač nastavlja. Treće, i ujedno najveće polje, sačuvalo je u sredini dio lisnatog vijenca, koji je uokvirivao natpis donatora.¹¹⁷

Slijedi popunjavanje sedmog zadatka iz radnoga materijala (Prilog: Radni material za terensku nastavu I. dio, 7. zadatak). Zadatak učenika je navesti naziv reproduciranog dijela

---

¹¹¹ Usp. Isto, str. 117.

¹¹² Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 16.

¹¹³ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 125.

¹¹⁴ Za definiciju meandra usp. Jadranka Damjanov, *nav. dj.*, 1986., str. 128.

¹¹⁵ Meandar je naziv za ornament u obliku neprekinute trake koja se pravokutno lomi. Pojam meandar se prema Nastavnom planu i programu za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnim cjelinom Slikarstvo antičke grčke. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 36.; Usp. *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Likovna umjetnost*. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s grčkim dipilonskim vazama koje su oslikane motivima meandra. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 36.

¹¹⁶ Kantaros je naziv za posudu s dvjema ručkama karakteristična za antičko razdoblje, a u ranokršćanskoj umjetnosti simbolizira „Izvor života“. Pojam kantaros se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*.

¹¹⁷ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 16.

katedralnog kompleksa te odgovarajućim bojama zaokružiti područje mozaika iz IV., V. i VI. stoljeća.

5.1.5. Memorijalna kapela i sakristija

Nastavljajući se kretati kroz arheološko nalazište, nastavnik zajedno s učenicima ulazi u prostor stare sakristije. Učenik objašnjava kako je nakon što su 2001. godine bili dovršeni radovi na biskupiji, započeto uređenje arheološkog nalazišta preko kojega je uspostavljena veza biskupske palače s prostorom bivše sakristije (slika 43). Time je postignuto kružno kretanje posjetitelja: od muzeja, preko arheološkog područja, nekadašnje bazilike i trolisne kapele do bazilike.¹¹⁸

Stara sakristija (slika 44) je izgrađena u XV. stoljeću. *Može li netko opisati prostor u kojemu se nalazimo?* Radi se o jednostavnom prostoru gotovo kvadratičnog oblika. *Iz kojega stoljeća datira podni mozaik? Što se nalazilo na ovome mjestu prije stare sakristije?* Tu se nalazio prostor sjeverne bazilike Predeufrazijane. Podni mozaik datira iz V. stoljeća. Učenik izlagač usmjerava pozornost na sjeverni i istočni zid na kojem su sačuvani prozori šiljatog luka i ulomci fresaka iz XV. stoljeća.¹¹⁹

Uz južnu stranu sakristije nadovezuje se memorijalna kapela. *Opišite prostor.* Trolisnog je oblika pred kojim se nalazi eliptično predvorje. Učenik izlagač nastavlja. U memorijalnoj kapeli se čuva mramorni sarkofag (slika 45) s relikvijama svetih Maura i Eleuterija. Građevina je pretrpjela veće restauracijske zahvate u XIX. stoljeću.¹²⁰

Učenik izlagač zadaje osmi zadatak iz radnoga materijala gdje se od učenika traži naziv reproduciranoga dijela katedralnoga kompleksa, dataciju podnoga mozaika te imenovanje označenog arhitektonskog elementa (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu I. dio, 8. zadatak).

Slijedi slobodno vrijeme.

5.2. Unutrašnjost bazilike

Za drugi dio terenske nastave predviđen je obilazak unutrašnjosti Eufrazijeve bazilike u kojoj se obrađuju zidni i podni mozaici, kapiteli, štukature i ciborij.¹²¹ Nastava je tako

¹¹⁸ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 47.

¹¹⁹ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 29.

¹²⁰ Usp. Isto, str. 29.

¹²¹ Ciborij je nadgradnja iznad središnjeg oltara. Pojam ciborij se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnom cjelinom Kiparstvo starohrvatske umjetnosti.

koncipirana da učenici drže izlaganje, a potom odgovaraju na pitanja u radnome materijalu i na kraju izrađuju fotografski materijal.

Učenik svoje izlaganje započinje analizom unutrašnjeg prostora bazilike (slika 46) koji je određen s dva niza stupova, kojima je postignuta trobrodnost, a završava troapsidalnim istočnim završetkom. Dok srednji brod završava širokom i dubokom apsidom, na završecima brodova nalaze se plitke polukružne apside.¹²²

Dva niza od devet arkada počivaju na devet pari stupova od sivoga mramora. Učenik postavlja pitanje *Na koji su način dekorirani stupovi?* Stupovi nose kapitule. *Da li su svi kapituli jednaki?* Kapituli su različiti. *Možete li pronaći jednak kapitel na drugom stupu?* Nasuprotni stupovi nose jednake kapitule. *Da li je veličina svih stupova jednaka?* S obzirom na različite veličine kapitula visina samih stupova nije jedinstvena. *Što sadržavaju elementi postavljeni između kapitula i luka?* Nastavnik nadodaje da se element između kapitula i luka naziva impost.¹²³ Imposti sadržavaju uklesan monogram. *Čiji je to monogram?* To je monogram biskupa Eufrazija.¹²⁴

Učenik sada naglašava važnost kapitula koji se mogu svrstati u tri osnovna tipa karakteristična za ranobizantsku umjetnost. Pogled se usmjerava prema trećem, šestom i osmom paru. Ova vrsta kapitula podsjeća na ranobizantsku inačicu kompozitnoga kapitula (slika 47). Zatim se pogled usmjerava prema prvom, drugom, četvrtom, petom i devetom paru koji pripadaju drugom tipu kapitula. *Na što vas podsjeća oblik kapitula?* Oblik kapitula podsjeća na košaru. Ovo je primjer tzv. košarastog kapitula (slika 48) čiju jezgru predstavlja obrnuta krnja piramida koju obavija perforirana biljna dekoracija. I naposljetku se pogled usmjerava prema sedmom paru koji pripada trećem tipu kapitula (slika 49). *Može li netko opisati ovaj kapitel?* Iznad pojasa s biljnom dekoracijom nalaze se u uglovima životinjski likovi.¹²⁵

Učenicima se zadaje prvi i drugi zadatak iz drugoga dijela radnog materijala (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 1. i 2. zadatak). U prvom zadatku učenici moraju povezati fotografske snimke s navedenim nazivima kapitula, dok se u drugom zadatku od njih traži naziv tehnike kojom je ukrašeno podlučje lukova te opis dekoracije.

Prisjetite se drugoga nastavnog sata pa mi recite s kojim bi se podlučjem iz Ravenne mogao usporediti sjeverni niz arkada? Sjeverni niz arkada (slika 50) pokazuje sličnosti s onima

---

Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s ciborijem iz Biskupije. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 48.

¹²² Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 27.

¹²³ Impost je naziv za ukalupljeni blok između zidnog stupa i svoda na kojem počiva jedan kraj luka. Pojam impost se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*.

¹²⁴ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 28.

¹²⁵ Usp. Isto.

iz crkve San Vitale (slika 51). *Koje motive prepoznajete?* Uz geometrijske pojavljuju se i biljni te životinjski motivi. *Na što ukazuju slabi tragovi boje?* Slabi tragovi boje ukazuju na nekadašnje polikromno tretiranje.¹²⁶ *Od kojega je materijala sačinjena arhitektonska plastika?* Arhitektonska plastika izrađena je od prokoneškoga mramora. *Na što nam to ukazuje?* Arhitektonska plastika izrađena od prokoneškoga mramora ukazuje nam na vrijeme vladavine cara Justinijana odnosno na VI. stoljeće.¹²⁷

Pozornost se sada usmjerava prema prezbiterijalnoj zoni kojoj je postojeći izgled odredio restauracijski zahvat iz 1937. godine.¹²⁸ *Čime je odvojena prezbiterijalna zona?* Prezbiterialna zona je ogradena niskim mramornim pločama (slika 52). Nastavnik nastavlja. Te se mramorne ploče nazivaju pluteji.¹²⁹ *Čime su povezani pluteji?* Pluteji su povezani plitkim pilastrima. *Kako su ukrašene oltarne ploče?* Ploče su ukrašene plitkim reljefima s križevima i monogramima, a tek na jednoj se javljaju stilizirani životinjski likovi. Učenik izlagač nastavlja. Nekadašnjoj ogradi svetišta Eufrazijeve bazilike pripadao je niz stupića, koji su skinuti sa svog mjesta i smješteni u atriju (slika 23). *Na koji je još način odijeljen prezbiterij osim plutejima?* Tri stepenice vode u povišeni apsidalni prostor. *Što se nalazi u središtu prezbiterija?* U središtu prezbiterija nalazi se oltar iznad kojega se diže visoki ciborij.¹³⁰

Polukrug apside (slika 53) opremljen je klupom za kler. Klupa i katedra isklesane su od grčkog mramora, jednostavnih su oblika, bez pretjeranoga ukrasa. Jedinu simboličnu naznaku čine dupini isklesani na krajevima klupe. *Sjećate li se simbolike dupina?* Dupin simbolizira uskrsnuće.¹³¹ Učenik izlagača nastavlja. *Što mislite zbog čega je upravo dupin prikazan? Kakvu vezu dupin ima s euharistijom?* Ta se simbolika izvrsno poklapa sa značenjem euharistije kojom se potvrđuje kršćanska vjera u uskrsnuće i vječni život.¹³²

Iznad klupe i katedre protegnut je na zidu apside simetričan niz četvrtastih panela izvedenih u skupocjenoj dekorativnoj tehnici. Riječ je o tzv. *opus sectile* tehnici. *Možete li opisati koji su efekti stvoreni ovom tehnikom?* Stvorena je dekorativnost, raskoš, igra svjetlosti i sjene te dematerijalizacija zida. Učenik izlagač objašnjava da se radi o inkrustaciji sastavljenoj

---

¹²⁶ Usp. Isto.

¹²⁷ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *Dynamic splendor: the wall mosaics in the Cathedral of Eufrasius at Porec*, Pennsylvania: Penn State University Press., 2007., str. 59.

¹²⁸ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *nav. dj.*, 2007., str. 28.

¹²⁹ Plutej je kamena ploča, dio pregrade koja u ranokršćanskim crkvama dijeli prostor svetišta od prostora za vjernike. Obično dekoriran. Pojam plutej se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 2. razredu pod nastavnom cjelinom Kiparstvo starohrvatske umjetnosti. Učenici se u 2. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s plutejom oltarne pregrade s likom hrvatskog vladara iz Splita. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god.2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 48.

¹³⁰ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *nav. dj.*, 2007., str. 28.

¹³¹ Usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 2000., Marijan Grgić *sub voce Pliskavca*, str. 493.

¹³² Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 175.

od mnogo raznobojnih uglačanih mramornih pločica, pločica od staklene paste i sedefa, a na mjestima je umetnuta i slonovača. Gledajući izbliza i uz posebnu rasvjetu, mogu se razabrati i grafiti, slova ili tekstovi koji su u raznim prilikama, prije mnogo stoljeća, uklesani u kamen, najčešće da bi se zabilježio dan smrti nekog člana katedralne zajednice.¹³³

5.2.1. Zidni mozaici

Pozornost je i dalje usmjerena prema prezbiterijalnoj zoni, međutim, sada se naglašava vrijednost i značenje mozaičkog prikaza u konhi apside (slika 54). Učenik izlagač tumači o važnosti mozaičkog ukrasa.

Najljepši i najslavniji dio katedralnog kompleksa u Poreču je zidni mozaik iz VI. stoljeća koji ukrašava istočni završetak Eufrazijeve bazilike.¹³⁴ Zidni mozaik u Eufrazijani čini složenu teološko-simboličku cjelinu inspiriranu Novim Zavjetom. Mozaički ukras apside raspoređen je u nekoliko zasebnih cjelina. Čeoni zid apside uokviren je uskom ornamentalnom trakom, dok je figuralni prikaz na samu vrhu unutar dugačkog uskog polja iznad trijumfnog luka apside (slika 55).¹³⁵

Učenik izlagač zadaje treći zadatak iz drugoga dijela radnog materijala (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 3. zadatak). Zadatak učenika je povezati likove apostola s odgovarajućim likovnim atributima.

Slijedi učenikovo izlaganje. Analizu zidnoga mozaika započinje prikazom Krista na okrugloj sferi koji drži u ruci otvorenu knjigu s natpisom na stranicama: *EGO SVM LVX VERA*. Sa svake njegove strane raspoređeno je po šest apostola u bijeloj odjeći. Uz glave apostola ispisana su imena. *Promotrite radni materijal pa mi navedite imena apostola počev od sjeverne strane*. To su: *SIMON, THOMAS, BARTOLOMEVS, IAKOBVS, ANDREAS, PETRVS, PAVLVS, IOANNES, FELIPPVS, MATTEVS, JACO ALFEI, JVDAS IACOBI*. Učenik izlagač nastavlja. Apostoli nose sljedeće likovne attribute: ključ, rotuluse, mučeničke krune, evanđelja.¹³⁶

Učenik sada izlaže povijesne činjenice vezane uz mozaik. Isti je bio vrlo oštećen postavljanjem drvenog stropa srednjeg broda bazilike u XVIII. stoljeću, čak je bio i premazan žbukom, pa je dijelom restauriran 1891. godine.¹³⁷

Opišite donji rub (intrados) trijumfnoga luka. Donji rub trijumfnog luka (slika 56) naglašen je širokom mozaičkom trakom unutar koje je smješteno trinaest velikih medaljona. *Tko*

¹³³ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 175.

¹³⁴ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *nav. dj.*, 2007., str. 1.

¹³⁵ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 19.

¹³⁶ Usp. Isto.

¹³⁷ Usp. Isto.

je prikazan u središnjem medaljonu? U središnjem je medaljonu simbolički prikazan Krist kao janje. Tko je prikazan u ostalim medaljonima? U dva niza po šest medaljona prikazana su poprsja svetica (slika 57). Može li netko pročitati imena svetica? Počev od sjeverne strane nižu se: *FELICITAS, BASILISSA, EVGENIA, CICILIA, AGNES, AGATHE, EVFYMIA, TECLA, VALERIA, PERPETVA, SVSANA, IVSTINA*.¹³⁸

Učenik zadaje četvrti zadatak iz drugoga dijela radnog materijala za terensku nastavu gdje se od učenika traži ime svete i mjesto gdje se nalazi. Osim toga, učenici trebaju navesti sličnosti i razlike između lika svete u Poreču i reproduciranoga lika mučenice iz crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 4. zadatak).

Slijedi zajednička analiza četvrtog zadatka. *Navedite mi sličnosti između svete u Poreču i mučenice iz crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni*. Na prikazu sv. Cecilije u Ravenni (slika 58) i sv. Justine u Poreču mogu se uočiti slične portretne karakteristike. U oba slučaja, na ovalnom licu prikazane su bademaste oči vrlo blizu nosu, male, ali pune usne te vrlo jasno i detaljno definirana koža s nekoliko akcenata. *Kakav je nakit?* Nakit ovih svetica je vrlo sličan. Ogrlice i ovratnici su skoro pa istovjetni. *Opišite ga*. Radi se o jednostavnim, lagano zakrivljenim ogrlicama s biserima ispod kojih je širok nadvratnik ukrašen kvadratnim motivima.¹³⁹

U polukružnom polju apsidalnoga svoda, u konhi apside, nalazi se središnji prikaz. *Tko je prikazan u središtu kompozicije?* U središtu kompozicije prikazana je Bogorodica s djetetom na prijestolju. Učenik izlagač nadodaje da se pored Bogorodice nalaze dva visoka, krilata anđela, zatim lokalni mučenici te biskup Eufrazije i đakon (slika 59).¹⁴⁰

Kome je posvećen sakralni prostor u Eufrazijani? Može se zaključiti da je sakralni prostor Eufrazijane posvećen marijanskome kultu. *Po čemu ste to zaključili?* Očito je po dominantnom liku Bogorodice u središtu konhe.¹⁴¹

Novost u mozaiku Eufrazijeve bazilike je u tome da središnje mjesto u glavnoj apsidi zauzima Bogorodica na prijestolju s Djetetom u krilu, okružena anđelima, mučenicima i donatorina, a takav ikonografski raspored u svetištu nije nam poznat prije VI. stoljeća.¹⁴² Učenik tumači zbog čega je Marija, a ne Isus, prikazana u središtu mozaikoga prikaza. Istraživanja su pokazala da se lik Marije u razdoblju od IV. do V. stoljeća relativno rijetko javlja. Njezin je kult

---

¹³⁸ Usp. Isto.

¹³⁹ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *nav. dj.*, 2007., str. 67.

¹⁴⁰ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 19.

¹⁴¹ O Bogorodici usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 2000., Branko Fučić *sub voce* Bogorodica., str. 184.

¹⁴² Usp. Dino Milinović, *Ikonografski program mozaika u središnjoj apsidi Eufrazijeve bazilike u Poreču: carsko pokroviteljstvo i uloga Bogorodice*, Zagreb: Filozofski fakultet, 2000., str. 77.

afirmiran 431. godine na ekumenskome koncilu u Efezu kada je proglašena Bogorodicom. Nakon toga se prikaz Marije ustalio u središtu kršćanskoga svetišta.¹⁴³

Učenik zadaje peti zadatak iz drugoga dijela radnog materijala (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 5. zadatak). Zadatak učenika je objasniti zbog čega Marija zauzima središnje mjesto u konhi apsida Eufrazijeve bazilike u Poreču.

Učenik nastavlja s analizom. Bogorodica je prikazana kao u viziji. *Koje je boje Bogorodičina tunika?* Bogorodica je odjevena u grimiznu tuniku. *Što simbolizira boja Bogorodičine tunike?* Boja upućuje na dostojanstvo. *Što se nalazi Bogorodici oko glave?* Oko njezine glave je zlatna aureola. *Što simbolizira aureola oko njezine glave?* Kružna aureola oko njezine glave znak je svetosti.¹⁴⁴

Opišite Krista. Isus koji sjedi na krilu odjeven je u svečano ruho, a njegova tunika je zlatne boje kao i aureola sa znakom križa oko njegove glave. *Koja je simbolika križa?* Križ je znak spasenja. *Koja je simbolika zlatnoga plašta?* Zlatni plašt simbol je božanske slave. *Na što upućuje položaj Kristove desne ruke?* Položaj Kristove desne ruke ukazuje na gestu blagoslivljanja.¹⁴⁵

Iznad Bogorodice i Krista s neba je pružena ruka s krunom od lovorova lišća. *Što predstavlja ta ruka?* Ta ruka simbol je Boga Oca. *Što predstavlja gesta?* Gesta predstavlja krunjenje Bogorodice. *Što simbolizira lovorova kruna?* Značenje lovorove krune vezuje se uz simbol vječnosti, odnosno neprolaznosti, zato što lovorovo lišće nikada ne vene. *Gdje još nalazimo lovorovu krunu na ovoj kompoziciji?* Lovorovu krunu nalazimo također u rukama dvojice nepoznatih svetaca i mučenika Maura.¹⁴⁶

Učenik zadaje šesti zadatak iz drugoga dijela radnog materijala za terensku nastavu (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 6. zadatak). Zadatak učenika je usporediti mozaički ukras na apsidi Eufrazijeve bazilike u Poreču s mozaikom u apsidi crkve Sant'Apollinare in Classe u Ravenni.

Slijedi zajednička analiza. *Navedite sličnosti mozaičkoga ukrasa na apsidi u Eufrazijevoj bazilici i crkve Sant'Apollinare in Classe u Ravenni.* Kompozicije mozaikalnih slika u apsidi Eufrazijane kao i u Sant'Apollinare in Classe (slika 60) vrlo su slične što se tiče stroge raspodjele na vertikalu i horizontalu. Osim toga, na svodu ravenske crkve prikazana je ruka Boga Oca iznad križa s portretom Krista točno iznad sv. Apolinara koji je u službi biskupa. U gornjem je dijelu konhe apsida u crkvi Sant'Apollinare in Classe križ okružen s triju janjadi koji sudjeluju u

¹⁴³ Usp. Dino Milinović, *nav. dj.*, 2000., str. 78.

¹⁴⁴ Usp. Isto.

¹⁴⁵ Usp. Isto.

¹⁴⁶ O simbolici lovora usp. Anđelko Badurina (ur.), *nav. dj.*, 2000., Marijan Grgić *sub voce* Lovor., str. 415.

prizoru Transfiguracije,¹⁴⁷ dok je u donjem dijelu smješteno dvanaest janjadi oko sv. Apolinara. U Poreču donatori i sveci flankiraju središnji prikaz Bogorodice s Djetetom. Nadalje, ove dvije crkve dijele i neke manje sličnosti kao što su rubovi s draguljima i zlatna pozadina u konhi apside.¹⁴⁸

Učenik izlagač nastavlja. S desne strane Bogorodice (slika 61) drugu grupu predvodi mučenik s krunom u ruci i aureolom oko glave s natpisom *SCS MAVRVS*. On je svetački zaštitnik Poreča koji na ovom mjestu obnaša ulogu zagovornika zemaljske, porečke crkve pred božanskim Kristom i Marijom. Za njim stupa njezin graditelj označen natpisom iznad glave: *EVFRASIVS EPS*. Što Eufrazije drži u rukama? U rukama drži model svoje bazilike. Kome je pruža? Pruža je Bogorodici. Što simbolizira ta gesta? Ta gesta simbolizira prinošenje zemaljske crkve nebeskoj.¹⁴⁹ Iza njega, s evanđeljem u ruci stupa lik kojega natpis kraj glave obilježuje kao arhiđakona Klaudija: *FCLAVDIVS ARC*. Za razliku od sv. Maura i ostalih mučenika, likovi Eufrazija i Klaudija nose izrazito portretne značajke.¹⁵⁰ Klaudije, osoba u rangu odmah do biskupa, po svojoj je funkciji vjerovatno vodio tehnički dio poslova gradnje i opremanja crkve.¹⁵¹ Između biskupa i đakona nalazi se lik čiji ga natpis naziva *EVFRSIVS FIL.ARC* ili u prijevodu Eufrazije, sin arhiđakona.¹⁵² Kako navodi Ivan Matejčić (2014.), vjerovatno se ne radi o djetetu, već o liku čija je veličina, prema načelima ikonografske perspektive, uvjetovana manjim značajem. U rukama drži par svijeća koje pruža Bogorodici i Kristu, što je još jedan simboličan poklon kojim se iskazuje privrženost porečke crkve, vjernika i klera.¹⁵³

Učenik zadaje sedmi zadatak iz drugoga dijela radnog materijala gdje učenici trebaju navesti imena likova prikazanih na detalju apsidalnoga mozaika Eufrazijeve bazilike u Poreču i imenovati predmet u rukama sveca te usporediti muške likove iz apside Eufrazijeve bazilike u Poreču s prikazom cara Justinijana i njegove pratnje iz crkve San Vitale u Ravenni (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 7. zadatak).

Slijedi zajednička analiza. Lica dvaju đakona na Justinijanovu panelu u crkvi San Vitale u Ravenni (slika 62) i lica Eufrazija i Klaudija pokazuju iznimne sličnosti. Sva su četiri

¹⁴⁷ Transfiguracija ili Preobraženje je trenutak kada se Kristu na brdu Taboru ukazuju Mojsije i Ilija i on biva obasjan božanskom svjetlošću. Trenutak kada je Krist potvrdio svoju božansku narav.

¹⁴⁸ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *nav. dj.*, 2007., str. 66.

¹⁴⁹ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 161.

¹⁵⁰ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 19.

¹⁵¹ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 161.

¹⁵² Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 19.

¹⁵³ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 161.

muškarca bradata s napućenim usnama i s tonzuruom,¹⁵⁴ a lica su im simetrična, istaknuta tamnom linijom koja teče od nosa do ruba brade.¹⁵⁵

Opišite mi pozadinu mozaičkoga prikaza u apsidi. Tlo po kojemu se kreću mučenici jest prikazano kao zelena traka s rasutim strukovima cvijeća. Likovi bacaju sjenu na podlogu. Ta traka realnog tla završava u zlatnoj pozadini, no u visini glava ta se zlatna pozadina rastvara u gusti niz oblačića iz kojih u sredini iznad Marijine glave izlazi ruka Boga Oca s lovorovim vijencem.¹⁵⁶

Učenik izlagač nastavlja. Ispod tog prizora teče široki posvetni natpis (slika 63) u latinskim distisima.¹⁵⁷ *O čemu bi mogao govoriti natpis?* Taj natpis govori o izgradnji i opremanju crkve. Učenik izlagač nastavlja. U ovom velikom tekstu biskup Eufrazije poručuje da je stara crkva bila u lošem stanju i neugledna te je na istom mjestu iz temelja sagradio novu. Arheološka istraživanja su pokazala da su donji dijelovi zidova starije crkve iskorišteni kao temelj u gotovo čitavom perimetru građevine.¹⁵⁸

Učenik zadaje osmi zadatak iz drugoga dijela radnog materijala (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 8. zadatak). Zadatak učenika je objasniti posvetni natpis u apsidi.

U donjoj zoni nalaze se četiri visoka prozora koji dijele mozaički ukras apside u pet dijelova: uz dva šira polja na sjevernoj i južnoj strani niše prikazana su dva prizora iz Marijina života. *Prepoznajete li prikaz na sjevernoj strani?* Na sjevernoj strani je prikaz *Navještenja* (slika 64). *Opišite prikaz Navještenja.* Visoki krilati arkandeo u bijeloj odjeći podiže desnu ruku, dok u lijevoj drži tanki štap. Marija sjedi na visokom prijestolju ispred pročelja jedne bazilike. Odjevena je u purpurnu haljinu koja je u gornjem dijelu prekrivena bijelim velom. *Kakva je pozadina?* Na širokom polju zelenoga tla postavljene su figure, dok je atmosfera stvorena od usporednih traka ružičastih, nježno ljubičastih i plavičasto-zelenih boja.¹⁵⁹

Prepoznajete li prikaz nasuprot Navještenju? Nasuprot prizoru *Navještenja* nalazi se prikaz *Vizitacije* (slika 65). *Opišite prizor.* Dva visoka trudna ženska lika približuju se jedan

¹⁵⁴ Tonzura je naziv za obrijano tjeme kod redovnika. Pojam tonzura se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost.*

¹⁵⁵ Usp. Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *nav. dj.*, 2007., str. 64.

¹⁵⁶ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 19.

¹⁵⁷ Usp. Isto. Tekst u konhi apside glasi:

HOCEVITINPRIMIS·TEMPLVMQVASSANTERVINA·TERRIBILIS·LABSV·NECCERTOROBORE·FIBMVM·EXIGV
VM·MAGNOQVE·CARENS·TVNCEVERMAMETALLO·SEDMERITISTANTVM·PENDEBANT·PVTRIAECTA·VTVI
DITSVBITOLABSVRAM·PONDERESEDEM·PROVIDVSETFIDEIFERVENSARDORE·SACERDV·EUFRAIVSSC
APRECESSIT·VENERVINAMLABENTES·NELIVSSEDITVRASDERVITA·EDES·FVNDAMENTA·LOCANS·EREXIT·
CVLMINA·TEMPLIQVAS·CERNISNVPERVARIOFVLGEREMETALLO·PERFICIENSCOEPYVNDDECORAVIT·INN
EREMAGNO·AECCLESIAM·VOCIT·SIGNAVIT·NOMINE·XPI·CONGAVDENS·OPERI·SIC·FELIX·VOTA·PEREGI
T.

¹⁵⁸ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014., str. 169.

¹⁵⁹ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 19.

drugome: Marija u purpurnoj odjeći podignutih ruku, a Elizabeta u svijetložutoj koja drži lagano ispružene ruke. Iza Elizabetina lika smješteno je pročelje neke male zgrade s vratima prekrivenim zastorom, što ga jedan maleni ženski lik lagano nagnute glave i ruke znatiželjno odgrće.¹⁶⁰

Učenik izlagač nastavlja. *Navještenje* i *Vizitacija* dio su ciklusa iz Kristova djetinjstva čije najranije likovne prikaze susrećemo krajem IV. stoljeća. Nastavnik nastavlja. U Poreču je neobičan raspored i odabir epizoda jer se te dvije novozavjetne scene javljaju same bez ostalih epizoda iz Kristova djetinjstva. Povjesničar umjetnosti Dino Milinović (2000.) pretpostavlja da je ovakav odabir namjeran da bi se naglasila uloga Marije i Bezgrješnog začeca.¹⁶¹

Učenik izlagač sada usmjerava pažnju na apside bočnih brodova (slika 66) gdje su se sačuvali ulomci mozaičkoga ukrasa. U obje polukupole prikazane su gotovo sasvim jednake kompozicije, od kojih se sačuvao samo gornji dio. Mladenački lik Krista sa širokom aureolom s križem ukrašenim gemama stavlja mučeničke krune na glave dvaju likova, koji stoje ispod njega. Dok je Kristov lik do pojasa ostao sačuvan, od likova svetaca očuvale su se samo glave i fragmentarni natpisi uz njih. U sjevernoj apsidi uz lik lijevoga sveca sačuvana su samo slova *SCS*, dok se uz desni sačuvalo cijelo ime: *SEVERVS*. I ti fragmentarni natpisi dopuštaju zaključak da su se u sjevernoj apsidi nalazili likovi sv. Kuzme i Damjana, a u južnoj sv. Ursusa i Severusa.¹⁶²

Učenik zaključuje izlaganje o zidnom mozaiku. Restauracija mozaika sačuvala je izvornost, a zahvaljujući tome danas imamo biser ranobizantske umjetnosti.

5.2.2. Ciborij

Učenik prije izlaganja zadaje deveti zadatak iz drugoga dijela radnog materijala (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 9. zadatak). Zadatak učenika je na prazne linije navesti nazive arhitektonskih elemenata na ciboriju.

Analizu prezbiterijalne zone nastavlja se ciborijem (slika 67) kojega je 1277. godine dao postaviti porečki biskup Oton (1256. – 1282.). Slijedi analiza.

*Kako se naziva arhitektonski element postavljen na četiri stupa ciborija? Baldahin ciborija stoji na četiri mramorna stupa.*¹⁶³ *Opišite ga.* On je četverostran, a njegove su strane u

---

¹⁶⁰ Usp. Isto, str. 21.

¹⁶¹ Usp. Dino Milinović, *nav. dj.*, 2000., str. 77.

¹⁶² Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 22.

¹⁶³ Baldahin je naziv za kvadratičnu, poligonalnu streha iznad groba mučenika, oltara ili kipova. Pojam baldahin se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost uči u 3. razredu pod nastavnom

sredini rastvorene širokim lukom koji je lagano zašiljen. *Opišite svod*. Svod ciborija podržavaju četiri jaka rebra, što se sijeku u središtu pod laganim šiljatim kutom. Površina svoda pokrivena je plavim mozaikom posutim zlatnim osmerolatičnim zvijezdama sa crvenom jezgrom. *Kako je obilježeno njihovo sjecište?* Njihovo sjecište obilježava zaglavni kamen.¹⁶⁴ *Što je prikazano na zaglavnom kamenu?* Prikazan je reljef janjeta.¹⁶⁵

Promotrite čeonu stranu ciborija pa ju opišite. Na čeonj strani prikazan je uz prizor *Navještenja* (slika 68) još i tekst. Učenik izlagač nadodaje da natpis na čeonj strani ciborija govori o vremenu nastanka ciborija.¹⁶⁶ *Što je prikazano na bočnim stranama?* Na mozaicima na bočnim stranama ciborija prikazani su u okruglim medaljonima likovi svetaca. Učenik izlagač nastavlja. Riječ je o svecima Mauru i Eleuteriju te sv. Akolitusu i Projektusu. Na istočnoj strani baldahina prikazani su u medaljonima likovi sv. Dimitrija i Julijana.¹⁶⁷

Koji su dekorativni elementi prikazani na kapitelima stupova? Na dva prednja kapitela prikazani su u uglovima četiri orla, a na dva stražnja četiri grifona,¹⁶⁸ između kojih se nalaze lavlje i volovske glave. *Prisjetite se kapitela s arkada pa mi recite kojemu bi stoljeću mogli pripadati navedeni kapiteli?* Ti kapiteli datiraju iz VI. stoljeća.

5.2.3. Podni mozaici

Razgledavanje završava tumačenjem ostataka podnih mozaika koji su do današnjih dana dobro sačuvani. *Što mislite koji bi mogli biti razlozi njihove dobre očuvanosti?* Razlozi dobre sačuvanosti su što su bili zatrpani i preko njih je sagrađena nova bazilika pa su stoga bili u funkciji tek oko stotinjak godina.¹⁶⁹

Učenik izlagač nastavlja. Eufrazijeva bazilika je također imala luksuzni višebojni mozaički pod, ali je on tijekom tisuću četiristo godina gotovo potpuno propao.¹⁷⁰ Naročito su

---

cjelinom Kiparstvo baroka i rokoka. Učenici se u 3. razredu Likovne umjetnosti upoznaju s baldahinom u crkvi sv. Petra u Rimu. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*, str. 61.

¹⁶⁴ Zaglavni kamen je naziv za arhitektonski element u središtu svoda na sjecištu rebra. Pojam zaglavni kamen se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*.

¹⁶⁵ Usp. Milan Prelog, *nav. dj.*, 1994., str. 26.

¹⁶⁶ Usp. Isto. Tekst na čeonj strani ciborija glasi: *ANGELUS IN VITAE OMNIUM VIVENDI SOLVIT VRAVE*.

¹⁶⁷ Usp. Isto, str. 27.

¹⁶⁸ Grifon je naziv za mitološko biće s tijelom lava i glavom orla. Pojam grifon se prema Ispitnome katalogu za državnu maturu 2015./2016. za Likovnu umjetnost ne uči. Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu u šk. god. 2015./2016., Likovna umjetnost*.

¹⁶⁹ Usp. Ivan Matejčić, *nav. dj.*, 2014, str. 195.

¹⁷⁰ Usp. Isto, str. 196.

dobro sačuvani mozaički podovi (slika 69) koje se iz sjevernog broda crkve može dijelom vidjeti kroz otvore koji su napravljeni u podu.¹⁷¹

Učenik zadaje deseti zadatak iz drugoga dijela radnog materijala za terensku nastavu gdje učenici trebaju navesti što fotografska snimka prikazuje te odrediti dataciju. (Prilog: Radni materijal za terensku nastavu II. dio, 10. zadatak).

Što mislite, iz kojega je stoljeća viši podni mozaik? Prvi mozaik koji se može vidjeti pod je bazilike Predeufrazijane iz V. stoljeća. Učenik izlagač nadodaje da se taj pod proteže čitavom površinom ispod poda sadašnje crkve. *Iz kojega stoljeća datira dublji podni mozaik?* Dublje vidi se pod crkve iz IV. stoljeća. Učenik izlagač nastavlja. Taj se podni mozaik protezao do pravca sadašnje sjeverne arkature u bazilici.¹⁷²

Sada slijedi slobodno razgledavanje i izrada fotodokumentacije. Kako bi se spriječila buka unutar crkvenog prostora, učenike se moli da u tišini izrade fotografski materijal.

6. Predstavljanje i vrjednovanje projekta

Učenici nakon terenske nastave imaju tjedan dana za predaju radnoga materijala u vrijeme redovite nastave iz Likovne umjetnosti. Radni materijal predat će se u digitalnom obliku kako bi se izradila interaktivna karta kompleksa. Tu će interaktivnu kartu učenici izraditi zajedno s nastavnikom iz informatike u sklopu interdisciplinarne nastave Likovne umjetnosti i Informatike. Klikom na pojedini element koji se nalazi na interaktivnoj karti, otvorit će se fotogalerija i radni materijal vezan uz taj odabrani element. Budući da su učenici podijeljeni u grupe ovisno o dijelu biskupskoga kompleksa kojeg istražuju, svaka grupa će izraditi dokumentaciju i fotografski materijal za svoje područje. Primjerice, učenik koji je na terenskoj nastavi izlagao o ciboriju, izradit će radni materijal i fotografije za isti. Zaključni dio projekta predviđen je za drugi tjedan u ožujku.

Učenici će prigodom *Dana povijesti umjetnosti 27. ožujka* predstaviti svoje interaktivne karte, a zainteresiranima će se jednim klikom na željeni element otvoriti odgovarajuća fotogalerija s učeničkim fotografijama i radnim materijalom koji su učenici izradili. Svaki gost izložbe dobit će listić (Prilog: Vrjednovanje) na kojemu će komentirati uspješnost pojedine grupe na projektnoj nastavi i na taj će se način evaluirati rad učenika i nastavnika.

---

¹⁷¹ Usp. Isto, str. 195.

¹⁷² Usp. Isto.

Pri završetku projekta na redovnoj nastavi likovne umjetnosti raspraviti će se o dojmovima, stavovima, prednostima i nedostacima projektne nastave i komentarima gostiju izložbe.

7. Zaključak

Eufrazijeva bazilika jedan je od najvažnijih ranobizantskih spomenika uvršten 1997. godine na UNESCOV popis svjetske baštine. To je spomenik bogate slojevitosti i transformacije i kao takav iznimno zanimljiv za projektnu nastavu iz Likovne umjetnosti. Ponuđeni prijedlog projektne nastave učenicima omogućava upoznavanje čitavog kompleksa Eufrazijane sastavljenog od atrijske, krstionice, bazilike, zvonika, biskupske palače, arheološkog nalazišta, sakristije i memorijalne kapele.

Budući da je projekt podijeljen na dva dijela, učenici se ponajprije upoznaju s kulturno-povijesnim kontekstom izgradnje porečkoga biskupskoga kompleksa kako bi se na terenu mogli posvetiti istraživanju i detaljnijoj analizi ove graditeljske cjeline. Učionička nastava iziskuje od učenika samostalno i grupno istraživanje, pisanje seminarskih radova i usmeno izlaganje, dok je terenski rad koncipiran kroz vodstvo učenika i grupno istraživanje i analiziranje. Na koncu, učenici od svojih radnih materijala izrađuju interaktivnu kartu koju izlažu u školskim prostorijama kako bi ostalim nastavnicima, prijateljima, roditeljima i svim zainteresiranim mogli pokazati njihov istraživački rad.

Projektna nastava ispunjava upravo ono što suvremena nastava zahtijeva, a to je promjena tradicionalne uloge nastavnika koji više nije predavač nego mentor i organizator nastave, zatim primjena suvremenih medija, promjena uloge učenika iz pasivnog slušatelja u aktivnog sudionika na način da se od njega iziskuje kritičko mišljenje, razumijevanje te aktivno učenje i sudjelovanje zasnovano na istraživanju i analitičkom promišljanju. Također, na nastavi u kojoj je svaki učenik aktivan dolazi do stvaranja ugodne odgojno-obrazovne atmosfere koja motivira za učenje i doprinosi cjelovitom razvoju učenika. Dobro osmišljen i proveden nastavni projekt pridonosi kvalitetnijoj nastavi na način da se stvara suradnički odnos ne samo između nastavnika i učenika nego i među učenicima te se tako razvija bolja komunikacija i bolji socio-emocionalni odnosi.

8. Prilozi

8.1. Vremenik

Projektna nastava: Eufrazijeva bazilika u Poreču

PRVI DIO: NASTAVNI PROJEKT (trajanje – 3 tjedna u veljači)

1. tjedan: *Uvod* (trajanje – jedan školski sat)
2. tjedan: *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo i kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami* (trajanje – dva školska sata)
3. tjedan: *Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike; Faze gradnje Eufrazijeve bazilike* (trajanje – jedan školski sat)

DRUGI DIO: TERENSKA NASTAVA U POREČU (trajanje – 1 dan) prvi vikend u ožujku

1. dio: *Katedralni kompleks* – atrij, krstionica, zvonik, biskupska palača, arheološko nalazište, sakristija, memorijalna kapela - (trajanje – četiri školska sata)
2. dio: *Unutrašnjost Eufrazijeve bazilike* – kapiteli, štukatura, zidni mozaik, ciborij, podni mozaik - (trajanje – dva školska sata)

TREĆI DIO: ZAVRŠNA FAZA PROJEKTA (trajanje – 1 tjedan) drugi tjedan u ožujku

1. dovršavanje i prikupljanje radnih materijala
2. izrada interaktivne karte (trajanje – dva školska sata)

ČETVRTI DIO: PREDSTAVLJANJE PROJEKTA

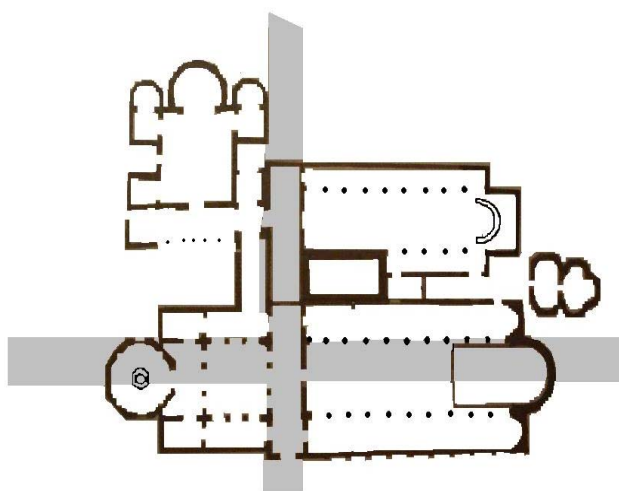
27. ožujka – Predstavljanje projekta na temu *Eufrazijeva bazilika – projektna nastava iz Likovne umjetnosti* povodom *Dana povijesti umjetnosti*.

8.2. Radni materijal 1: Eufrazijeva bazilika u Poreču

1.

2.

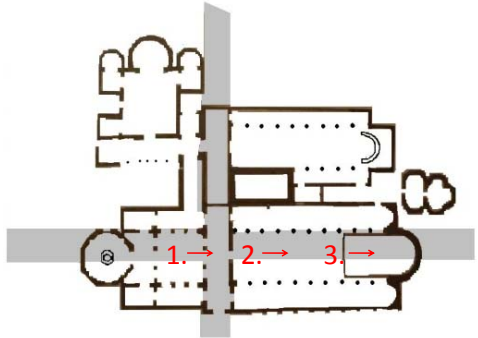
3.

8.3. Prezentacija 1: Uvodno predavanje.

Prezentacija	Naziv	Struktura događaja
<p>Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet Odsjek za povijest umjetnosti Diplomski studij – nastavnički</p> <p>Eufrazijeva bazilika u Poreču – projektna nastava iz likovne umjetnosti</p> <p>Mentor: dr. sc. Josipa Alviž, viša asist. Komentor: dr. sc. Nikolina Maraković, doc. Student: Ljiljana Tadić</p>		<p>Nastavnik najavljuje projektnu nastavu. Učenicima se postavljaju pitanja o tome što su o Eufrazijevoj bazilici već čuli. Daje se kratki uvod u temu.</p> <p>Da li ste upoznati s Eufrazijevom bazilikom i jeste li ju kada posjetili?</p>
 <p>jedna od najbolje sačuvanih cjelina ranokršćanske arhitekture u svijetu</p>	<p>Fotografija snimljena iz atrija koja prikazuje <i>pročelje crkve i dvorište atrija</i>, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika u Poreču.</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenicima se najavljuje prva vježba analiza kompleksa Eufrazijeve bazilike. Učenicima se tumači važnost kompleksa.</p> <p>Možete li mi opisati reprodukciju? Što ona prikazuje?</p>
 <p>Uvrštena u Popis svjetske baštine 1997. godine</p>	<p><i>Unutrašnjost bazilike</i>, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika u Poreču.</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Kao uvod u analizu unutrašnjeg prostora bazilike, učenicima se postavljaju pitanja o tome što vide.</p> <p>Što prikazuje iduća reprodukcija?</p>
  <p>zidni mozaik iz 6. stoljeća</p>	<p>Slika lijevo: <i>apsida s mozaikom</i> (VI. stoljeće) i <i>ciborijem</i> (XIII. stoljeće), Eufrazijeva bazilika u Poreču.</p> <p>Slika desno: <i>središnji prizor mozaika iz konhe apside s prikazom Bogorodice s Djetetom</i>, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika u Poreču.</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Navode se ključni podaci vezani uz mozaik u konhi apside.</p> <p>Što prikazuje reprodukcija? Znete li o kojemu je vremenskome razdoblju riječ?</p>

	<p>Tlocrt Eufrazijeve bazilike u Poreču.</p> <p>(brojevi se pojavljuju naknadno animacijom)</p>	<p>Pomoću skice tlocrta analizira se prva vježba.</p>
<p>Prijave</p> <ul style="list-style-type: none"> Svi zainteresirani mogu se javiti predstavniku razreda Do 01. 02. 		<p>Slijede upute za prijavu na terensku nastavu.</p>
<p>Vremenik</p> <ul style="list-style-type: none"> Termin održavanja nastave: <ul style="list-style-type: none"> 3 tjedna u veljači utorkom od 17.00 – 17.45 Terenska nastava: <ul style="list-style-type: none"> Prvi vikend u ožujku Završna faza projekta: <ul style="list-style-type: none"> Drugi utorak u ožujku od 17.00 – 17.45 Predstavljanje projekta: <ul style="list-style-type: none"> 27. ožujka prigodom <i>Dana povijesti umjetnosti</i> 		<p>Učenicima se objašnjava vremenik projektne nastave.</p>
<p>Teme</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća <ul style="list-style-type: none"> Izlaganje, Powerpoint prezentacija, radni materijal <ul style="list-style-type: none"> kada i zašto dolazi do podjele Carstva; zbog čega se početak razvoja umjetnosti Istočnog Rimskog Carstva veže uz Justinijana; što znači "zlatno doba"; što znači rekonkvista; kako se odrazila na umjetnost 		<p>Učenicima se navode i objašnjavaju teme projektne nastave.</p>
<p>Teme</p> <ul style="list-style-type: none"> 2. Drugi važni spomenici Justinijanovog doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo) <ul style="list-style-type: none"> Izlaganje, Powerpoint prezentacija, radni materijal <ul style="list-style-type: none"> objasniti inovativnost arhitektonskih rješenja Sv. Sofije u kontekstu Istočnog Rimskog Carstva; važnost mozaika u crkvi San Vitale s prikazom cara Justinijana i njegove žene Teodore, ali i reljefni ukras na kapitelima i na lukovima arkada; objasniti mozaički prikaz u crkvi Sant Apollinare in Classe i Sant Apollinare Nuovo u Raveni. 3. Ranokršćanski simboli i monogrami <ul style="list-style-type: none"> Izlaganje, Powerpoint prezentacija, radni materijal <ul style="list-style-type: none"> znak križ, simbol sidro i srce, znak ribe i dupina, simbol i janjeta, simboliku grimizne odnosno purpurne i zlatne boje te značenje monograma općenito i tumačenje Kristova monograma. 		

<p>Teme</p> <ul style="list-style-type: none"> 4. Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike <ul style="list-style-type: none"> Samostalni rad, pretraživanje literature i interneta, sinopsis <ul style="list-style-type: none"> Imena znanstvenika, godina istraživanja, zaključak istraživanja Domus ecclesiae? 5. Faze gradnje Eufrazijeve bazilike <ul style="list-style-type: none"> Usmeno izlaganje, Powerpoint prezentacija, radni materijal <ul style="list-style-type: none"> Analiza faze gradnje katedralnoga kompleksa, čitanje tlocrta, primjena stručne terminologije 		
<p>Terenska nastava</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Bazilikalni kompleks <ul style="list-style-type: none"> Atrij, krstionica, memorijalna kapela, biskupska palača <ul style="list-style-type: none"> Izrada radnog materijala, slikanje, povezivanje, nadopunjavanje, analiziranje, zaključivanje... 2. Unutrašnjost Eufrazijeve bazilike <ul style="list-style-type: none"> Zidni mozaik, podni mozaik, kapiteli, štukatura, ciborij <ul style="list-style-type: none"> Izrada radnog materijala, slikanje, povezivanje, nadopunjavanje, analiziranje, zaključivanje... 		Učenicima se objašnjavaju zadaci na terenskoj nastavi.
<p>Teme na terenskoj nastavi</p> <ul style="list-style-type: none"> Urbanizam Poreča i mjesto Eufrazijeve bazilike u njemu Atrij Krstionica i zvonik Biskupska palača i lapidarij Arheološko nalazište, memorijalna kapela i sakristija Eufrazijeva bazilika: arhitektonska plastika Eufrazijeva bazilika: zidni mozaici Eufrazijeva bazilika: ciborij Eufrazijeva bazilika: podni mozaici i ranosrednjovjekovni sloj 		Učenicima se navode teme koje će se obraditi na terenskoj nastavi.
<p>Ostali zadaci</p> <p>Izrada pojmovnika POJAM – OBJAŠNJENJE</p> <ul style="list-style-type: none"> poredano prema abecednome redu Primjer: <ul style="list-style-type: none"> Atrij – središnji dio rimske kuće ili njezino otvoreno prilazno dvorište. Otvoreno dvorište ispred crkve, katkada uokvireno stupovljem ili arkadama. 		Učenicima se objašnjava izrada pojmovnika i fotografskoga materijala.
<p>Priprema projekta</p> <ul style="list-style-type: none"> Interaktivna karta Eufrazijeve bazilike u Poreču. 		Učenicima se objašnjava faza pripreme projekta.

<p>Zadatak : izlaganje, Powerpoint prezentacija, radni materijal</p> <ul style="list-style-type: none"> • TEMA 1: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća • kada i zašto dolazi do podjele Carstva? • zbog čega se početak razvoja umjetnosti Istočnog Rimskog Carstva veže uz Justinijana? • što znači "zlatno doba"? • navesti dvije najznačajnije građevine za vrijeme Justinijana (jednu na istoku, jednu na zapadu);. • što znači rekonkvista i kako se odrazila na umjetnost? 		<p>Učenike se dijeli u tri grupe. Slijedi objašnjenje zadatka za temu »Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća«.</p>
<p>Zadatak</p> <ul style="list-style-type: none"> • TEMA 2: Drugi važni spomenici Justinijanovog doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo) • kratki povijesni kontekst za navedene građevine. • objasnite inovativnost arhitektonskih rješenja Sv. Sofije u kontekstu Istočnog Rimskog Carstva. • objasnite važnost mozaika u crkvi San Vitale s prikazom cara Justinijana i njegove žene Teodore • Objasnite važnost reljefnog ukrasa na kapitelima i na lukovima arkada u crkvi San Vitale u Raveni • objasnite mozaički prikaz u crkvi Sant Apollinare in Classe i Sant Apollinare Nuovo u Raveni. 		<p>Slijedi objašnjavanje zadatka za temu »Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo)«.</p>
<p>Zadatak</p> <ul style="list-style-type: none"> • TEMA 3: Ranokršćanski simboli i monogrami • Objasni: znak križ, simbol sidro i srce, znak ribe i dupina, simbol janjeta, simboliku grimizne odnosno purpurne i zlatne boje te značenje monograma općenito i tumačenje Kristova monograma. 		<p>Slijedi objašnjavanje zadatka za temu »Ranokršćanski simboli i monogrami«.</p>

8.4. Popis literature za teme: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami

Literatura za temu *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća.*

1. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2*: udžbenik za drugi razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, Zagreb: Školska knjiga, 2014., str. 83 – 84.
2. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2. dio*: povijesni pregled, umjetnost Jugoslavenskih naroda, moderna umjetnost. Zagreb: Školska knjiga, 1972., str. 83 – 87.
3. Penelope J.E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek, 2008., str. 235 – 259.
4. Radovan Ivančević, *Stilovi razdoblja život 1*: od paleolita do predromanike: udžbenik za 2. razred gimnazije, Zagreb: Profil, 2008., str. 163 – 167.
5. Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti*: udžbenik za 2. razred gimnazije s četverogodišnjim programom likovne umjetnosti, Zagreb: Školska knjiga, 2009., str. 90 – 91.
6. Milan Prelog, *Povijesnoumjetničke studije 1: između antike i romanike*, Zagreb: Naklada Prelog, 2000., str. 89 – 96.
7. Christa Schug-Wille, *Bizant i njegov svijet*, Rijeka: Otokar Keršovani, 1970., str. 86 – 152.
8. Natalija Stipetić Ćus, Zrina Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2*: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom, Zagreb: Alfa, 2014., str. 113 – 115.

Internetske stranice za temu *Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća*

1. *Emperor Justinian*, <https://www.youtube.com/watch?v=D50IUZPGPqg>.
2. *History of the Byzantine Empire*, <https://www.youtube.com/watch?v=AZ6uKoIbdds>.

3. Justinijan I. Veliki, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29619>.

4. *The differences between the Roman empire and the Byzantine empire*,
<https://www.youtube.com/watch?v=FrAIPRNwpYo>.

Literatura za temu *Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo).*

1. John Beckwith, *Early christian and byzantine art*, London: Penguin Books, 1970., str. 103 – 145.

2. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik za drugi razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2014., str. 83 – 84.

3. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2. dio: povijesni pregled, umjetnost Jugoslavenskih naroda, moderna umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga, 1972., str. 83 – 87.

4. Fridrih Gerke, *Kasna antika i rano hrišćanstvo*, Novi Sad: Bratstvo jedinstvo, 1973., str. 51-120., 191 – 227.

5. Penelope J.E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek, 2008., str. 235 – 259.

6. Radovan Ivančević, *Stilovi razdoblja život 1: od paleolita do predromanike: udžbenik za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2008., str. 163 – 167.

7. Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s četverogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2009., str. 90 – 91.

8. Natalija Stipetić Ćus, Zrina Jurić Avmedoski, Blanka Petrinec Fulir, Elen Zubeck, *Likovna umjetnost 2: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 113 – 115.

Internetske stranice za temu *Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo).*

1. *San Vitale, Ravenna*, <https://www.youtube.com/watch?v=It3i-dKusIM>.

2. *Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, Italy* https://www.youtube.com/watch?v=HjwELgIh_qc.
3. *Sant'Apollinare in Classe, Ravenna*, <http://www.sacred-destinations.com/italy/ravenna-st-apollinare-in-classe>.
4. *Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna*, <http://www.sacred-destinations.com/italy/ravenna-st-apollinare-nuovo>.
5. *Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna Part 1*, <https://www.youtube.com/watch?v=Bs-aaKBcy-w>.
6. *Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna Part 2*, https://www.youtube.com/watch?v=y_lyQ4yCWSU.
7. *Hagia Sophia Museum*, <https://www.youtube.com/watch?v=AJ1SzemODVU>.

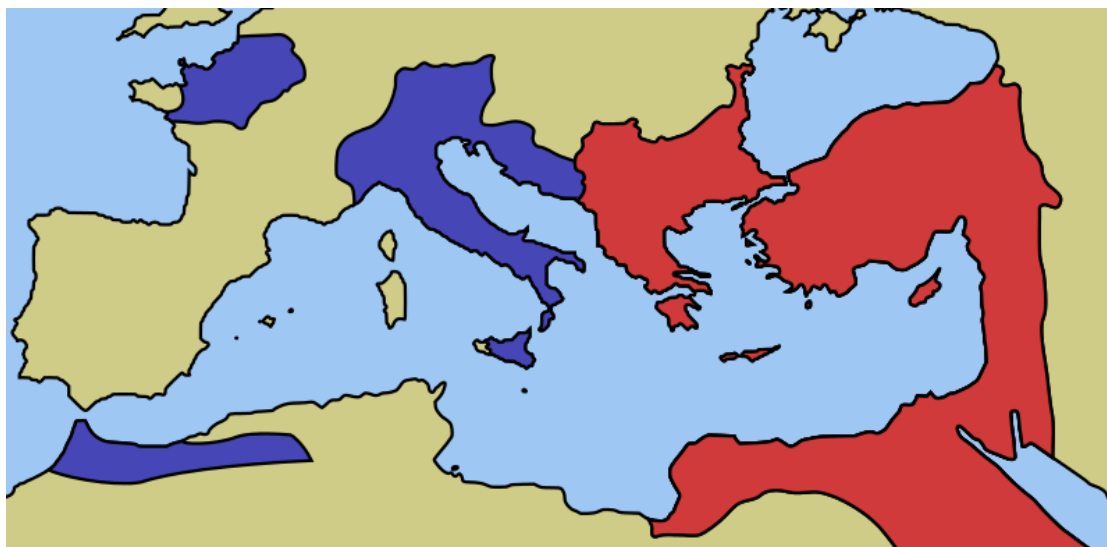
Literatura za temu *Ranokršćanski simboli i monogrami*.

1. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik za drugi razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2014., str. 83 – 84.
2. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2. dio: povijesni pregled, umjetnost Jugoslavenskih naroda, moderna umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga, 1972., str. 83 – 87.
3. Penelope J.E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek, 2008., str. 235 – 259.
4. Marijan Grgić, *Liturgika, simbolika, sveci*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 227., 493.
7. Radovan Ivančević, *Stilovi razdoblja život 1: od paleolita do predromanike: udžbenik za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2008., str. 163 – 167.
8. Radovan Ivančević, *Uvod u ikonologiju*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 60 – 63.
9. Ania Skliar, *Bizant*, Rijeka:EXTRADE d.o.o., 2005., str. 11 – 33.
12. Natalija Stipetić Ćus, Zrina Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 113 – 115.

8.5. Radni materijal: Predviđena učionička nastava

Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća.

Pozorno promotrite kartu Rimskoga Carstva iz 476. godine.

a) na karti označite: 1) KONSTANTINOPOL 2) RIM

b) na prazne linije navedite nazive antičkih gradova na istočnoj obali Jadrana koji su pripojeni Istočnom Rimskom Carstvu za vrijeme Justinijanove rekonkviste.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

c) na praznu liniju navedite naziv upravnoga središta Istočnoga Rimskog Carstva na zapadnoj obali Jadrana te ga označite na karti.

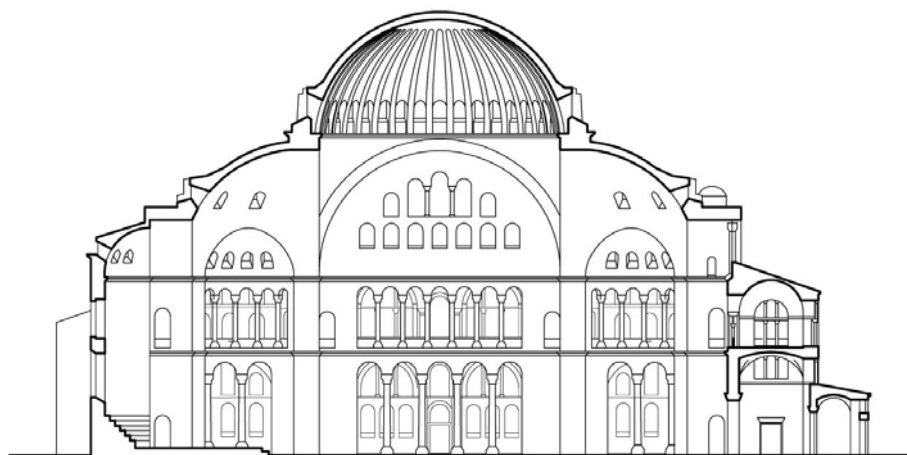
Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo)

a) na poprečnom presjeku crkve zaokružite i brojevima označite sljedeće arhitektonske elemente.

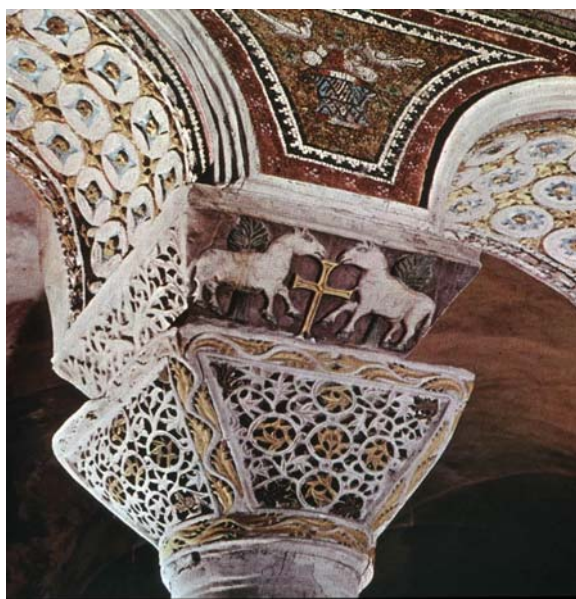
1) KUPOLU

2) PANDANTIVE

3) POLUKUPOLE

b) na fotografskom snimku **crvenom bojom** zaokružite životinjske motive, **zelenom bojom** biljne motive i **plavom bojom** geometrijske motive.

- c) Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te na njemu zaokružite simbol Krista.

- d) Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te navedite na koji su način oblikovani prikazani likovi.

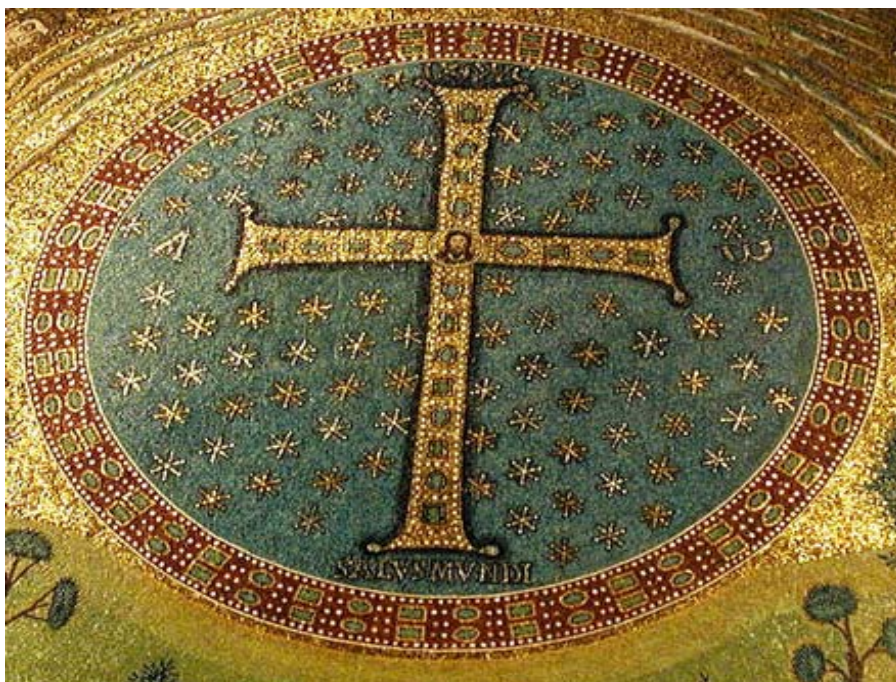
Ranokršćanski simboli i monogrami

Pozorno promotrite navedena značenja. Na donja dva likovna primjera zaokružite i povežite značenja s odgovarajućim simbolima.

1. Početak (A, Alfa)

2. Kraj (ω, Omega)

3. Uskrsnuće i spasenje

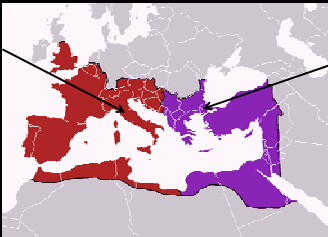

4. Isus Krist Sin Božji Spasitelj

5. simbol nebeskog počela u kojem živi Bog

8.6. Presentacija 2: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami

NASTAVNA JEDINICA: POVIJESNI KONTEKST IZGRADNJE EUFRAZIJEVE BAZILIKE: JUSTINIJANOVA REKONKVISTA I NJEZIN UTJECAJ NA UMJETNOST VI. STOLJEĆA

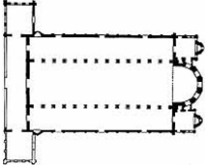
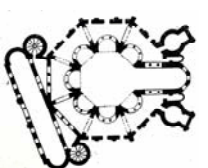

Prezentacija	Naslov	Struktura događanja
<p>Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća</p>		<p>Učenik najavljuje temu prve nastavne jedinice.</p>
<p>CAR KONSTANTIN (272.-337.)</p> <p>324. postaje jedini rimski car kršćanstvu osigurava zakonit položaj unutar Rimskog Carstva</p> <p>prijestolnicu seli iz Rima u Bizantium</p> <p>Posljedica toga: Carstvo će se rascijepiti na Zapadno Rimsko Carstvo i Istočno Rimsko Carstvo</p> <p><small>Glava cara Konstantina, muzej Capitolini, Rim, IV. stoljeće, mramor</small></p>	<p><i>Glava cara Konstantina, muzej Capitolini, Rim, IV. stoljeće, mramor</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenicima se postavljaju pitanja o tome što su o caru Konstantinu već naučili u sklopu nastave povijesti.</p> <p>Slijedi prva vježba.</p> <p>Sjećate li se iz nastave povijesti cara Konstantina I. Velikog? Možete li njegovu vladavinu smjestiti u odgovarajući vremenski okvir? Zna li zbog čega je ostao zapamćen? Koje odluke donosi vezano za kršćanstvo? Može li netko objasniti gdje se nalazi Bizant? Zna li koji je to današnji grad?</p>

<p>395. godine za vrijeme cara Teodozija</p> 	<p><i>Karta Zapadnoga i Istočnoga Rimskog Carstva iz 395. godine za vrijeme cara Teodozija</i></p> <p>(odgovori na vježbu pojavljuju se naknadno animacijom)</p>	<p>Kao uvod u bizantsku umjetnost, učenicima se postavljaju pitanja o podjeli Rimskog Carstva.</p> <p>Sjećate li se što će se dogoditi sa Carstvom 395. godine? Znate li za vrijeme kojega cara je došlo do podjele?</p>
<p>CAR JUSTINIJAN (527.-565.)</p> <p>Zlatno doba bizantske umjetnosti</p> <p>veliki pokrovitelj umjetnosti koja je imala zadatak veličanja državne moći</p> <p>Rekonkvista – vojni pohod s ciljem ponovnog osvajanja</p> <p><small>Detalj mozaika s prikazom cara Justinijana, VI. stoljeće, crkva San Vitale, Ravenna</small></p>	<p><i>Detalj mozaika s prikazom cara Justinijana, VI. stoljeće, crkva San Vitale, Ravenna</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenicima se postavljaju pitanja o tome što su o caru Justinijanu već naučili u sklopu nastave povijesti. Daje se kratki uvod u temu.</p> <p>Sjećate li se iz nastave povijesti cara Justinijana I. Velikog? Možete li ga smjestiti u odgovarajući vremenski okvir? Da li je car Justinijan I. vladao Zapadnim ili Istočnim Rimskim Carstvom? Po čemu je car ostao zapamćen?</p>
 <p>Salona Zadar Osor Pula Poreč Trst</p> <p>Ravenna - upravno središte zapadnoga dijela carstva i glavni centar bizantske umjetnosti u Italiji</p>	<p><i>Karta Bizantskoga carstva u VI. stoljeću</i></p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(rješenje vežbe pojavljuje se naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi druga vježba. Navode se antički gradovi na istočnoj obali Jadrana osvojena Justinijanovom rekonkvistom.</p>
<p>Ravenna</p> 	<p>S lijeva gore prema desno dolje prikazane su sljedeće građevine: <i>mauzolej Gale Placidije</i>, Ravenna, V. stoljeće; pogled na <i>apsidu crkve Sant'Apollinare in Classe</i>, Ravenna, VI. stoljeće; <i>pročelje crkve Sant'Apollinare Nuovo</i>, Ravenna, VI. stoljeće; <i>apsida crkve Sant'Apollinare in Classe</i>, Ravenna, VI. stoljeće;</p>	<p>Učenicima se tumači važnost grada Ravenne za vrijeme cara Justinijana I. Slijedi treća vježba.</p> <p>Ako je umjetnost služila u svrhu veličanja državne moći, zbog čega je onda važan grad Ravenna? Zbog čega je važna</p>

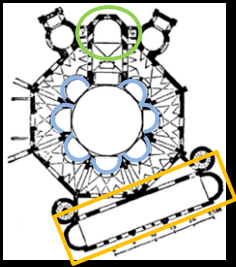

	<p><i>Teodorikov mauzolej, Ravenna, VI. stoljeće; pogled na zvonik crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće; crkva San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće; pročelje crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	Ravenna u pogledu povijesti umjetnosti?
 <p>Sv. Sofija, Carigrad, VI. stoljeće</p> <p>San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće</p>	<p>Lijevo gore: <i>crkva Sv. Sofije</i> u Carigradu, VI. godina</p> <p>Desno dolje: <i>crkva San Vitale</i> u Ravenni, VI. godina</p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	Učenicima se tumači razlika građevnih oblika na Istoku i Zapadu.

NASTAVNA JEDINICA: DRUGI VAŽNI SPOMENICI JUSTINIJANOVOGA DOBA (ARHITEKTURA, SLIKARSTVO I KIPARSTVO)

Prezentacija	Naziv	Struktura događanja
<p>Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo i kiparstvo)</p>		<p>Kao uvod u novu nastavnu cjelinu, učenike se podsjeća na ulogu arhitekture za vrijeme vladavine cara Justinijana I.</p> <p>Koju je ulogu imala arhitektura za vrijeme vladavine cara Justinijana I. Velikog?</p>
    <p>Sant'Apollinare in Classe u Ravenni</p> <p>San Vitale u Ravenni</p>	<p>Lijevo gore: <i>tlocrt crkve Sant'Apollinare in Classe</i>, Ravenna, VI. stoljeće</p> <p>Lijevo dolje: <i>presjek crkve Sant'Apollinare in Classe</i>, Ravenna, VI. stoljeće</p> <p>Desno gore: <i>tlocrt crkve San Vitale</i>, Ravenna, VI. stoljeće</p> <p>Desno dolje: <i>presjek crkve San Vitale</i>, Ravenna, VI. stoljeće</p>	<p>Navode se ključne karakteristike gradnje na Istoku i Zapadu.</p> <p>Opišite prikazane tlocrte i presjeke. Koja reprodukcija odgovara stilu gradnje na Zapadu, a koja stilu gradnje na Istoku?</p>

		(legenda se navodi u prezentaciji)	
<p>Sveta Sofija</p> <p>Antemije iz Trala i Izidor iz Mileta</p> <p>Pročelje crkve Sv. Sofije, Konstantinopol, VI. stoljeće</p>		<p><i>Crkva Sv. Sofija</i>, Istanbul (Konstantinopol), VI. godina (legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	Tumači se važnost crkve Sv. Sofije u Istanbulu.
<p>KUPOLA</p> <p>PANDANTIVI</p> <p>POLUKUPOLE</p> 		<p>Slika gore: <i>presjek crkve Sv. Sofije</i>, Istanbul (Konstantinopol), VI. stoljeće Slika dolje: <i>tlocrt crkve Sv. Sofije</i>, Istanbul (Konstantinopol), VI. stoljeće</p> <p>(analiza vježbe pojavljuje se naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi analiza građevine.</p> <p>Što je kupola? Kako se nazivaju sferni trokuti koji podržavaju kupolu? Što su to polukupole?</p>
 <p>Unutrašnjost crkve Sv. Sofije Istanbul</p>		<p><i>Unutrašnjost crkve Sv. Sofije</i>, Istanbul (Konstantinopol)</p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	<p>Slijedi analiza unutrašnjosti crkve.</p> <p>Objasnite na koji je način riješeno osvjetljenje crkve? Gdje nalazimo skulpturu?</p>
 <p>Sv. Sofija, Istanbul</p>		<p><i>Eksterijer crkve Sv. Sofije</i>, Istanbul (Konstantinopol)</p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	<p>Učenicima se ukratko tumači povijest crkve.</p> <p>Na koji se način uočava da je riječ o džamiji?</p>

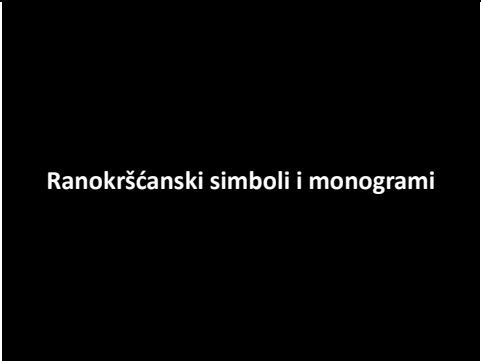
<p>San Vitale, Ravenna</p> <p><small>Crkva San Vitale, Ravenna, VI. godine</small></p>	<p><i>Crkva San Vitale, Ravenna, VI. godine</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi tumačenje važnosti crkve San Vitale u Ravenni.</p>
 <p><small>Tlocrt crkve San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće</small></p>	<p><i>Tlocrt crkve San Vitale u Ravenni, VI. godine</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(analiza tlocrta se pojavljuje naknadno)</p>	<p>Slijedi analiza tlocrta.</p> <p>Može li netko opisati tlocrt crkve San Vitale u Ravenni?</p> <p>Kakvog je oblika središnji prostor? Opišite ophod broda. Čemu je služila gornja etaža ili galerija? Kako se naziva cilindrični arhitektonski element postavljen na nosače koji podržava kupolu? Što je neobično na zapadnom dijelu građevine? Čime je omogućena dobra osvijetljenost unutrašnjosti crkve?</p>
 <p><small>Unutrašnjost crkve San Vitale, Ravenna</small></p>	<p><i>Unutrašnjost crkve San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	<p>Slijedi analiza unutrašnjeg prostora crkve.</p>
	<p><i>Arkade i kapiteli u crkvi San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(analiza se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(legenda se ne navodi u prezentaciji)</p>	<p>Slijedi analiza skulpture u crkvi San Vitale.</p>

	<p><i>Car Justinijan s pratnjom, San Vitale, Ravenna, VI. godine</i></p> <p>(legenda se navodi naknadno animacijom)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenik navodi ključne karakteristike bizantskoga slikarstva.</p> <p>Može li netko analizirati prikazano? Opišite oblikovne karakteristike figura. Kako izgledaju figure? Kakvi su njihovi pokreti? Kako je prikazana pozadina?</p>
<p>Sant'Apollinare in Classe</p> <p><small>Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, oko VI. godine</small></p>	<p><i>Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, oko VI. godine</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	<p>Učenik tumači povijest crkve.</p>
	<p><i>Unutrašnjost crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi analiza unutrašnjosti.</p>
 <p><small>Transfiguracija, mozaik u apsidi, San Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</small></p>	<p><i>Apsidalni mozaik u crkvi Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(analiza se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(legenda se ne navodi u prezentaciji)</p>	<p>Učenik tumači važnost apsidalnog mozaika u crkvi Sant'Apollinare in Classe u Ravenni.</p> <p>Što je prikazano na apsidalnome mozaiku? Zbog čega nam je važan trenutak Kristova Preobraženja? Koji je svetac prikazan na mozaiku ispod križa? Kojemu je svecu posvećena crkva?</p>

 <p>Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna</p>	<p><i>Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	<p>Slijedi izlaganje o crkvi Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni.</p>
	<p><i>Unutrašnjost crkve Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi analiza unutrašnjosti.</p>
	<p><i>Mozaik s prikazom Povorke mučenica, crkvi Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p>	<p>Navode se ključne karakteristike bizantskoga slikarstva.</p> <p>Može li mi netko opisati likove mučenica? Kako su prikazane? Po čemu se razlikuju? Kako biste opisali motive draperija?</p>

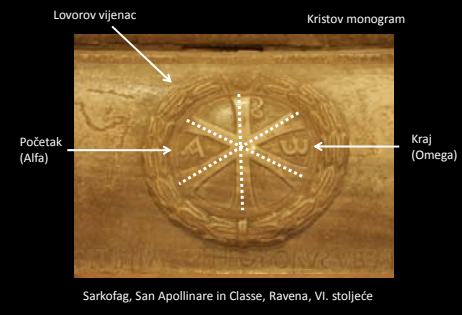
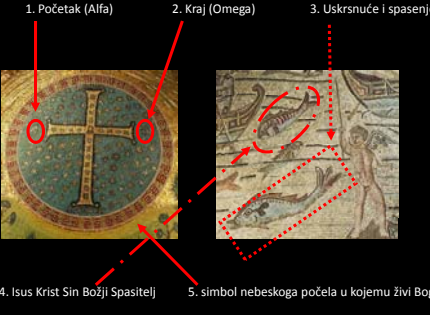
NASTAVNA JEDINICA: **ANOKRŠĆANSKI SIMBOLI I MONOGRAMI**

Prezentacija	Naziv	Struktura događanja
		<p>Učenik najavljuje treću temu.</p>

<p>Ranokršćanski simboli</p> <ul style="list-style-type: none"> • dogovoreni znakovi koji su bili prepoznatljivi samo iniciranim • U počecima kršćanstva simbole nalazimo u podzemnim pogrebnim mjestima (katakombama) ili privatnim kućama crkvama (<i>domus ecclesiae</i>) 		<p>Kao uvod u ranokršćanske simbole i monograme, učenicima se postavljaju pitanja o tome gdje i kako su se prvi kršćani služili simbolima.</p> <p>Gdje su se okupljali prvi kršćani? Na koji način su kršćani obilježavali svoja mjesta okupljanja?</p>
<p>KRIŽ</p> <p>Križ ne podsjeća na događaj, već na značenje događaja u kojemu je Krist postao Spasitelj</p> <p>Križ znači neposrednu prisutnost preobraženoga Krista</p> <p>San Apollinare in Classe, apsidalni mozaik, VI. stoljeće, Ravenna</p>	<p><i>Apsidalni mozaik iz crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenik tumači važnost simbola križa.</p> <p>Koji je temeljni simbol kršćanstva? Znate li što označava križ?</p>
<p>Egipatski znak Ankh</p> <p>Simbolično znači smrt</p> <p>Latinski križ</p> <p>Tlocrt bazilike Rođenja Isusova, VI. st., Betlehem</p> <p>Svastika</p> <p>Simbolizira dobar princip ukoliko se okreće udesno, odnosno zlog principa ako se okreće nalijevo</p> <p>Grčki križ</p> <p>Tlocrt mauzoleja Gale Placidije, oko 425. god., Ravenna</p>	<p>Lijevo gore: <i>znak Ankh</i> Lijevo dolje: <i>svastika</i> U sredini gore: <i>latinski križ</i> U sredini dolje: <i>grčki križ</i> Desno gore: <i>tlocrt bazilike Rođenja Isusova u Betlehemu, IV. stoljeće</i> Desno dolje: <i>tlocrt mauzoleja Gala Placidije, Ravenna, V. stoljeće</i></p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenik tumači razne oblike križa.</p> <p>Znate li značenje svastike? Znate li razliku između latinskoga i grčkoga križa? Gdje u arhitekturi možemo pronaći oblik križa?</p>
<p>SIMBOLI KRŠĆANSKIH VRLINA</p> <p>Srce</p> <p>Ljubav</p> <p>Sidro</p> <p>»spas u vjeri iz nevremena života i spokoju nakon smrti«</p>	<p>Simboli srce i sidro</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Učenicima se postavljaju pitanja o tome koja su dva simbola kršćanskih vrlina.</p>

<p>»ΙΧΘΥΣ« (ihthys) »Isus Krist Sin Božji Spasitelj« Lik ribe označava dušu iz metafore »Krist kao ribar duša«</p> <p>Ulomak podnoga mozaika s prikazom ribe, Eufrazijeva bazilika u Poreču, IV. stoljeće</p>	<p><i>Ulomak podnoga mozaika s prikazom ribe iz Eufrazijeve bazilike u Poreču, IV. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi tumačenje simbola ribe u ranokršćanskoj umjetnosti.</p>
<p>Dupin uskrснуće i spasenje</p> <p>Detalj legende o Joni, mozaik u katedrali u Akvileji, IV. stoljeće</p>	<p><i>Detalj legende o Joni, podni mozaik u katedrali u Akvileji, IV. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(slika se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi tumačenje simbola dupina u ranokršćanskoj umjetnosti.</p>
<p>JANJE</p> 	<p><i>Mozaik u konhi apside u crkvi Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p><i>Detalj sarkofaga iz mauzoleja Gale Placidije, Ravenna, V. stoljeće</i></p> <p>(legenda se ne navodi u prezentaciji)</p> <p>(slika detalja sarkofaga pojavljuje se naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi tumačenje simbola janjeta u ranokršćanskoj umjetnosti.</p>
<p>Grimizna boja – simbol carske vlasti, znak vrhovništva Zlatna boja – simbol čistog svjetla, nebeskog počela u kojem živi sam Bog</p> <p>nadnaravni svijet u kojemu vlada vjera</p> <p>Kristova čuda, San Apollinare Nuovo, VI., stoljeće, Ravenna</p>	<p><i>Prikaz Kristova čuda iz crkve Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna, VI. stoljeće</i></p> <p>(legenda se navodi u prezentaciji)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p>	<p>Pomoću prikazane scene, analiziraju se karakteristične boje u ranokršćanskoj umjetnosti.</p> <p>Koja se dva tona najčešće primjenjuju? Koja bi mogla biti simbolika grimizne boje? Koja je simbolika zlatne boje?</p>

<p>Krizmon - Kristov monogram</p> <p>Početak (Alfa) Kraj (Omega)</p> <p>Sarkofag, San Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</p>	<p><i>Sarkofag iz crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće</i> <i>Detalj sarkofaga iz crkve Sant'Apollinare in Classe u Ravenni iz VI. stoljeća</i></p> <p>(slika detalja sarkofaga pojavljuje se naknadno animacijom)</p> <p>(legende se navode u prezentaciji)</p>	<p>Učenicima se tumači važnost i karakteristike monograma. Pomoću prikazane slike, analizira se značenje monograma.</p> <p>Opišite poklopac sarkofaga Teodora? Koja je simbolika slova? Koje je prvo slovo grčkoga pisma? Koje je posljednje slovo grčkoga pisma? Koju simboliku imaju ta dva slova u Kristovom monogramu?</p>
 <p>1. Početak (Alfa) 2. Kraj (Omega) 3. Uskrsnuće i spasenje</p> <p>4. Isus Krist Sin Božji Spasitelj 5. simbol nebeskoga počela u kojemu živi Bog</p>	<p>Lijevo: <i>mozaik s prikazom križa</i> iz crkve Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće. Desno: <i>detalj podnog mozaika</i> iz crkve u Akvileji, IV. stoljeće</p> <p>(analiza vježbe pojavljuje se naknadno animacijom)</p>	<p>Slijedi ponavljanje ranokršćanskih simbola i monograma i popunjavanje radnog materijala.</p>

8.7. Radni materijal: Povijest istraživanja Eufrazijeve bazilike

Pozorno proučite navedenu literaturu i internetske izvore te u tablicu navedite osnovne zaključke istraživača u vezi s fazama razvoja kompleksa Eufrazijeve bazilike u Poreču.

Ime znanstvenika	Zaključak istraživanja
Paolo Deperis (1890.)	
Orazio Marucchi (1896.)	
Giuseppe Pagano Pogatschnig (1911.)	
Anton Gnirs (1915.)	
Ivan Matejčić (2014.)	

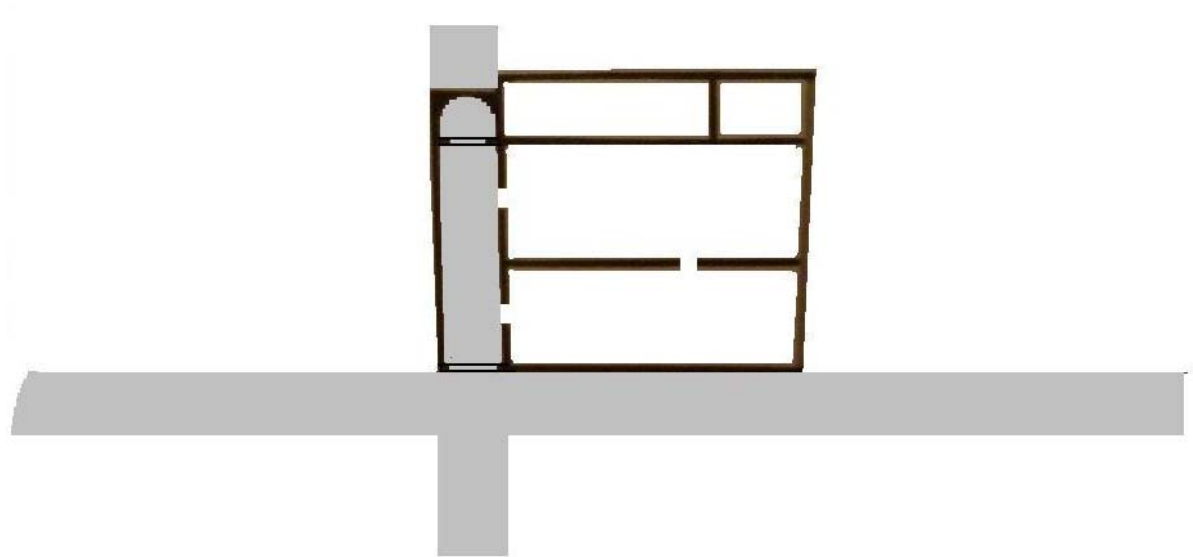
Popis literature:

Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *Retrieving the Record: A Century of Archaeology at Poreč (1847-1947)*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2001., str. 160 – 174.

Ivan Matejčić, *Eufrazijana - katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014., str. 15.

8.8. Radni material: Predvidena učionička nastava za temu Faze gradnje Eufrazijeve bazilike

Prva crkva

Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte.

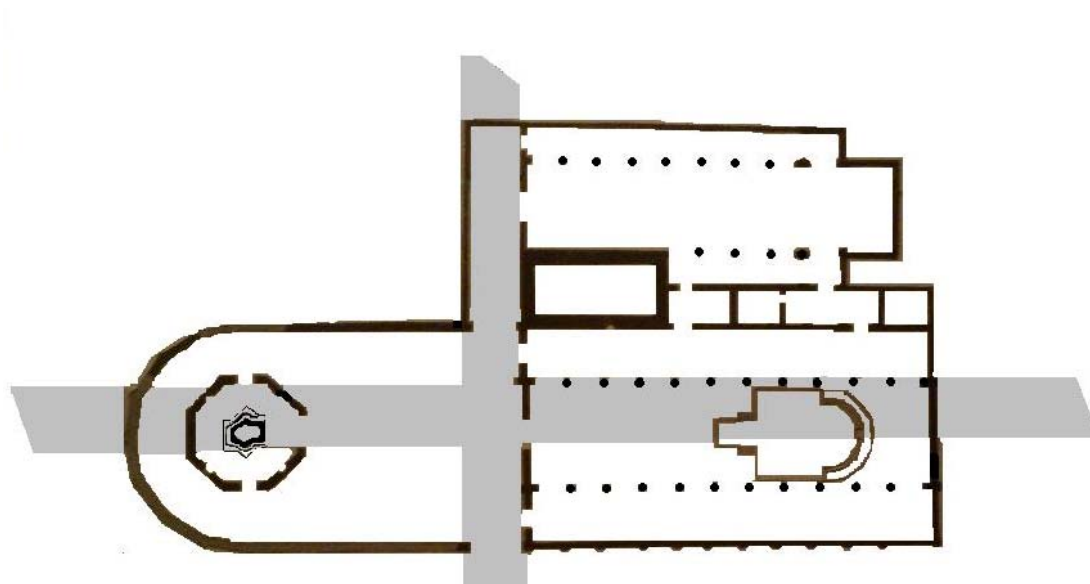

Na tlocrtu strelicama označite i navedite CARDO i DECUMANUS.

Predeufrazijana

Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte

---

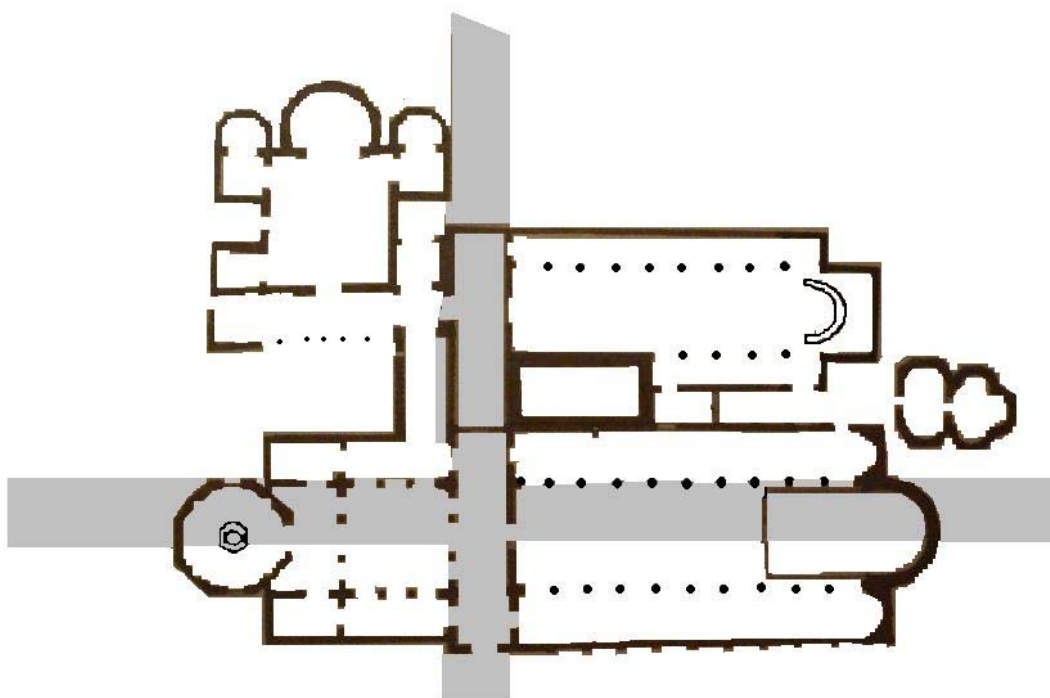

Na tlocrtu strelicama označite i navedite DVOJNU CRKVU, NARTEKS i KRSTIONICU

Eufrazijeva bazilika

Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte.

Na tlocrtu strelicama označite i navedite ATRIJ, BISKUPSKU PALAČU i MEMORIJALNU KAPELU

8.9. Popis literature za temu Faze gradnje Eufrazijeve bazilike

Literatura

1. Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014. (dostupno na http://www.expoaus.org/listalice/hr/Eufraz_HR_WEB.pdf).
2. Milan Prelog, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb, Poreč: Buvina, 1994.

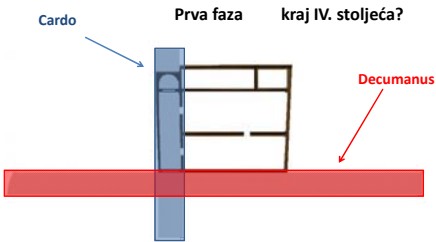
Internet

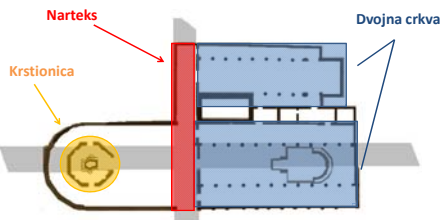
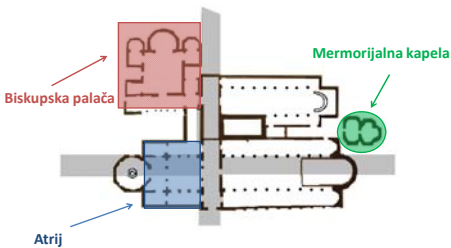
1. Ivan Matejčić, *Građevni razvoj katedrale u Poreču*, u: Croatian scientific Bibliography, <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?lang=en&rad=354967>.
3. Krešimir Regan, Branko Nadilo, *Građevni sklop Eufrazijeve bazilike u Poreču*, <http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-62-2010-09-06.pdf>.
4. Vladimir Tatomir, *Sedamnaest stoljeća Eufrazijeve bazilike*, u: Školski portal, <https://www.skolskiportal.hr/clanak/549-sedamnaest-stoljeca-eufrazijeve-bazilike/>.

8.10. Prezentacija 3: Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike i Faze gradnje Eufrazijeve bazilike

<p>Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet Odsjek za povijest umjetnosti Diplomski studij – nastavnički smjer</p> <p>Eufrazijeva bazilika u Poreču – projektna nastava iz likovne umjetnosti</p> <p>Mentor: dr. sc. Josipa Alviž, viša. asist. Student: Ljiljana Tadić Komentor: dr. sc. Nikolina Maraković, doc.</p>		
<p>Treći nastavni sat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teme: <ul style="list-style-type: none"> – Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike – Faze gradnje Eufrazijeve bazilike 		<p>Nastavnik najavljuje teme trećeg nastavnog sata.</p>
<p>Povijest istraživanja gradnje Eufrazijeve bazilike</p> <p>Ljiljana Tadić</p>		<p>Učenicima se najavljuje vježba i komparacija ključnih zaključaka istraživača na području porečkoga kompleksa.</p>
<p>Paolo Deperis, 1890.</p> <p>Dvije faze prije kompleksa Eufrazijane</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: flex-start;"> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p><i>Primitiva chiesa</i> (pravokutna dvorana s dodanim oratorijem)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>↓</p> <p><i>Basilica romana</i> (Predeufrazijanski kompleks sastavljen od bazilike, krstionice, episkopija i pomoćnih prostorija)</p> </div> </div> <p>Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Paolo Deperis (1890.)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Kao uvod u analizu vježbe, učenicima se postavljaju pitanja o tome kakve je zaključke donio prvi dokumentirani istraživač na području kompleksa:</p> <p>Do kojega je zaključka došao mons. Paolo Deperis? Može li to netko pojasniti?</p>

<p style="text-align: center;">Orazio Marucchi 1896.</p> <p style="text-align: center; color: blue;">Tri faze prije kompleksa Eufrazijane</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: flex-start;"> <div style="text-align: center;"> <p><i>Casa romana</i></p> <p>(kuća sv. Maura)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p><i>Ecclesia domestica</i></p> <p>(mjesto Maurova svećeništva)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p><i>Prima basilica</i></p> <p>(prva bazilika)</p> </div> </div> <p style="font-size: small;">Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Orazio Marucchi (1896.)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Navode se ključni rezultati istraživanja.</p> <p>Navedite njegove zaključke istraživanja.</p> <p>Što znači casa romana?</p> <p>Što znači ecclesia domestica?</p> <p>Što znači prima basilica?</p>
<p style="text-align: center;">Giuseppe Pagano Pogatschnig 1911.</p> <p style="text-align: center; color: blue;">Četiri faze prije kompleksa Eufrazijane</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: flex-start;"> <div style="text-align: center;"> <p><i>Maurova kuća</i></p> </div> <div style="text-align: center;"> <p><i>Domus ecclesiae</i></p> </div> <div style="text-align: center;"> <p><i>Prva bazilika</i></p> </div> <div style="text-align: center;"> <p><i>Predeufrazijana</i></p> </div> </div> <p style="font-size: small;">Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Giuseppe Pagano Pogatschnig (1911.)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Kao uvod u analizu zaključaka istraživanja prošloga stoljeća, učenicima se postavljaju pitanja o tome koje rezultate iznose navedeni znanstvenici i po čemu se razlikuju od prethodnih:</p> <p>Tko je na početku stoljeća istraživao bazilikalni kompleks te do kojih je zaključaka došao?</p> <p>Po čemu se rezultati razlikuju od prethodnih?</p>
<p style="text-align: center;">Anton Gnirs 1915.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Domus ecclesiae</i> – MIT! • Eufrazijani prethode samo dvije faze <p style="font-size: small;">Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Anton Gnirs (1915.)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Učenicima se postavljaju pitanja o mišljenju vezanog za postojanje domus ecclesiae:</p> <p>Po čemu se razlikuju zaključci u prvom desetljeću od zaključaka donesenih u drugome desetljeću?</p> <p>Zbog čega znanstvenik smatra da je postojanje domus ecclesiae samo mit?</p>

<p>Ivan Matejčić 2014.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prva crkva • Predeufrazijana (dvojna crkva) • Eufrazijeva bazilika <p>Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Ivan Matejčić (2014.)</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Kao uvod u analizu rezultata današnjih znanstvenika, učenicima se postavljaju pitanja o tome kakve rezultate iznosi navedeni znanstvenik i po čemu se razlikuju od prethodnih:</p> <p>Zbog čega su nam zanimljiva razmišljanja Ivana Matejčića te po čemu se njegove teze razlikuju od tradicionalnih tumačenja?</p>
<p>Zaključak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kronologija gradnje kompleksa Eufrazijane još uvijek nije u potpunosti razjašnjena • Publikacije koje spominje mjesto <i>domus ecclesiae</i> na tom području možda nisu ispravne 		<p>Nastavnik traži komparaciju ključnih rezultata istraživanja na području porečkoga kompleksa i donošenje zaključka:</p> <p>Što možemo zaključiti?</p>
<p>Faze gradnje Eufrazijeve bazilike</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1. Najstarija crkva, IV. stoljeće • 2. Predeufrazijana, V. stoljeće • 3. Eufrazijeva bazilika, VI. stoljeće 		<p>Kao uvod u sljedeću nastavnu jedinicu, nastavnik traži od učenika iznošenje zaključaka Ivana Matejčića u vezi faza gradnje Eufrazijeve bazilike.</p>
<p>Najstarija crkva</p> <p>Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Najstarija crkva, IV. stoljeće.</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Navode se ključne ideje o najstarijoj crkvi na području današnjeg kompleksa. Slijedi analiza tlocrta:</p> <p>Opišite tlocrt. Od koliko se prostori sastojala ta građevina? Kakvih su oblika prostori? Opišite narteks. Pokažite cardo i</p>

		decumanus.
<p>Predeufrazijana, dvojna crkva Druga faza V. stoljeće</p> <p>Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Predeufrazijana, dvojna crkva, V. stoljeće.</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Slijedi analiza tlocrta.</p> <p>Navedite promjene.</p> <p>Zbog čega su se izgradile dvije crkve?</p> <p>Opišite južnu baziliku.</p> <p>Što je izgrađeno sa zapadne strane carda?</p>
<p>Eufrazijeva bazilika Treća faza VI. stoljeće</p> <p>Literatura: Ivan Matejčić, <i>Eufrazijana – katedrala u Poreču</i>, Zagreb: Intergrafika, 2014.</p>	<p>Eufrazijeva bazilika, VI. stoljeće.</p> <p>(tekst se pojavljuje naknadno animacijom)</p> <p>(izvor je naveden u prezentaciji)</p>	<p>Slijedi detaljna analiza tlocrta današnjega kompleksa.</p> <p>Što je to Eufrazije promijenio na već postojećoj građevini?</p> <p>Promatrajući tlocrt možete li zaključiti koje je dijelove biskup Eufrazije dao izgraditi?</p>
<p>Teme izlaganja na terenu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Urbanizam Poreča i mjesto Eufrazijeve bazilike u njemu • Atrij • Krstionica i zvonik • Biskupska palača i lapidarij • Arheološko nalazište, memorijalna kapela i sakristija • Eufrazijeva bazilika: arhitektonska plastika • Eufrazijeva bazilika: zidni mozaici • Eufrazijeva bazilika: ciborij • Eufrazijeva bazilika: podni mozaici i ranosrednjovjekovni sloj 		<p>Učenike se dijeli u grupe prema temama izlaganja na terenu.</p>
<p>Fotografski materijal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pronađite i fotografirajte cjelinu i detalje urbanizma i dijelova katedralnoga kompleksa. • Grupa 1: Urbanizam Poreča i mjesto Eufrazijeve bazilike u njemu • <i>cardo</i> • <i>decumanus</i> • <i>ulazni portal u kompleks</i> 		<p>Učenicima se dijeli popis fotografskoga materijala te im se daju upute za izradu.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Grupa 2: Atrij • <i>cjelina atrija</i> • <i>portal Eufrazijane</i> • <i>mramorni stupovi s klesarskim znakovima majstora iz carigradskih radionica</i> • Grupa 3: Krstionica i zvonik • <i>vanjšina krstionice</i> • <i>unutrašnjost krstionice</i> • <i>ulomak s prikazom pauna</i> • <i>ulomak s prikazom dupina</i> 		
<ul style="list-style-type: none"> • Grupa 4: Biskupska palača i lapidarij • <i>vanjšina biskupske palače</i> • <i>unutrašnjost biskupske palače</i> • <i>cjelina lapidarija</i> • <i>Kristov monogram</i> • <i>ulomak podnog mozaika s prikazom ribe</i> • <i>ulomak s natpisom darovatelja</i> • <i>poliptih Antonija Vivarinija</i> • <i>raspelo iz porečke katedrale</i> • Grupa 5: Arheološko nalazište, memorijalna kapela i sakristija • <i>cjelina arheološkoga nalazišta</i> • <i>vanjšina memorijalne kapele</i> • <i>unutrašnjost memorijalne kapele</i> • <i>unutrašnjost sakristije</i> • <i>treće polje s natpisom donatora</i> • <i>podni mozaik u sakristiji</i> • <i>mramorni sarkofag sv. Maura i Eleuterija</i> 		
<ul style="list-style-type: none"> • Grupa 6: Eufrazijeva bazilika – arhitektonska plastika • <i>unutrašnjost Eufrazijeve bazilike</i> • <i>kolonada</i> • <i>ranobizantska inačica kompozitnog kapitela</i> • <i>košarasti kapitel</i> • <i>kapitel s životinjskim likom</i> • <i>lukovi sjevernog niza arkada</i> • <i>monogram biskupa Eufrazija</i> • Grupa 7: Eufrazijeva bazilika – zidni mozaici • <i>Apsida</i> • <i>Navještenje</i> • <i>Vizitacija</i> 		
<ul style="list-style-type: none"> • Grupa 8: Eufrazijeva bazilika – ciborij • <i>cjelina ciborija</i> • <i>stupovi ciborija</i> • <i>baldahin ciborija</i> • <i>prizor Navještenja</i> • <i>tekst na čenoj strani ciborija</i> • Grupa 9: Eufrazijeva bazilika – podni mozaici i ranosrednjovjekovni sloj • <i>cjelina nalazišta podnih mozaika</i> • <i>podni mozaik iz IV. stoljeća</i> • <i>podni mozaik iz V. stoljeća</i> 		

8.11. Popis literature za teme izlaganja na terenu

Literatura

1. Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014. (dostupno i na http://www.expoaus.org/listalice/hr/Eufraz_HR_WEB.pdf).
2. Milan Prelog, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb, Poreč: Buvina, 1994.
3. Mate Suić, *Antički grad na istočnoj obali Jadrana*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1976.

Internet

1. *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, <https://www.youtube.com/watch?v=CqrJVx0vOog>.
2. Ivan Matejčić, *Sarkofag – relikvijar sv. Maura u Eleuterija uz 1247. godine u Eufrazijani*, <http://dijalozisbastinom.wix.com/dijalozi#!matejcic-sarkofag/c1ln8>, 2014.
3. *Porečki vremeplov*, u: Zavičajni muzej poreštine, <http://muzejporec.hr/hr/o-muzeju/porec/porecki-vremeplov/>, 2013.

8.12. Fotografski materijal

Pronađite i fotografirajte cjelinu i detalje urbanizma i pojedinih prostornih i arhitektonskih dijelova katedralnoga kompleksa.

Grupa 1: Urbanizam Poreča i mjesto Eufrazijeve bazilike u njemu

1. *cardo*
2. *decumanus*
3. *ulazni portal u kompleks*

Grupa 2: Atrij

1. *cjelina atrija*
2. *portal Eufrazijane*
3. *mramorni stupovi s klesarskim znakovima majstora iz carigradskih radionica*

Grupa 3: Krstionica i zvonik

1. *vanjština krstionice*
2. *unutrašnjost krstionice*
3. *ulomak s prikazom pauna*
4. *ulomak s prikazom dupina*

Grupa 4: Biskupska palača i lapidarij

1. *vanjština biskupske palače*
2. *unutrašnjost biskupske palače*
3. *cjelina lapidarija*
4. *Kristov monogram*
5. *ulomak podnog mozaika s prikazom ribe*
6. *ulomak s natpisom darovatelja*
7. *poliptih Antonija Vivarinija*
8. *raspelo iz porečke katedrale*

Grupa 5: Arheološko nalazište, memorijalna kapela i sakristija

1. *cjelina arheološkoga nalazišta*
2. *vanjština memorijalne kapele*
3. *unutrašnjost memorijalne kapele*
4. *unutrašnjost sakristije*
5. *treće polje s natpisom donatora*

6. *podni mozaik u sakristiji*
7. *mramorni sarkofag sv. Maura i Eleuterija*

Grupa 6: Eufrazijeva bazilika – arhitektonska plastika

1. *unutrašnjost Eufrazijeve bazilike*
2. *kolonada*
3. *ranobizantska inačica kompozitnog kapitela*
4. *košarasti kapitel*
5. *kapitel s životinjskim likom*
6. *lukovi sjevernog niza arkade*
7. *monogram biskupa Eufrazija*

Grupa 7: Eufrazijeva bazilika – zidni mozaici

1. *apsida*
2. *Navještenje*
3. *Vizitacija*

Grupa 8: Eufrazijeva bazilika – ciborij

1. *cjelina ciborija*
2. *stupovi ciborija*
3. *baldahin ciborija*
4. *prizor Navještenja*
5. *tekst na čeonj strani ciborija*

Grupa 9: Eufrazijeva bazilika – podni mozaici i ranosrednjovjekovni sloj

1. *cjelina nalazišta podnih mozaika*
2. *podni mozaik iz IV. stoljeća*
3. *podni mozaik iz V. stoljeća*

8.13. Radni materijal za terensku nastavu, I. dio

RADNI MATERIJAL ZA TERENSKU NASTAVU

1. DIO

Učenici:

Datum:

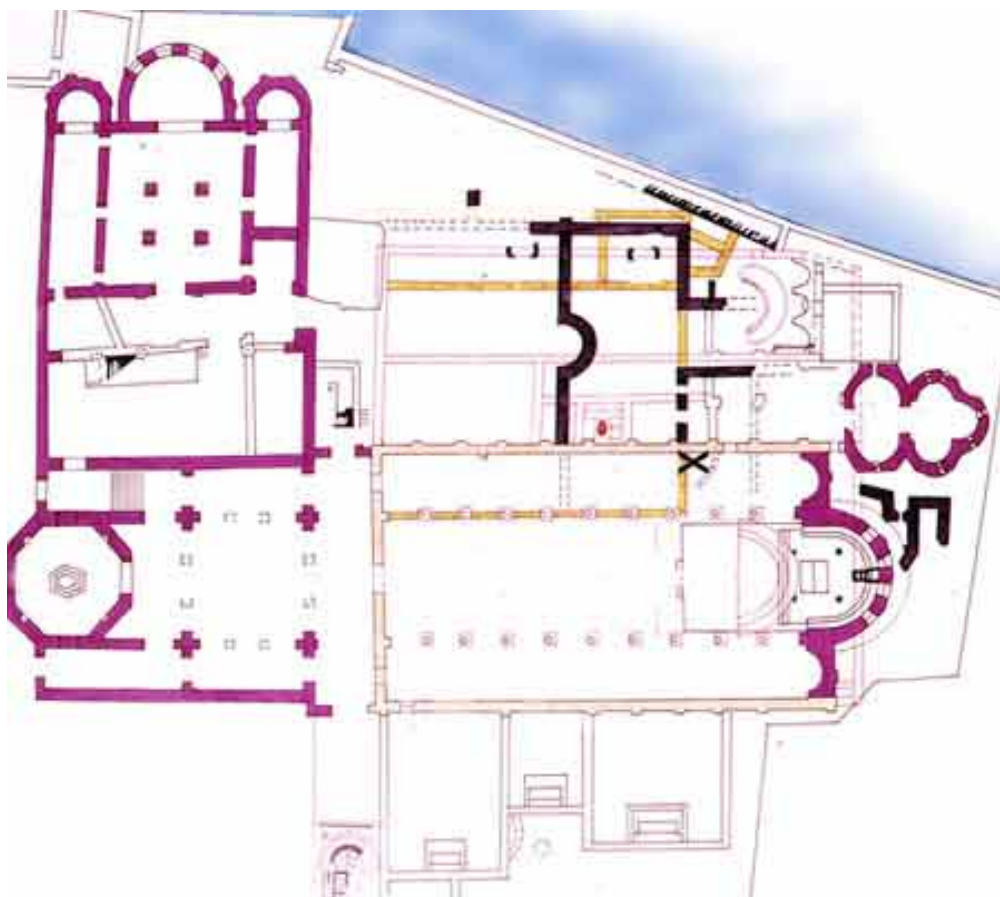
Zadatak 1.

Na zračnoj snimci Poreča zaokružite kompleks Eufrazijeve bazilike.

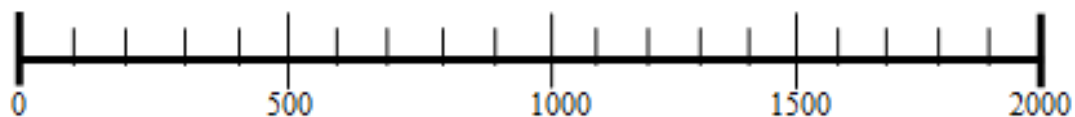
Zadatak 2.

Na prikazanom tlocrtu linijom označite kretanje kroz katedralni kompleks

Zadatak 3.

Na vremenskoj lenti označite navedene događaje:

- a) gradnja Prve crkve
- b) gradnja Predeufrazijane
- c) gradnja Eufrazijane
- d) obnova atrija
- e) početak gradnje zvonika
- f) dovršetak gradnje zvonika
- g) gradnja sakristije
- h) datacija ulomka podnoga mozaika s prikazom ribe
- i) apsidalni mozaik
- j) ciborij

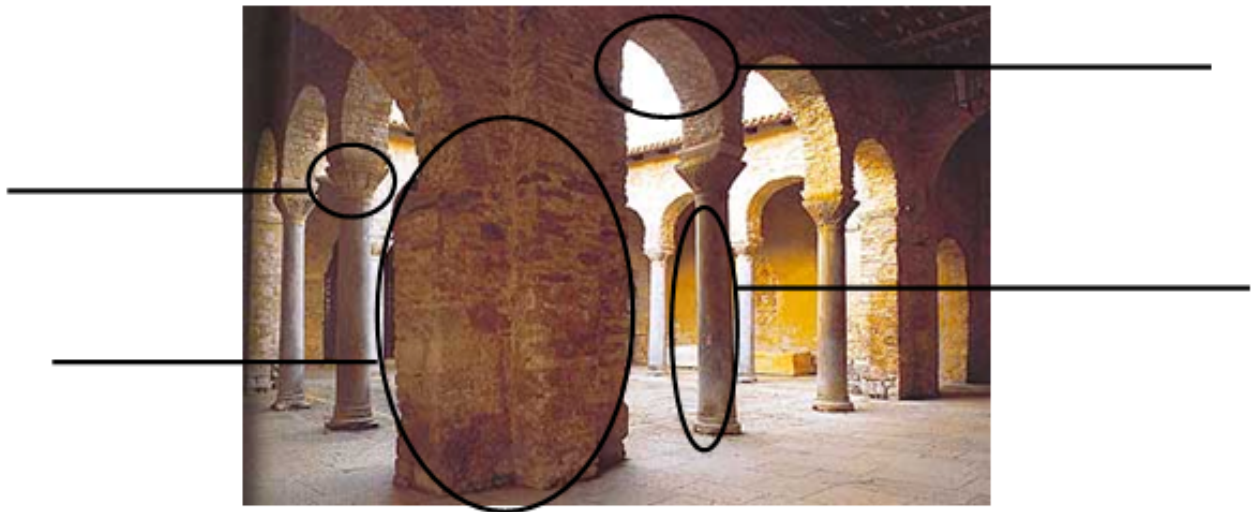

Zadatak 4.

- a) Pozorno promotrite fotografski snimak i na praznu liniju odgovorite koji je dio biskupskoga kompleksa prikazan.

- b) Na prazne linije navedite nazive arhitektonskih elemenata:

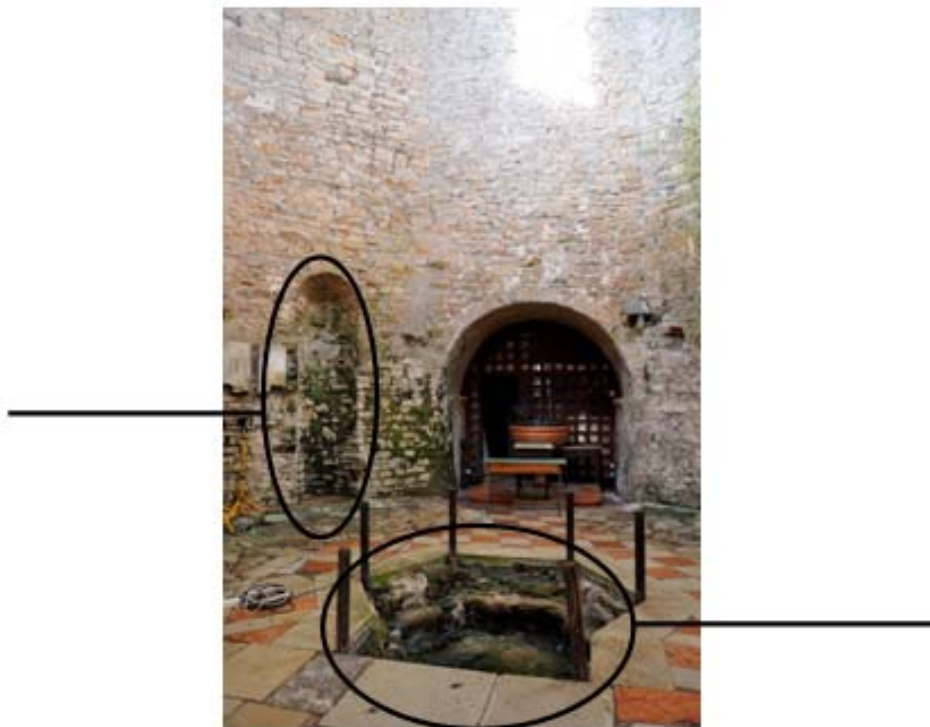
Zadatak 5.

Pozorno promotrite prikazani fotografski snimak.

- a) Na praznu crtu odgovorite koji je dio biskupskoga kompleksa prikazan?

_____

- b) Na prazne linije navedite nazive arhitektonskih elementa

Zadatak 6.

Opišite i objasnite važnost mramorne ploče s Eufrazijeva oltara.

Zadatak 7.

Pozorno promotrite prikazani fotografski snimak.

a) Na praznu liniju navedite naziv tog dijela kompleksa.

---

b) na fotografskom snimku **crvenim flomasterom** zaokružite sloju što pripada IV. stoljeću, **zelenim flomasterom** zaokružite sloj što pripada V. stoljeću i **plavim flomasterom** zaokružite područje što pripada VI. stoljeću.

Zadatak 8.

Pozorno promotrite prikazani fotografski snimak.

a) Na praznu liniju navedite naziv tog dijela kompleksa.

---

b) Na praznu liniju navedite dataciju podnoga mozaika:

---

c) Na praznu liniju navedite naziv arhitektonskog elementa

8.14. Radni materijal za terensku nastavu, II. dio

RADNI MATERIJAL ZA TERENSKU NASTAVU

1. DIO

Učenici:

Datum:

Zadatak 1.

Pozorno promotrite fotografske snimke te ih povežite s navedenim nazivima.

**RANOBIZANTSKA VARIJANTA
KOMPOZITNOG KAPITELA**

KOŠARASTI KAPITEL

**KAPITEL S ŽIVOTINJSKIM
LIKOVIMA**

Zadatak 2.

a) Na praznu liniju navedite kojom je tehnikom ukrašeno podlučje (intradosi) lukova?

b) Opišite dekoraciju.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

Zadatak 3.

Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te povežite prikazane likove apostola s odgovarajućim likovnim atributima.

TOMA   MATEJ   ANDRIJA   ALFEI   JUDA   BARTOLOMEJ

KLJUČ

ROTULUS

EVANĐELJA

MUČENIČKA KRUNA

ŠIMUN   PETAR   PAVAO   FILIP   JAKOV   IVAN

Zadatak 4.

a) Navedite tko je prikazan na detalju mozaika i gdje se nalazi:

---

b) Navedite tri sličnosti i tri razlike s prikazom mučenice iz crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni.

SLIČNOSTI	RAZLIKE

Zadatak 5.

Objasnite zbog čega Marija zauzima središnje mjesto u konhi apside Eufrazijeve bazilike u Poreču.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Zadatak 6.

Usporedite mozaički ukras na apsidi Eufrazijeve bazilike u Poreču i crkve Sant' Apollinare in Classe u Ravenni.

[illegible]

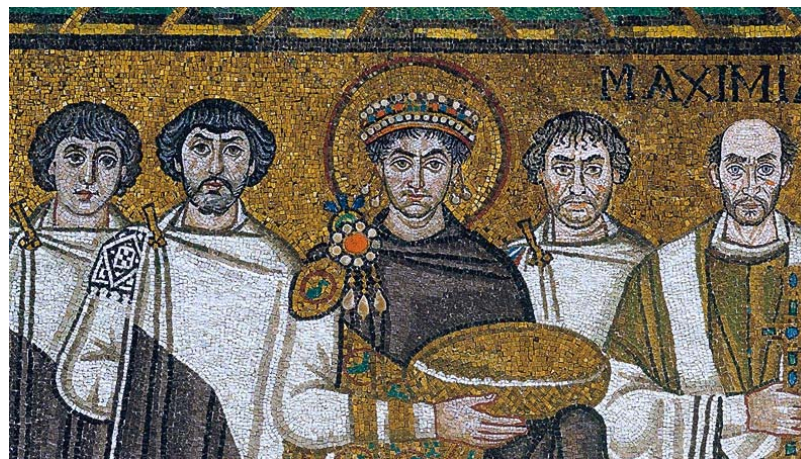
Zadatak 7.

- a) Koji su likovi prikazani na detalju apsidalnoga mozaika Eufrazijeve bazilike u Poreču? _____

Što je prikazano u rukama desnoga lika :

- b) Usporedi i navedi najmanje tri sličnosti i tri razlike muških likova iz apside Eufrazijeve bazilike u Poreču s prikazom detalja cara Justinijana i njegove pratnje iz crkve San Vitale u Ravenni.

Zadatak 8.

Objasnite natpis u konhi apside Eufrazijeve bazilike prikazan na fotografiji.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Zadatak 9.

Pozorno promotrite fotografsku snimku.

- a) Na prazne linije navedite nazive arhitektonskih elemenata

- b) na praznu liniju napište o kojemu je dijelu liturgijskoga namještaja riječ.

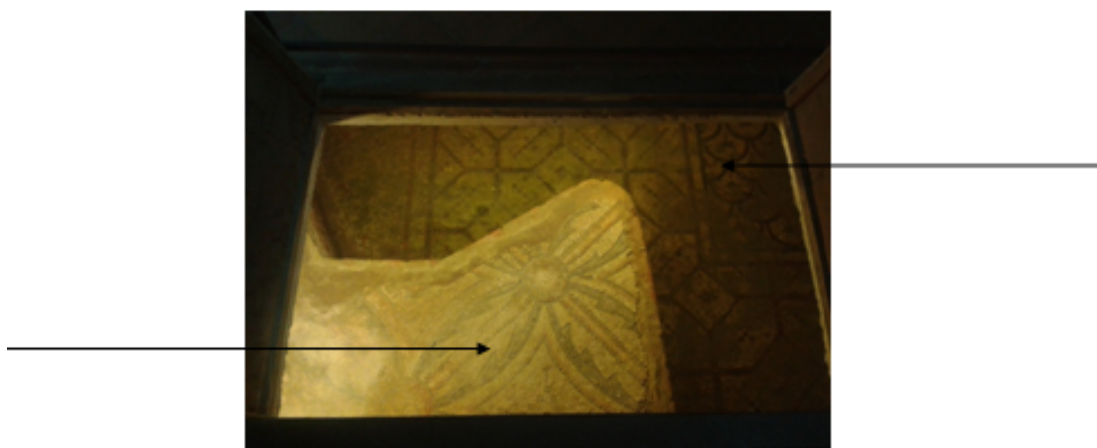
Zadatak 10.

Pozorno promotrite fotografsku snimku.

a) na praznu liniju napišite što fotografska snimka prikazuje.

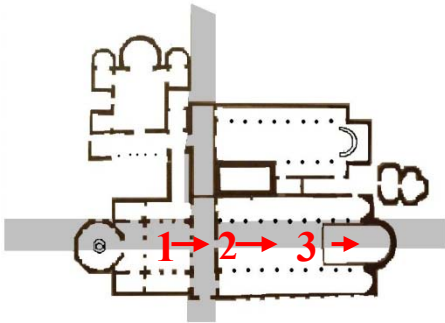

_____

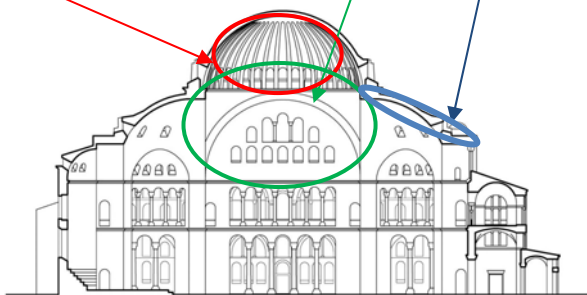

b) na strelice napišite dataciju.

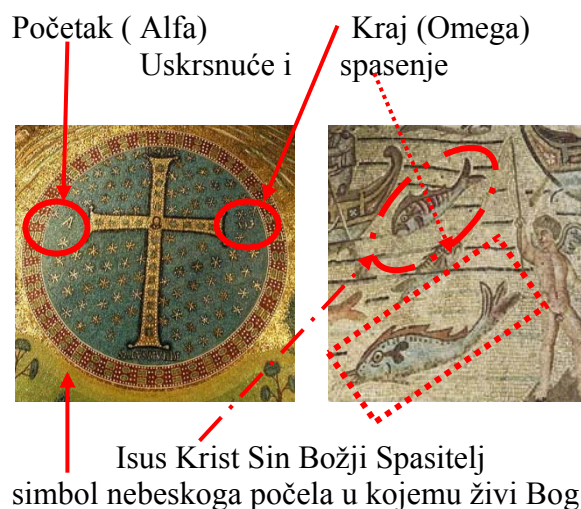
8.15. Ključ za odgovore

PITANJE	TOČAN ODGOVOR
1. Pozorno promotrite prikazane fotografske snimke te na tlocrtu Eufrazijeve bazilike brojevima i strelicom označite mjesto pogleda na kojem je stajao fotograf prilikom snimanja odgovarajućeg fotografskog snimka.	
2. Pozorno proučite navedenu literaturu i internet stranice te u tablicu navedite zaključke istraživača u vezi s fazama razvoja Eufrazijeve bazilike u Poreču.	<p>Paolo Deperis (1890.) - Dvije faze prethode Eufrazijani: pravokutna dvorana s dodanim oratorijem i predeufrazijanski kompleks sastavljen od bazilike, krstionice, episkopija i pomoćnih prostorija.</p> <p>Orazio Marucchi (1896.) - Tri faze prethode Eufrazijani: 1. kuća sv. Maura, 2. mjesto Maurova svećeništva i 3. prva bazilika.</p> <p>Giuseppe Pagano Pogatschnig (1911.) - Četiri faze prethode Eufrazijani: 1. Maurova kuća, 2. <i>domus ecclesia</i>, 3. prva bazilika i 4. predeufrazijana.</p> <p>Anton Gnirs (1915.) - Smatra da je <i>domus ecclesia</i> mit i da Eufrazijani prethode samo dvije faze.</p> <p>Ivan Matejčić (2014.) - Dvije faze prethode Eufrazijani: 1. prva crkva, 2. predeufrazijana (dvojna crkva) i 3. Eufrazijeva bazilika.</p>
3. Pozorno protmotrite kartu Rimskoga Carstva iz 476. godine. a) na karti označite: 1) KONSTANTINOPOL 2) RIM	
b) na prazne crte navedite nazive antičkih gradova na istočnoj obali Jadrana koji su pripojeni Istočnom Rimskom Carstvu za vrijeme Justinijanove rekonkviste.	<ol style="list-style-type: none"> 1. <u> SALONA </u> 2. <u> ZADAR </u> 3. <u> OSOR </u> 4. <u> PULA </u> 5. <u> POREČ </u> 6. <u> TRST </u>
c) na praznu liniju navedite naziv pravnoga središta Istočnoga Rimskog Carstva na zapadnoj obali Jadrana te ga označite na karti.	<p>RAVENNA</p>

	
<p>4. na poprečnom presjeku crkve označite sljedeće arhitektonske elemente:</p> <p>1) KUPOLU 2) PANDANTIVE 3) POLUKUPOLE</p>	<p>KUPOLA PANDANTIVI POLUKUPOLE</p> <p>SVETA SOFIJA</p>
<p>b) na fotografskom snimku crvenom bojom zaokružite životinjske motive, zelenom bojom biljne motive i plavom bojom geometrijske motive.</p>	 <p>SAN VITALE</p>
<p>c) Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te na njemu zaokružite simbol Krista</p>	 <p>SANT'APOLLINARE IN CLASSE</p>
<p>d) Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te navedite na koji su način oblikovani prikazani likovi i navedite najmanje tri oblikovne karakteristike.</p>	<p>Visoki, tanki, plošni oblici, ovalna lica s velikim bademastim očima, izduženi, tanki nos, male ali pune usne, vrlo detaljno definirana koža, draperija oblikovana ornamentalnim motivima i mala stopala.</p> <p>SANT'APOLLINARE NUOVO</p>

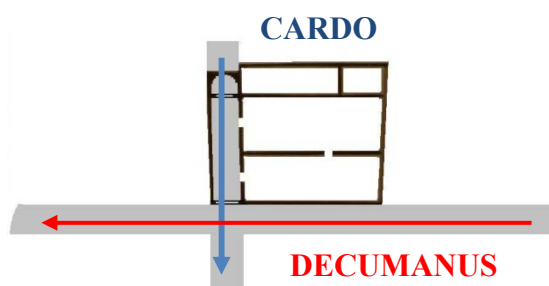

5. Pozorno promotrite navedena značenja. Na likovnim primjerima zaokružite i povežite značenja s odgovarajućim simbolima

6. Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte.

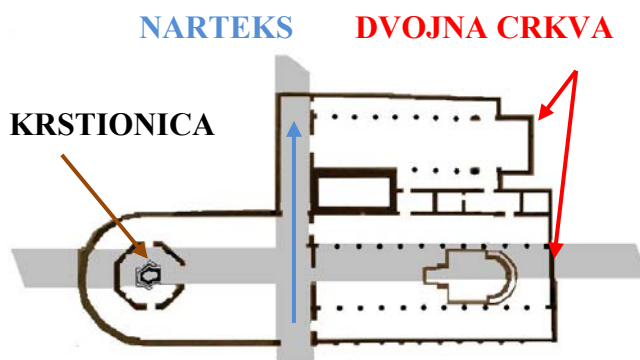
Na tlocrtu strelicama označite i navedite CARDO i DECUMANUS.

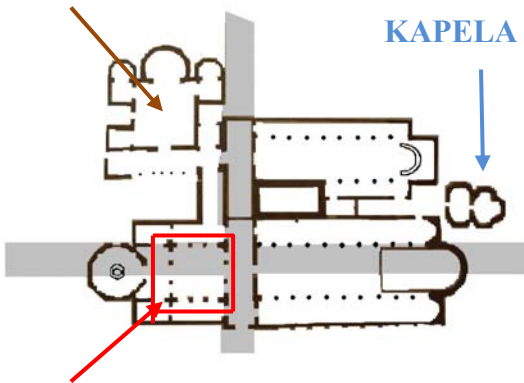

Prva crkva iz IV. stoljeća sastojala od tri usporedne četvrtaste dvorane nejednake veličine. Južna je dvorana nešto uža od srednje. Sjeverna je dvorana podijeljena tako da je dobivena jedna kraća prostorija. Narteks se protezao cijelom širinom crkve te je na sjevernoj strani zaključen polukružnom apsidom.

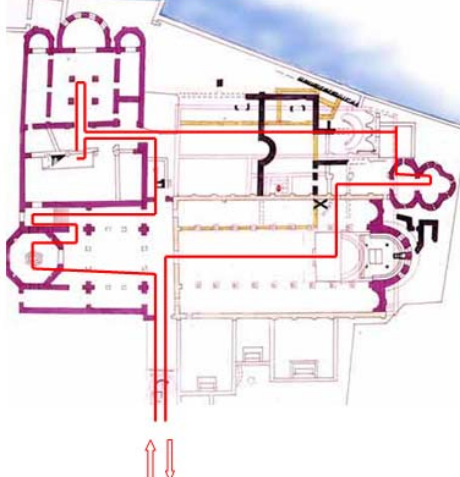
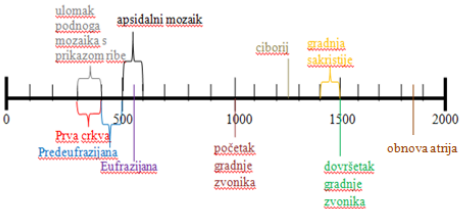
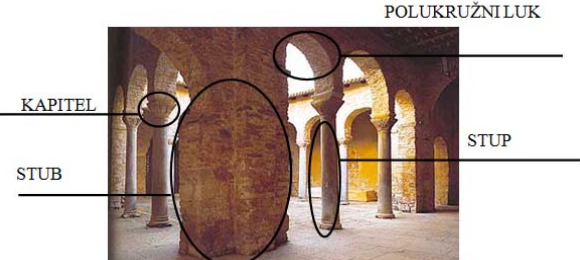
7. Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte.

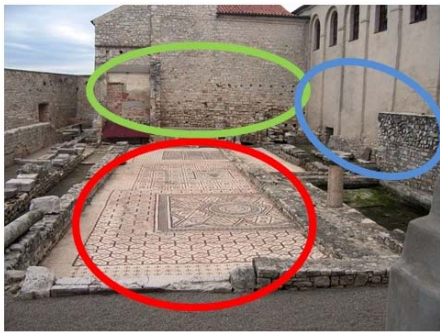

Na tlocrtu strelicama označite i navedite DVOJNU CRKVU, NARTEKS i KRSTIONICU.

Južna bazilika predeufrazijane iz V. stoljeća nalazi se potpuno ispod sadašnje Eufrazijeve bazilike, s kojom ima istovjetni sjevernu, južnu i zapadnu stranu. Ta je bazilika imala ravan začeljni zid i slobodno stojeći subselij. Južna se crkva prema jugu protezala iznad i preko prostora pretpostavljenog decumanusa, dok su sa zapadne strane

	<p>carda sagrađeni atrij i krstionica. Narteks se protezao duž oba crkvena pročelja te je bio širok koliko i cardo, ali je na sjevernoj strani završavao ravnim zidom. Kompleksu predeufrazijane pripada i osmerostrana krstionica smještena u osi veće bazilike.</p>
<p>8. Pozorno promotrite prikazani tlocrt te ga opišite i datirajte.</p> <p>Na tlocrtu strelicama označite i navedite ATRIJ, BISKUPSKU PALAČU i MEMORIJALNU KAPELU.</p>	<div data-bbox="683 383 1324 851"> <p>BISKUPSKA PALAČA MEMORIJALNA KAPELA</p> <p>ATRIJ</p> </div> <p>Eufrazijeva bazilika iz VI. stoljeća se oblikom nadovezuje na stariju južnu baziliku, od koje koristi temelje i dijelove zidova s triju strana. Potpunu novogradnju predstavljaju velika središnja poligonalna apsida i polukružne upisane apsida bočnih brodova. Ispred bazilike nalazi se atrij koji povezuje baziliku s već postojećim baptisterijem. Uz svetište bazilike smještena je trolisna memorijalna kapela, dok se u sjeverozapadnome dijelu kompleksa nalazi se biskupska palača.</p>
<p>9. Na zračnoj snimci Poreča zaokružite kompleks Eufrazijeve bazilike.</p>	

<p>10. Na prikazanom tlocrtu linijom označite kretanje kroz katedralni kompleks.</p>	
<p>11. Na vremenskoj lenti označi navedene događaje:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) gradnja Prve crkve b) gradnja Predeufrazijane c) gradnja Eufrazijane d) obnova atrija e) početak gradnje zvonika f) dovršetak gradnje zvonika g) gradnja sakristije h) datacija ulomka podnoga mozaika s prikazom ribe i) apsidalni mozaik j) ciborij 	
<p>12. a) Pozorno promotrite fotografski snimak i na praznu liniju odgovorite koji je dio biskupskoga kompleksa prikazan.</p>	<p>ATRIJ</p>
<p>b) Na prazne linije navedite nazive arhitektonskih elemenata:</p>	
<p>13. Pozorno promotrite prikazani fotografski snimak.</p> <p>a) Na praznu liniju odgovorite koji je dio biskupskoga kompleksa prikazan?</p>	<p>KRSTIONICA</p>

<p>b) Na prazne linije navedite nazive arhitektonskih elemenata:</p>	
<p>14. Opišite i objasnite važnost mramorne ploče s Eufrazijeva oltara.</p>	<p>Na toj mramornoj ploči isklesane su simbolično životinje, dupini i golubice, a u donjem dijelu su vratašca kroz koja se moglo proviriti u prostor u kojem se čuvala relikvija. Na polukružnoj vrpici isklesan je natpis koji govori da je biskup Eufrazije dao načiniti oltar jedanaest godina nakon što je zaređen za porečkoga biskupa.</p>
<p>15. Pozorno promotrite prikazani fotografski snimak.</p> <p>a) Na praznu liniju navedite mjesto usnimljene fotografije.</p>	<p>ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE</p>
<p>b) na fotografskom snimku crvenim flomasterom zaokružite sloj što pripada IV. stoljeću, zelenim flomasterom zaokružite sloj što pripada V. stoljeća i plavim flomasterom zaokružite sloj što pripada VI. stoljeća.</p>	
<p>16. Pozorno promotrite prikazani fotografski snimak.</p> <p>a) Na praznu liniju navedite mjesto usnimljene fotografije.</p>	<p>SAKRISTIJA</p>
<p>b) Na praznu liniju navedite dataciju podnoga mozaika</p>	<p>V. STOLJEĆE</p>
<p>c) Na praznu liniju navedite naziv arhitektonskog elementa</p>	

<p>17. Pozorno promotrite fotografske snimke te ih povežite s navedenim nazivima.</p>	<div data-bbox="687 190 1050 443" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="1054 416 1230 483">KAPITEL S ŽIVOTINJSKIM LIKOVIMA</p> <div data-bbox="687 528 970 846" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="979 819 1465 887">RANOBIZANTSKA VARIJANTA KOMPOZITNOG KAPITELA</p> <div data-bbox="687 931 986 1240" data-label="Image"> </div> <p data-bbox="991 1214 1337 1245">KOŠARASTI KAPITEL</p>
<p>18. a) Na praznu liniju navedite kojom je tehnikom ukrašeno podlučje lukova?</p>	<p>ŠTUKATUROM</p>
<p>b) Opišite dekoraciju.</p>	<p>Sjeverni niz arkada u Eufrazijevoj bazilici sačuvao je izvornu štukaturu. Slabi tragovi boje ukazuju na nekadašnje polikromno tretiranje ornamentike, u kojoj se uz geometrijske pojavljuju obilno biljni i životinjski motivi. Dekoracija sačinjena je od prokoneškoga mramora koji ukazuje na vrijeme vladavine cara Justinijana (VI. stoljeće).</p>
<p>19. Pozorno promotrite sljedeći likovni primjer te povežite prikazane likove apostole s odgovarajućim likovnim atributima.</p>	<div data-bbox="727 1599 1305 1733" data-label="Image"> </div> <div data-bbox="727 1783 1257 1957" data-label="Diagram"> </div>
<p>20. a) Navedite o kojem prikazu je</p>	<p>PRIKAZ SVETICE NA PODRUČJU</p>

riječ i gdje se nalazi:	TRIJUMFALNOGA LUKA EUFRAZIJEVE BAZILIKE
b) Navedite sličnosti i razlike s prikazom mučenice iz crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni.	Na prikazima svetica mogu se uočiti slične karakteristike. U oba slučaja, na ovalnom licu prikazane su bademaste oči vrlo blizu nosu, male, ali pune usne te vrlo jasno i detaljno definirana inkarnat s nekoliko akcenata. Ogrlice i ovratnici su skoro pa istovjetni. Radi se o jednostavnim, lagano zakrivljenim ogrlicama s biserima ispod kojih je širok nadvratnik ukrašen kvadratnim motivima.
21. Objasnite zbog čega Marija zauzima središnje mjesto u konhi apsida Eufrazijeve bazilike u Poreču.	Kult vezan uz Mariju bio je utemeljen 431. godine na ekumenskome koncilu u Efezu kada je proglašena Bogorodicom. Od tada se prikaz Marije nalazi u središnjem mjestu apsidalnoga prostora.
22. Usporedite mozaikalni ukras na apsidi Eufrazijeve bazilike u Poreču i crkve Sant'Apollinare in Classe u Ravenni.	Kompozicijski, mozaici u apsidi Eufrazijeve bazilike kao i oni u crkvi Sant'Apollinare in Classe su vrlo slični, prije svega po strogoj vertikalnoj i horizontalnoj raspodjeli elemenata. Osim toga, na najvišoj točki apsida ravske crkve prikazana je ruka Boga Oca iznad križa s portretom Krista točno iznad sv. Apolinara. U gornjem dijelu konhe apsida u crkvi Sant'Apollinare in Classe križ je okružen s triju janjadi oko sv. Apolinara. U Poreču donator i sveci flankiraju središnji prikaz Bogorodice s Djetetom. Nadalje, ove dvije crkve dijele i neke manje sličnosti kao su rubovi s draguljima i zlatna pozadina u konhi apsida.
23. a) Koji su likovi prikazani na detalju apsidalnoga mozaika Eufrazijeve bazilike u Poreču? Što je prikazano u rukama desnoga lika?	BISKUP EUFRAZIJE I ARHIĐAKON KLAUDIJE MODEL BAZILIKE
b) Usporedi i navedi najmanje tri sličnosti i tri razlike prikaza muških likova iz apsida Eufrazijeve bazilike u Poreču s prikazom cara Justinijana i njegove pratnje iz crkve San Vitale u Ravenni.	Lica dvaju đakona u crkvi San Vitale i lica biskupa Eufrazija i arhiđakona Klaudija pokazuju iznimne sličnosti. Sva su četiri muškarca bradata s napučenim usnama i s tonzurom, a lica su im simetrična, istaknuta tamnom linijom koja teče od nosa do ruba brade.
24. Objasnite natpis u konhi apsida Eufrazijeve bazilike prikazan na fotografskoj snimci	Biskup Eufrazije svoj je pothvat izgradnje i opremanja crkve zabilježio u dugom natpisu koji se proteže cijelom širinom apsida. Tekst u četiri retka na plavoj pozadini govori da je stara crkva trošna i neugledna te je na istom mjestu biskup Eufrazije sagradio novu.

<p>25. Pozorno promotrite fotografsku snimku.</p> <p>a) Na prazne linije navedite nazive arhitektonskih elemenata</p>	 <p>BALDAHIN</p> <p>KAPITEL</p> <p>STUP</p>
<p>b) na liniju napište o kojemu je dijelu liturgijskoga namještaja riječ.</p>	<p>CIBORIJ</p>
<p>26. Pozorno promotrite fotografsku snimku.</p> <p>a) na liniju napišite što fotografska snimka prikazuje.</p>	<p>MOZAIČKI POD PREDEUFRAZIJE I PRVE CRKVE</p>
<p>b) na strelice napišite dataciju</p>	 <p>IV. STOLJEĆE</p> <p>V. STOLJEĆE</p>

8.16. Vrijednovanje

EVALUACIJSKI OBRAZAC

Molimo vas da odgovorite na sljedeća pitanja, koristeći ocjene od 1 do 5.

1 = loše, 2 = zadovoljavajuće, 3 = dobro, 4 = vrlo dobro, 5 = odlično.

1. Projektna nastava

Je li projekt značajan za srednjoškolsko obrazovanje?

Je li projekt u stručnom i metodološkom smislu dobro napravljen?

Je li projekt ambiciozan?

Može li projekt generirati novo znanje?

ocjena

Komentari

2. Ostvarivost projektne nastave

Jeli projekt jasno prezentiran?

Jesu li istraživačke metode i radni materijali prikladni za predloženi projekt?

ocjena

Komentari

3. Istraživačka okolina

ocjena

Je li rukovođenje projektom i raspodjela rada prikladna i dobro planirana?

Procijenite važnost učenika za postizanje ciljeva projektne nastave.

Komentari

4. Završna procjena

Glavne prednosti projekta:

--

Glavni nedostaci projekta:

--

Komentari i preporuke:

--

Ukupna ocjena

--

8.17. Potvrda

Potvrda o sudjelovanju u projektnoj nastavi

*“Eufrazijeva bazilika u
Poreču”*

U _____ , _____

Voditelj

9. Sažetak

Kompleks Eufrazijeve bazilike jedini je u cjelosti sačuvani ranobizantski spomenik u Hrvatskoj i jedan je od najljepših ranobizantskih spomenika uopće, zbog čega je uvrštena u UNESCOV popis svjetske kulturne baštine. Osim trobrodne bazilike s vrhunskim apsidalnim mozaicima iz VI. stoljeća, očuvani su i ostali dijelovi kompleksa – atrij, krstionica, zvonik, biskupska palača te sakristija i memorijalna kapela.

U diplomskome radu predstavljen je prijedlog projektne nastave iz predmeta Likovna umjetnost za drugi razred srednjoškolskoga obrazovanja. Projekt je zamišljen u tri faze koje obuhvaćaju učioničku nastavu, terenski rad i predstavljanje projekta. Učionička nastava predviđa individualni i grupni rad učenika te učeničko izlaganje uz mentorsku pomoć i vodstvo nastavnika. Naglasak je na aktivnom učenju kojom učenici koriste slobodnije oblike rada, koji odgovaraju njihovim sposobnostima, željama i interesima.

Terenski rad osmišljen je tako da se u prvom dijelu dana obradi katedralni kompleks, a u drugom dijelu dana unutrašnjost bazilike. Rad na terenu uključuje vodstvo učenika i zajedničko rješavanje radnih materijala. Ti radni materijali poslužiti će za izradu interaktivne mape u sklopu dodatnog učioničkog rada tjedan dana nakon povratka sa terenske nastave kako bi se projekt dovršio do obilježavanja *Dana povijesti umjetnost*. Posljednju fazu projektne nastave čini predstavljanje projekata nastavnicima, učenicima, roditeljima i svim zainteresiranim.

Cilj projektne nastave je da učenici nauče otkrivati i zaključivati, da razviju istraživačku radoznalost, komunikacijske vještine i kreativnost, a Eufrazijeva bazilika idealna je tema koja nudi mogućnost ostvarenje ovih ciljeva. Također, važno je naglasiti da redovita nastava ne predviđa dovoljno vremena za obradu ovako kompleksne cjeline, pa je projektna nastava dobar način kako zainteresiranim učenicima približiti i objasniti važnost i izvanrednost ovog kulturno zaštićenog spomenika.

Ključne riječi: *Eufrazijeva bazilika, srednjoškolski predmet Likovna umjetnost, projektna nastava, ranobizantska umjetnost.*

Summary

The Euphrasian Basilica is the only fully preserved early Byzantine monument in Croatia as well as one of the best examples of early Byzantine monuments in general, and is therefore inscribed on UNESCO World Heritage List. Apart from the tri-naval basilica with its extraordinary apse mosaics from the 6th century, the atrium, baptistery, bell tower, episcopal palace and sacristy and memorial chapel have been preserved as well.

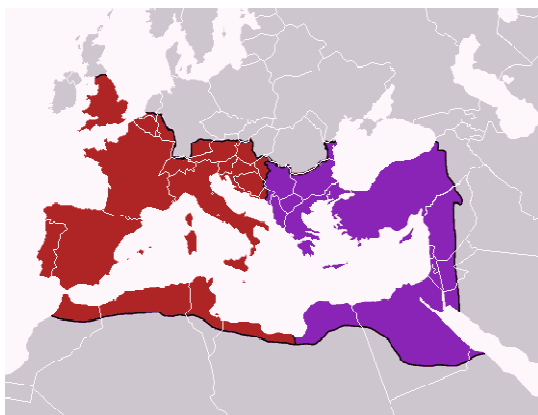
This thesis presents a proposal for Project teaching in History of Art for the second year of secondary education. The Project is designed in three stages which include classroom lessons, field work and project presentation. Classroom lessons refer to individual and group work as well as students' presentations with the help and guidance of the teacher-mentor. The emphasis is put on active learning where students use the work methods more freely and those that correspond to their abilities, needs and interests.

Field work is designed in a way that the first part of the day focuses on the cathedral complex and the second part of the day on the interior of the basilica. The field work includes students' leadership and joint development of the work materials. These work materials will serve for the making of an interactive map as part of the additional classroom work a week after the field work in order to complete the project in time for the History of Art Day. The last stage of Project teaching is the presentation of the Project to teachers, students, parents and all other interested parties.

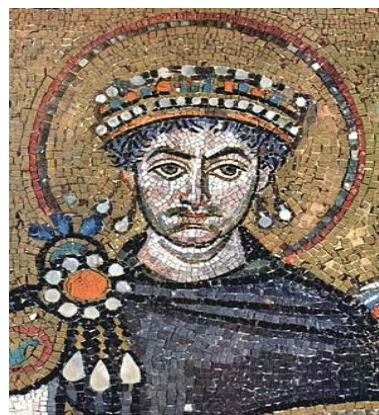
The aim of Project teaching is for students to learn how to conduct research and make conclusions, to develop an explorer's curiosity, communicative skills and creativity, and the ideal subject for achieving these goals is the Euphrasian Basilica. In addition, it is important to note that regular lessons do not provide enough time for such a complex unit, making Project teaching a good way to approach and explain the importance and extraordinariness of this culturally protected monument to interested students.

Keywords: *Euphrasian Basilica, High school subject Art, Project lessons, early Byzantine Art.*

10. Slikovni materijal

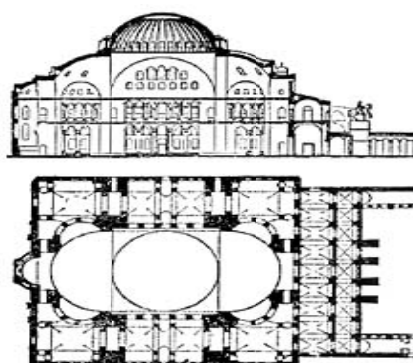
Slika 1. Karta podjele Rimskoga Carstva na Istočno i Zapadno, 395. godine.

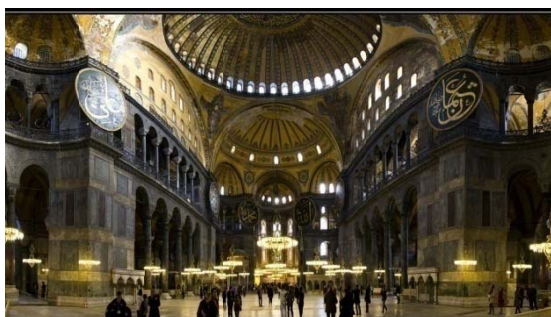
Slika 2. Car Justinijan, detalj mozaika, crkva San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 3. Crkva Sv. Sofije, Konstantinopol, VI. stoljeće.

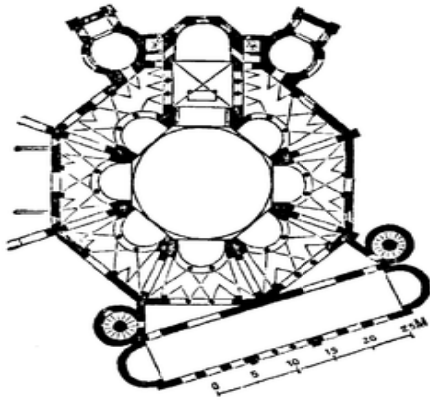
Slika 4. Presjek i tlocrt crkve Svete Sofije, Konstantinopol VI. stoljeće.

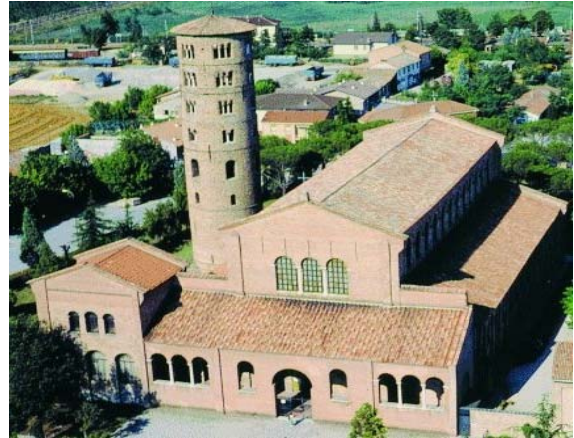
Slika 5. Unutrašnjost crkve Svete Sofije danas, Konstantinopol.

Slika 6. Crkva San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće.

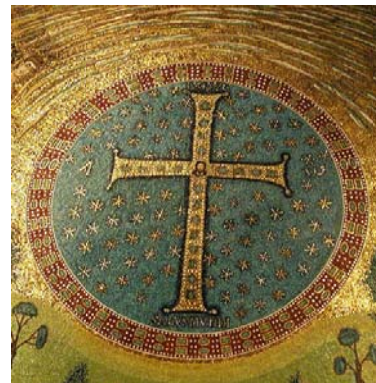
Slika 7. Tlocrt crkve San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće.

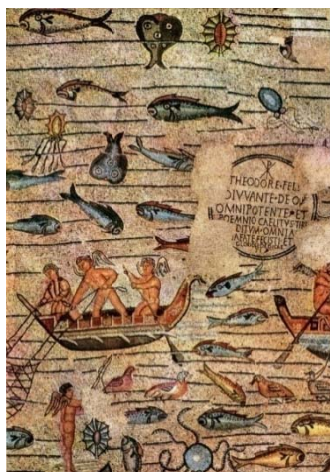
Slika 8. Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 9. Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 10. Detalj križa apsidalnog mozaika, Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 11. Detalj podnog mozaika s prikazom riba, mekušaca i školjki, bazilika u Akvileji, IV. stoljeće.

Slika 12. Detalj podnog mozaika s prikazom dupina, bazilika u Akvileji, IV. stoljeće.

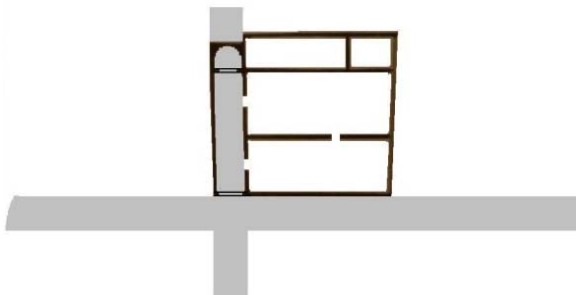

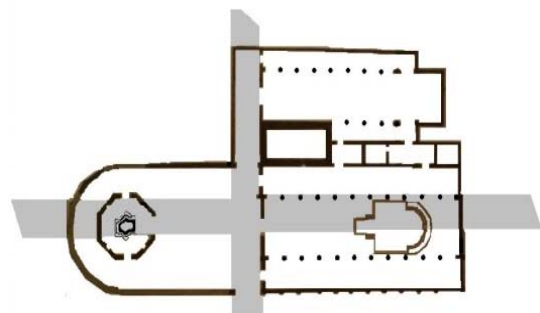
Slika 13. *Detalj sarkofaga s prikazom janjeta*, mauzolej Gale Placidije, Ravenna, V. stoljeće.

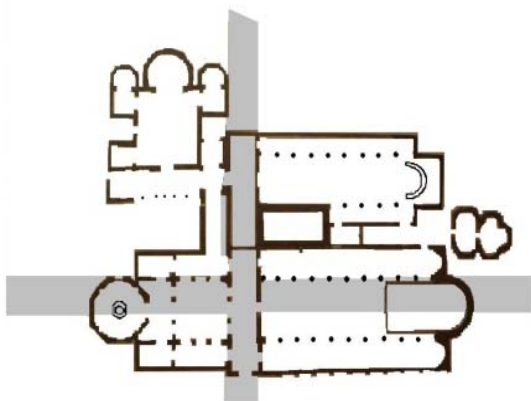
Slika 14. *Sarkofag s Kristovim monogramom*, Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 15. *Tlocrt Prve crkve* (u odnosu na antičke gradske ulice), Poreč, IV. stoljeće.
(Ivan Matejčić, 2014.).

Slika 16. *Tlocrt Predeufrazijane*, (u odnosu na antičke gradske ulice), Poreč, V. stoljeće.
(Ivan Matejčić, 2014.).

Slika 17. *Tlocrt Eufrazijeve bazilike* (u odnosu na antičke gradske ulice), Poreč, VI. stoljeće.
(Ivan Matejčić, 2014.).

Slika 18. *Grad Poreč iz zraka danas*.

Slika 19. *Decumanus* danas, Poreč.

Slika 20. *Ulaz u kompleks Eufrazijeve bazilike*, Poreč, XIX. stoljeće.

Slika 21. *Cardo*, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč.

Slika 22. *Atrij*, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 23. *Mramorni stupovi*, atrij, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 24. *Atrij, pogled prema krstionici*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 25. *Pročelje crkve*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 26. *Krstionica*, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, V. stoljeće.

Slika 27. *Drveni strop krstionice*, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, XIX. stoljeće.

Slika 28. *Piscina*, krstionica, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, V. stoljeće.

Slika 29. *Mramorni ulomak s prikazom pauna*, krstionica, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 30. *Zvonik*, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, XVI. stoljeće.

Slika 31. *Stubište koje vodi na kat biskupske palače, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 32. *Prizemlje biskupske palače, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 33. *Lapidarij biskupske palače, kompleks Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 34. *Ulomak podnog mozaika iz IV stoljeća s prikazom ribe, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč.*

Slika 35. *Baza mramornog antependija Eufrazijevog oltara, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 36. *Kamena biskupska katedra, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VIII. stoljeće.*

Slika 37. *Ulomci originalnog podnog mozaika s natpisima darovatelja, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, IV./V. stoljeće.*

Slika 38. *Glavna dvorana biskupske palače, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 39. *Barokna dvorana, biskupska palača, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, XIII. stoljeće.*

Slika 40. *Antonio Vivarini, poliptih Bogorodica s Djetetom, muzej biskupske palače, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, XV. stoljeće.*

Slika 41. *Raspelo iz porečke katedrale, drvo, muzej biskupske palače, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, XIII. stoljeće.*

Slika 42. *Arheološko nalazište, područje mozaika iz IV. stoljeća, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč.*

Slika 43. *Mjesto koje povezuje biskupsku palaču sa sakristijom, arheološko nalazište, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč.*

Slika 44. *Sakristija, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč, V. stoljeće.*

Slika 45. *Sarkofag sv. Maura i Eleuterija, memorijalna kapela, kompleks Eufrazijeve bazilike, Poreč.*

Slika 46. *Unutrašnjost crkve Eufrazijeve bazilike, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 47. *Ranobizantska inačica kompozitnog kapitela, mramor, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 48. *Košarasti kapitel, mramor, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.*

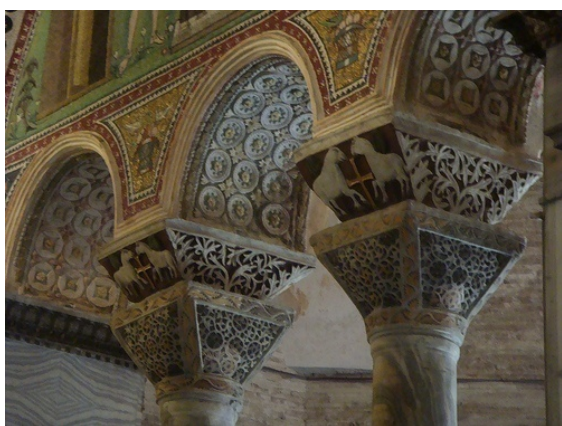

Slika 50. *Kapitel sa životinjskim likovima*, mramor, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 50. *Sjeverni niz arkada sa štukaturom*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

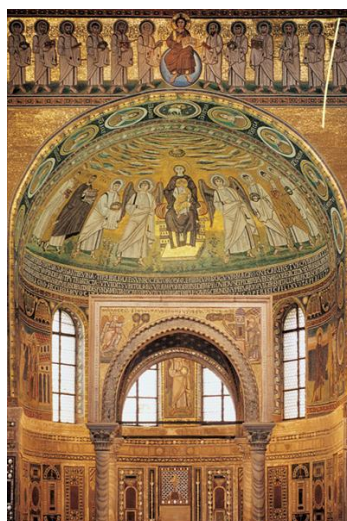
Slika 51. *Arkade sa štukaturom*, San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 52. *Mramorni pluteji*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 53. *Prezbiterij*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 54. *Apsida, mozaik*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

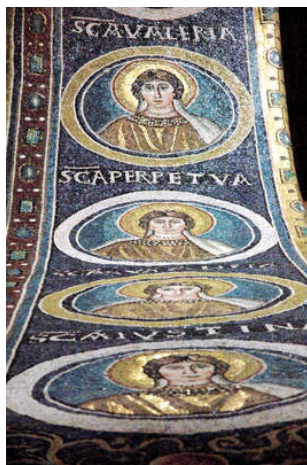

Slika 55: *Krist s apostolima*, apsida, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 56. *Bogorodica s Djetetom na prijestolju i lokalnim mučenicima*, biskupom Eufrazijem i đakonom, apsida; *Krist kao janje i dvanaest svetica*, donji rub (intrados) trijumfalnoga luka, apsida, mozaik Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 57. *Svetice*, donji rub (intrados) trijumfalnoga luka, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 58. *Svetice*, mozaik, Sant'Apollinare Nuovo, Ravenna, VI. stoljeće.

Slika 59. *Bogorodica s Djetetom na prijestolju i lokalnim mučenicima, biskupom Eufrazijem i đakonom, apsida, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 60. *Mozaik apside s prikazom scene Transfiguracije, Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, VI. stoljeće.*

Slika 61. *Sv. Mauro, biskup Eufrazije, arhiđakon Klaudije i Eufrazije, sin arhiđakona, apsida, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 62. *Car Justinijan s pratnjom, mozaik, San Vitale, Ravenna, VI. stoljeće*

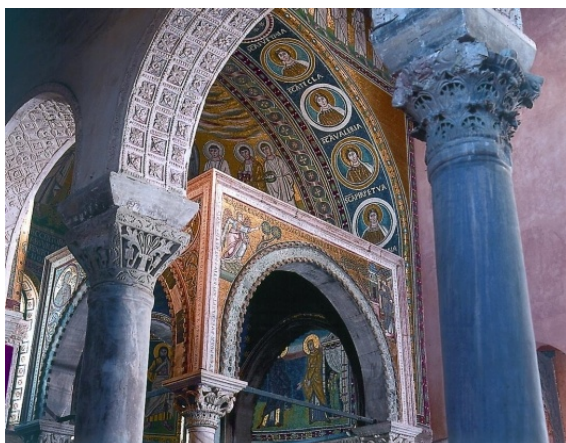

Slika 63. *Posvetni natpis, apsida, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće*

Slika 64. *Navještenje, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.*

Slika 65. *Vizitacija*, apsida, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 66. *Apsida južnog broda*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, VI. stoljeće.

Slika 67. *Ciborij*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, XIII. stoljeće.

Slika 68. *Navještenje*, ciborij, mozaik, Eufrazijeva bazilika, Poreč, XIII. stoljeće.

Slika 69. *Podni mozaik*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, IV. i V. stoljeće.

11. Popis reprodukcija

Slika 1: *karta Rimskoga Carstva nakon rasprada na Istočno i Zapadno*,
https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Theodosius_I%27s_empire.png, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 2: *car Justinijan*, detalj mozaika iz San Vitale, Ravenna,
https://sh.wikipedia.org/wiki/Justinijan_I._Veliki#/media/File:Meister_von_San_Vitale_in_Ravenna.jpg, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 3: *eksterijer crkve Svete Sofije*, Konstantinopol,
<http://www.newworldwonders.com/2013/07/preview-hagia-sophia.html>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 4: *presjek i tlocrt Svete Sofije*, Konstantinopol, <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/arhitektura.htm>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 5: *unutrašnjost crkve Svete Sofije*, Konstantinopol,
<http://thesolitary.deviantart.com/art/Hagia-Sophia-Interior-191290279>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 6: *eksterijer crkve San Vitale*, Ravenna
http://rajztanar.5mp.eu/web.php?a=rajztanar&o=U_V2fD8Ye9, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 7: *tlocrt San Vitale*, Ravenna,
https://hr.wikipedia.org/wiki/Bazilika_svetog_Vitalea#/media/File:Byggnadskonsten,_San_Vitale_i_Ravenna,_Nordisk_familjebok.png, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 8: *eksterijer Sant'Apollinare in Classe*, Ravenna
<http://www.mosaicoravenna.it/modules.php?name=MosaiciRavenna&op=showsection&sid=2&pid=9>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 9: *eksterijer crkve Sant'Apollinare Nuovo*, Ravenna,
<http://www.rositour.it/Italia/Emilia/Ravenna/Ravenna.htm>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 10: *detalj križa*, Sant'Apollinare in Classe, Ravenna,
http://photo.iennelopez.net/gallery2/main.php?g2_itemId=21252, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 11: *podni mozaik u bazilici u Akvileji*,
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/64/Aquileia_-_Basilica_-_Scene_pesca_ed_epigrafe_vescovo_Teodoro_%28esposizione_33%29.jpg, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 12: *detalj podnog mozaika*, bazilika u Akvileji, <http://www.britannica.com/place/Aquileia>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 13: *detalj sarkofaga s prikazom janjeta*, mauzolej Gale Placidije, <http://www.zupa-svkriza-ogulin.hr/b66-10.php>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 14: *sarkofag iz Sant'Apollinare in Classe*, Ravenna,
http://stres.a.gape.org/clanki/ravenna/apollinare_sarkofag_det.jpg, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 15: *tlocrt Prve crkve*, Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Slika 16: *tlocrt Predeufrazijane*, Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Slika 17: *tlocrt Eufrazijeve bazilike*, Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Slika 18: *grad Poreč*,
<http://www.hostelpapalonna.com/default.aspx?objectid=563&lng=hr&TYPE=FOTOGRAFIJA&DIMENZIJE=FOTOGALERIJA>, (posjećena 14. listopada 2015.).

Slika 19: *decumanus*, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 20: *portal*, XX. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 21: *cardo*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 22: *atrij*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://revitas.org/hr/turisticki-itinerari/urbana-povijesna-sredista/porec,28/porec,73.html>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 23: *mramorni stupovi*, atrij, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 24: *glavna vrata crkve*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 25: *pročelje crkve*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 26: *krstionica*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 27: *svod krstionice*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 28: *piscina*, krstionica, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 29: *mramorni fragment s prikazom pauna*, krstionica, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 30: *zvonik*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 31: *biskupska palača*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 32: *prizemlje biskupske palače*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 33: *lapidarij*, biskupska palača, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 34: *ulomak podnoga mozaika iz IV. stoljeća s prikazom ribe*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 35: *mramorna ploča prednje strane baze Eufrazijevog oltara*, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 36: *kamena biskupska katedra*, VIII. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 37: *ulomci originalnog podnog mozaika s natpisima darovatelja*, IV./V. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 38: *glavna dvorana biskupske palače*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 39: *barokna dvorana*, biskupska palača, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 40: Antonio Vivarini, *poliptih Bogorodica s Djetetom*, XV. stoljeće, muzej biskupske palače, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 41: *raspelo iz porečke katedrale*, XIII. stoljeće, muzej biskupske palače, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 42: *arheološko nalazište*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 43: *mjesto koje povezuje biskupsku palaču sa sakristijom*, arheološko nalazište, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 44: *sakristija*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 45: *sarkofag sv. Maura i Eleuterija u memorijalnoj kapeli*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Slika 46: *unutrašnjost crkve*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://press.croatia.hr/hr-HR/Foto/Video-Banka/UNESCO-odredista?aWdcMjAzNTQ%3D>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 47: *ranobizantska inačica kompozitnog kapitela*, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://www.toporec.com/en/Main.aspx?page=929&pid=22&chId=32&c=foto;bazilika&albumId=929&j=CRO>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 48: *košarasti kapitel*, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://www.novine.org/images/eufrazijeva-bazilika-porec-7.jpg>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 49: *kapitel s životinjskim likovima*, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://www.expoaus.org/me/eufrazijana-u-porecu-uso3>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 50: *štukatura na sjevernom nizu arkada*, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://www.utnv.org/eufrazijeva-bazilika-porec/>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 51: *štukatura*, VI. stoljeće, San Vitale, Ravenna, <https://quijotediscipulo.wordpress.com/2010/07/21/el-arte-bizantino-en-los-siglos-vi-vii-primera-edad-de-oro/>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 52: *pluteji*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 18. lipnja 2015.

Slika 53: *prezbiterij*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, http://isztria.network.hu/kepek/porec__euphrasiusbazilika/poreceufrazijeva_bazilika_7, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 54: *apsida*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Porec?ZHNCmJU3LHBcNw%3D%3D>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 55: *Krist s apostolima*, VI. stoljeće, apsida, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://istra.lzmk.hr/slika.aspx?id=138>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 56: *Krist kao janje i dvanaest svetica*, VI. stoljeće, donji rub trijumfalnog luka, apsida, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://istra.lzmk.hr/slika.aspx?id=138>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 57: *svetice*, VI. stoljeće, donji rub trijumfalnog luka, Eufrazijeva bazilika, Poreč, http://www.istrianet.org/istria/archeology/news/07_1125glasistre.htm, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 58: *svetice*, VI. stoljeće, Sant Apollinare Nuovo, Ravenna, <http://www.boomsbeat.com/articles/8582/20140915/35-photos-of-basilica-of-santapollinare-nuovo-in-ravenna-italy.htm>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 59: *Bogorodica s Djetetom na prijestolju i lokalnim mučenicima, biskupom Eufrazijem i đakonom*, VI. stoljeće, apsida, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://etc.usf.edu/clippix/picture/Pore-Cathedral-of-Eufrasius-apse-mosaic-Virgin-and-Child-angels-saints-and-patrons.html>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 60: *mozaik apside*, VI. stoljeće, crkva Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, <https://03varvara.wordpress.com/2010/06/27/unknown-artist-st-apolinarius-apse-basilica-di-santapollinare-in-classe-ravenna-italy-6th-century/>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 61: *sv. Mauro, biskup Eufrazije, arhiđakon Klaudije i Eufrazije, sin arhiđakona*, apsida, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://www.to-porec.com/Main.aspx?page=929&pid=22&chId=32&c=foto:bazilika&albumId=929&j=CRO>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 62: *Car Justinijan s pratnjom*, VI. stoljeće, San Vitale, Ravenna, <https://www.boundless.com/art-history/textbooks/boundless-art-history-textbook/late-antiquity->

9/architecture-mosaics-and-imperial-christian-art-77/ravenna-389-7660/, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 63: *Posvetni natpis*, VI. stoljeće, apsida, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://croatia.hr/hr-HR/Otkrij-Hrvatsku/Kultura-i-bastina/UNESCO/Ranokrscanski-kompleks-Eufrazijeve-bazilike-u-Porecu?ZHNCNjE0LHBcOTI5>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 64: *Navještenje*, VI. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 18. lipnja 2015.

Slika 65: *Vizitacija*, VI. stoljeće, apsida, Eufrazijeva bazilika, Poreč, http://www.porec.info/hr/slike/svetiste_i_ciborij_eufrazijeve_bazilike_sa_sjevera, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 66: *apsida južnog broda*, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 18. lipnja 2015.

Slika 67: *ciborij*, XIII. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://croatia.hr/hr-HR/Otkrij-Hrvatsku/Kultura-i-bastina/UNESCO/Ranokrscanski-kompleks-Eufrazijeve-bazilike-u-Porecu?ZHNCNjE0LHBcOTI5>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 68: *Navještenje*, ciborij, XIII. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://www.to-porec.com/Main.aspx?page=2042&c=bazilika&pid=22&chId=32&j=CRO>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Slika 69: *podni mozaici*, IV. i V. stoljeće, Eufrazijeva bazilika, Poreč, Ljiljana Tadić, 18. lipnja 2015.

11.1. Popis reprodukcija u random materijalu

Radni materijal 1: *uvodno predavanje*

Slika 1: *pogled iz atrija prema krstionici i zvoniku*, <http://www.expoaus.org/me/eufrazijana-u-porecu-uso3>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Slika 2: *unutrašnjost Eufrazijeve bazilike*, <http://www.villa-rental-porec.com/sto-posjetiti/eufrazijeva-bazilika-porec>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Slika 3: *apsida Eufrazijeve bazilike*, <http://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Porec?ZHNCMjU3LHBcNw%3D%3D>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Radni materijal 2: Povijesni kontekst izgradnje Eufrazijeve bazilike: Justinijanova rekonkvista i njezin utjecaj na umjetnost VI. stoljeća; Drugi važni spomenici Justinijanovoga doba (arhitektura, slikarstvo, kiparstvo); Ranokršćanski simboli i monogrami

Slika 1: karta podjele Carstva na Istočno i Zapadno Rimsko Carstvo, https://sh.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Roman_Empires_476AD.svg, (posjećena 25. kolovoza 2015.).

Slika 2: presjek Crkve Sv. Sofije, http://etc.usf.edu/clipart/58200/58278/58278_hagia_sectio.htm, (posjećena 25. kolovoza 2015.).

Slika 3: San Vitale u Ravenni, arkade, <https://quijotediscipulo.wordpress.com/2010/07/21/el-arte-bizantino-en-los-siglos-vi-vii-primer-edad-de-oro/>, (posjećena 25. kolovoza 2015 (posjećena 25.kolovoza 2015.).

Slika 4: Mozaik u konhi aspide u crkvi Sant'Apollinare in Classe, <https://www.bluffton.edu/~sullivanm/italy/classe/santapollinare/santapollinare2.html>, (posjećena 25.kolovoza 2015.).

Slika 5: Sant'Apollinare in Classe, Povorka mučenica, <https://www.flickr.com/photos/pelegrino/4694172931/>, (posjećena 25.kolovoza 2015.).

Slika 6: Sant'Apollinare in Classe, Ravenna, apsidalni mozaik, <https://www.bluffton.edu/~sullivanm/italy/classe/santapollinare/santapollinare2.html> , (posjećena 25. kolovoza 2015.).

Slika 7: Podni mozaik u crkvi u Akvileji, <http://www.britannica.com/place/Aquileia>, (posjećena 11. listopada 2015.).

Radni materijal 3: Faze gradnje Eufrazijeve bazilike

Tlocrt Prve crkve, Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Tlocrt Predeufrazijane, Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Tlocrt Eufrazijeve bazilike, Ivan Matejčić, *Eufrazijana – katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Radni materijal 4: Radni materijal za terensku nastavu, I. dio.

Naslovnica: pogled iz atrija na krstionicu i zvonik, <http://www.boriskacan.com/galleries.php?ID=84&photo=1633>, (posjećena 16.lipnja 2015.).

Zadatak 1: fotografska snimka Poreča iz zraka, <http://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Porec?ZHNCmjU3LHBcNw%3D%3D> , (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 2: *tlocrt Eufrazijeve bazilike*, <http://www.to-porec.com/Main.aspx?page=929&pid=22&chId=32&c=foto;bazilika&albumId=929&j=CRO>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 4: *Atrij*, http://www.travel-tourist.com/hr/40-hoteli_i_apartmani_porec/p12-porec_atrij_eufrazijeve_bazilike_vi_st/, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 5: a) *Krstionica s piscinom*, http://stazist.blogspot.com/2010_11_21_archive.html, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 6: *Mramorna ploča s Eufrazijeva oltara*, Ljiljana Tadić, 13. lipnja 2015.

Zadatak 7: Arheološko nalazište, <http://images.istra.net/zanimljivosti/000052-008.jpg>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 8: *Stara sakristija*, <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/restauriranje-i-prezentacija-eufrazijane,1512.html>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Radni materijal 5: Radni materijal za terensku nastav, II. dio.

Naslovnica: *Biskup Eufrazije s modelom crkve*, <http://proleksis.lzmk.hr/20153/>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 1: a) kapitel sa životinjskim likovima, <http://www.expoaus.org/me/eufrazijana-u-porecu-uso3>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

b) ranobiznatska inačica kompozitnog kapitela, <http://www.to-porec.com/en/Main.aspx?page=929&pid=22&chId=32&c=foto;bazilika&albumId=929&j=CRO>, (posjećena 25. kolovoza 2015.).

c) košarasti kapitel, <http://www.novine.org/images/eufrazijeva-bazilika-porec-7.jpg>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Zadatak 2: a) *Štukatura sjevernog niza arkada u Eufrazijani*, <http://www.kucacuvarkuca.com/?p=9639>, (posjećena 23. kolovoza 2016.).

Zadatak 3: *Krist s apostolima*, 6. stoljeće, apsida, Eufrazijeva bazilika, Poreč, <http://istra.lzmk.hr/slika.aspx?id=138>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Zadatak 4: a) *Mozaik s prikazom svete iz Eufrazijeve bazilike*, <http://www.toporec.com/Main.aspx?page=2041&c=bazilika&pid=22&chId=32&j=CRO>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

b) *Mozaik s prikazom mučenice iz crkve Sant'Apollinare Nuovo u Ravenni*, <https://www.flickr.com/photos/pelegirino/4694172931/>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 5: *Konha apside*, <http://istra.lzmk.hr/slika.aspx?id=138>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 6: a) *Apsida Eufrazijeve bazilike*, <http://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Porec?ZHNCmJU3LHBcNw%3D%3D>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

b) *Apsida crkve Sant'Apollinare in Classe*, <https://www.bluffton.edu/~sullivanm/italy/classe/santapollinare/santapollinare2.html>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 7: a) *Mozaik apside u Eufrazijani s prikazom biskupa Eufrazija i arhidakona Klaudija*, <http://www.toporec.com/Main.aspx?page=929&pid=22&chId=32&c=foto:bazilika&albumId=929&j=CRO>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

b) *Mozaik s prikazom Justinijana iz crkve San Vitale u Ravenni*, http://www.ravennamosaici.it/?page_id=33&lang=en, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 8: *Posvetni natpis u apsidi Eufrazijeve bazilike*, <http://croatia.hr/hr-HR/Otkrij-Hrvatsku/Kultura-i-bastina/UNESCO/Ranokrscanski-kompleks-Eufrazijeve-bazilike-u-Porecu?ZHNCNjE0LHBcOTI5>, (posjećena 16. lipnja 2015.).

Zadatak 9: *Ciborij*, <http://croatia.hr/hr-HR/Otkrij-Hrvatsku/Kultura-i-bastina/UNESCO/Ranokrscanski-kompleks-Eufrazijeve-bazilike-u-Porecu?ZHNCNjE0LHBcOTI5>, (posjećena 18. lipnja 2015.).

Zadatak 10: *podni mozaici iz IV. i V. stoljeće*, Ljiljana Tadić, 18. lipnja 2015.

12. Popis literature

Anđelko Badurina, *Liturgika, simbolika, sveci*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.

John Beckwith, *Early Christian and Byzantine art*, London: Penguin Books, 1970.

Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2: udžbenik za drugi, treći i četvrti razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2007.

Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost I. dio, Uvod*, Zagreb: Školska knjiga, 1986.

Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost II. dio, Povijesni pregled, Umjetnost jugoslavenskih naroda, Moderna umjetnost*, Zagreb: Školska knjiga, 1972.

Penelope J. E. Davies, Walter B. Denny, Frima Fox Hofrichter, Joseph Jacobs, Ann M. Roberts, David L. Simon, *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*, Varaždin: Stanek, 2008.

Dino Milinović, *Ikonografski program mozaika u središnjoj apsidi Eufrazijeve bazilike u Poreču: carsko pokroviteljstvo i uloga Bogorodice*, Zagreb: Filozofski fakultet, 2000.

Natalija Ćus Stipetić, Zrinka Jurić Avmedoski, Blanka Petrincec Fulir, Elen Zubek, *Likovna umjetnost 2: udžbenik iz likovne umjetnosti za 2. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014.

Branko Fučić, *Krist, Bogorodica, Biblija, sveci*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.

Fridrih Gerke, *Kasna antika i rano hrišćanstvo*, Novi Sad: Bratstvo jedinstvo, 1973.

Marijan Grgić, *Liturgika, simbolika, sveci*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.

Radovan Ivančević, *Stilovi razdoblja život 1 – od paleolitika do do predromanike: udžbenik za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2008.

Radovan Ivančević, *Uvod u ikonologiju*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.

Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za 2. razred gimnazije s četverogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb: Školska knjiga, 2009.

Richard Krautheimer, *Early Christian and Byzantine architecture*, London: Yale University Press, 1986.

Ivan Matejčić, *Eufrazijana - katedrala u Poreču*, Zagreb: Intergrafika, 2014.

Antun Milovan, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Pula: Sv. German, 1998.

Werner Müller, Gunther Vogel, *Atlas arhitekture 1, Opći dio, Povijest graditeljstva od Mezopotamije do Bizanta*, Zagreb: Golden marketing, 1999.

Milan Prelog, *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb, Poreč: Bivina, Laurana, 1994.

Christa Schug Wille, *Bizant i njegov svijet*, Rijeka: Otokar Keršovani, 1970.

Ania Skliar, *Bizant*, Rijeka:EXTRADE d.o.o., 2005.

Mate Suić, *Antički grad na istočnoj obali Jadrana*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1976.

Josip Stanko Škunca, *Prošlost Crkve u Istri*, Pazin: Državni arhiv, 2014.

Ann Terry, Ffiona Gilmore Eaves, *Retrieving the Record: A Century of Archaeology at Poreč (1847-1947)*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2001.

Ann Bennett Terry, Henry Maquire, *Dynamic splendor : the wall mosaics in the Cathedral of Eufrasius at Porec*, Pennsylvania: Penn State University Press., 2007.

Internet

Vesna Fabijanić, *Projektna nastava: primjena u izradi istraživačkih radova učenika*, u: *Educatio Biologiae*, <http://www.hbd-sbc.hr/wordpress/wp-content/uploads/2013/05/10-Fabijanic.pdf>, (posjećena 22. kolovoza 2015).

Matija Antun Mandić, *Monogram*, http://www.veritas.hr/casopisi/2008_04/4_2008_sedmerac.html, (posjećena 22. kolovoza 2015.).

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, *Nastavni plan i program za Likovnu umjetnost*, u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, broj 1, Zagreb: Školske novine, http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (posjećena 9. lipnja 2015.).

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Povijest*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/povijest.pdf (posjećena 03. srpnja 2016.).

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Nastavni planovi i programi za gimnazije i strukovne škole, Vjeronauk*, http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/izborni/vjeronauk.pdf, (posjećena 03. srpnja 2016.).

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanje, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Republika Hrvatska, 2006. preuzeto s mrežne stranice MZOS-a <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12662> (posjećena 23. kolovoza 2016.).

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanje, *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2014./2015. Likovna umjetnost*, <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/katalozi2015>. (posjećena 9. lipnja 2015.).